

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

magisterské kombinované studium
2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jméno a příjmení autora: Lenka Kyselová

Název práce:
Mentální postižení jako jedna z příčin bezdomovectví

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies
2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Name and surname: Lenka Kyselová

Title:
Intellectual disability as one of the causes of homelessness

Prague 2013

The diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Josef Novotný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Kladně dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat panu doktoru Novotnému za cenné rady, inspiraci a přínosné diskuze při vypracování této práce. Dále děkuji panu doktoru Pěnkavovi za nový nečekaný náhled na problém bezdomovectví, kterým vnesl do této práce další dimenze. Moje poděkování taktéž patří i všem respondentům, kteří trpělivě odpovídali na moje otázky.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou osob s mentálním postižením, popisem jejich odlišnosti, spočívající ve specifickém vnímání světa i sebe sama, a z toho plynoucí ohrožení, která mohou vyústit až ve ztrátu jedné ze základních životních potřeb, naplnění potřeby bezpečí – ztrátu domova.

Klíčové pojmy

Bezdomovectví, dávky sociálního zabezpečení, dotazníky, IQ, mentální postižení, případové studie, rodina, rozhovory, seberegulace, sebeuvědomění, Listina základních práv a svobod, žebřík.

Annotation

This thesis deals with persons with mental disabilities. Description of their differences consisting in a specific perception of the world and themselves, and the resulting threats that can lead to the loss of one of the basic necessities of life, fulfillment of security needs - loss of home.

Key words

Basic Charter of Rights and Freedoms, beggar, case studies, family, homelessness, interviews, IQ, mental retardation, questionnaires, self-awareness, self-regulation, social security benefits.

OBSAH

ÚVOD.....	9
-----------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1. MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ	11
1.1 Klasifikace mentálního postižení.....	13
1.2 Specifika osobnosti s mentálním postižením.....	15
1.2.1 Zvláštnosti ve vnímání.....	16
1.2.2 Myšlení a řeč	17
1.2.3 Sebehodnocení.....	18
1.2.4 Regulace vlastního chování	18
1.3 Rodina a mentálně postižený jedinec	19
1.3.1 Stádia přijetí.....	20
1.3.2 Výchovné styly k dítěti s postižením.....	21
1.3.3 Vztah intaktního a postiženého sourozence.....	22
2. BEZDOMOVECTVÍ.....	23
2.1 Definice bezdomovectví	23
2.2 Příčiny bezdomovectví	24
2.3 Formy bezdomovectví	25
2.4 Charakteristika bezdomovců	26
2.5 Bezdomovectví a žebrání.....	30
2.6 Státní orgány a organizace pomáhající lidem bez domova	31
2.6.1 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi	31
2.6.2 Zákon č. 206/2009 Sb., o sociálních službách.....	33
2.7 Charitativní organizace pomáhající lidem bez domova	34
3. ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM.....	36
3.1 Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům	36
3.2 Řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům.....	37
3.3 Indikace pro zahájení řízení.....	38
3.4 Práva a povinnosti soudem určeného opatrovníka	39
3.4.1 Desatero práv a povinností opatrovníka	40
3.5 Nebezpečí zneužití institutu zbavení právní způsobilosti.....	41
3.6 Navrhované změny	41
4. ZÁKLADNÍ LISTINA PRÁV A SVOBOD	42
4.1 Hlava první, článek 3, odstavec 1	43
4.2 Hlava čtvrtá, článek 26, odstavec 3	43
4.3 Hlava čtvrtá, článek 26, odstavec 1	44
4.4 Hlava čtvrtá, článek 30, odstavec 2	44

PRAKTICKÁ ČÁST

5. VYMEZENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ	45
5.1 Otázky a hypotézy	45
5.2 Výzkumný vzorek.....	45
5.3 Výzkumná metodika.....	45

5.4	Výsledky výzkumu	46
5.4.1	Případová studie – pan Antonín.....	46
5.4.2	Případová studie – paní Marta	47
5.4.3	Případová studie – pan Štefan A.....	48
5.4.4	Případová studie – pan František.....	49
5.4.5	Případová studie – pan Jan M.....	50
5.4.6	Případová studie – paní Zuzana.....	51
5.4.7	Případová studie – pan Robert.....	52
5.4.8	Případová studie – pan Jan S.	53
5.4.9	Případová studie – pan Štefan B.....	54
5.4.10	Případová studie – pan Jiří	55
5.4.11	Případová studie – pan Tomáš.....	56
5.4.12	Případová studie – paní Alena	57
5.4.13	Případová studie – pan Augustin	58
5.4.14	Případová studie – pan Jaroslav.....	59
5.4.15	Případová studie – slečna Kristýna.....	60
5.4.16	Případová studie – pan Zoltán	61
5.4.17	Případová studie – pan Martin.....	62
5.4.18	Rozhovor – PhDr. Pěnkava	63
5.4.19	Rozhovor – Martina Příbylová	69
5.4.20	Rozhovor – paní Stříšková	71
5.4.21	Rozhovor – pan Antonín P	73
5.4.22	Dotazník – otázka č.2	79
5.4.23	Dotazník – otázka č.5	80
5.4.24	Dotazník – otázka č.6	80
5.4.25	Dotazník – otázka č.7	82
5.5	Interpretace a diskuse výsledků.....	83
5.5.1	Případové studie	83
5.5.2	Rozhovory	86
5.5.3	Dotazník.....	87
5.6	Závěry výzkumu	88
5.7	Dílčí závěry.....	89
5.8	Navrhovaná opatření.....	89
ZÁVĚR		91
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		92
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ		95
SEZNAM PŘÍLOH.....		96

ÚVOD

V každé době a každé společnosti žijí lidé nadaní, i ti, kterým takřkajíc „nebylo shůry dáno“. Bylo tomu tak vždy a jistě není troufalé tvrzení, že tomu tak vždy bude. V tomto bodu je stav lidstva jako takového konstantní. Rozdíl však spočívá v tom, jak se o naše potřebné dokážeme postarat. Respektive, do jaké míry jsme schopni a hlavně ochotni pomáhat, aby se nedostali na úplné dno. Média si často pohrávají se rčením, že: „Společnost je tak vyspělá, do jaké míry se dokáže postarat o své nejslabší členy“. Dá se tedy naše společnost v tomto kontextu označit za vyspělou? Jsou mechanismy státní sociální pomoci nastaveny tak, aby naši nejslabší nekončili na ulici? Dokážou zabránit tomu, aby umírali hladem, mrazem, nemocemi, které moderní civilizace dokáže již léta efektivně léčit?

Pro svou práci jsme si možná i z těchto pohnutek vybrali jednu z nejzranitelnějších skupin obyvatelstva a tou jsou mentálně postižení jedinci. Lidé, kteří se špatně orientují v pro ně chaotickém a příliš rychlém světě a jejichž přizpůsobivost novým situacím je omezena zjednodušeným vnímáním, a tím i chápáním pro ně neznámých situací.

Zajímá nás, jestli může rodina učinit taková opatření, aby jejich mentálně postižený člen neskončil na ulici ve chvíli, kdy zatouží po samostatnosti, nebo v čase kdy se již o něho pro svůj věk nedokážou postarat. Myslí na to, co s ním bude, zůstane-li opuštěn bez ochrany rodiny? Co je možné udělat pro jeho ochranu? Zajistí mu to skutečně bezpečí? Nejsou uvažovaná opatření na úkor jeho svobod? Co vlastně znamená být svobodný? Umí si mentálně postižený člověk se svobodou a povinností z ní vyplývajících poradit?

V teoretické části se zaměřujeme na popis mentálního postižení jako takového. Určením pásma mentálního postižení, vymezení zvláštností ve vnímání jak okolního světa, tak sebe sama, svého já, zakotveného ve společnosti. V tomto směru vnímáme jako zásadní pro jeho další vývoj vliv rodiny. To, jak se rodina dokáže smířit s postižením svého člena, zda je schopná bezvýhradného přijetí, určuje do značné míry i jeho vlastní sebepřijetí, které je předstupněm vytvoření alespoň částečného náhledu na svá omezení.

Ve druhé části zaměřené na bezdomovectví se snažíme tento fenomén popsat. Zjistili jsme, že ač je pojem bezdomovec v populaci zažitý, tak ani český právní řád, ani zákon o sociálních službách nedefinuje, kdo je osobou bez přístřeší a co je myšleno přístřeším. Může to být zastřešená autobusová zastávka? Všichni cítíme, že pouhá střecha nad hlavou domov nedělá. Naše práce si neklade za cíl definovat termín bezdomovectví, proto se o tomto fenoménu budeme vyjadřovat v rovině, v jaké ji běžně vnímáme. Tedy o bezdomovcích, jakožto občanech, kteří ztratili domov a přežívají na ulici.

Ve třetí části se zabýváme omezením způsobilosti k právním úkonům. Vymezuje, za jakých okolností je vhodné přistoupit k tomuto opatření a osoby, či instituce, které mohou takový návrh podávat. Vyjmenováváme práva a povinnosti soudem určeného opatrovníka a poukazujeme na nebezpečí zneužití tohoto institutu. Na závěr se pak lehce dotkneme navrhovaných změn občanského zákoníku v této oblasti.

V praktické části vás seznámíme s osudem sedmnácti osob s mentálním postižením bez domova a pokusíme se najít příčiny jejich pádu na dno společnosti. Příběhy dokreslíme rozhovory s osobami, které pracují s lidmi bez domova, tyto budou završeny promluvou s mužem bez domova, v němž nám popíše svůj příběh. Součástí praktické části je i dotazník, který se snaží zjistit jaký názor má většinová společnost na osoby bez domova, v čem spatřuje příčiny jejich situace, jakou má představu o jejich způsobu života. Realitu pak srovnáme pomocí obrácených otázek, směřovaných na samotné bezdomovce.

1. MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ

Mentální postižení je obecně chápáno jako snížení úrovně rozumových schopností, vzniklé na základě organického poškození mozku. Psychology je schopnost samostatně uvažovat definována jako inteligence, jejíž případná míra absence je měřitelná a klasifikovatelná. Přičemž obecné definice popisují inteligenci jako schopnost učit se ze zkušeností, poučit se z vlastních chyb, nebo se přizpůsobit novým životním situacím.

V literatuře se často setkáváme s termínem „mentální retardace“, který již svou podstatou poukazuje na opoždění rozumových schopností. Proti tomuto označení nelze veskrze nic namítat, neboť obsahuje i informaci o možném dalším vývoji a skrývá v sobě naději na možné zlepšení stavu. V naší práci však budeme pracovat s výstižnějším, z jistého pohledu i neutrálnějším výrazem, kterým je „mentální postižení“, jež můžeme chápat jako částečné, případně úplné omezení vykonávat nějakou činnost, případně více činností.¹

Jedním z hlavních rysů mentálního postižení je nezvratnost. Znamená to tedy, že za mentálně postižené nelze považovat osoby, u nichž došlo k zaostávání ve vývoji z jiných důvodů, než je již zmiňované poškození mozku. Za takové považujeme v tomto kontextu jedince deprivované, zanedbané a s úbytky již nabytých, do určitého bodu normálně se rozvíjejících, mozkových funkcí.

V současné době je nejpoužívanějším a nejvýstižnějším znázorněním úrovně inteligence takzvaný inteligenční kvocient, do praxe uvedený W. Sternem², přičemž výsledek vyjadřuje vztah mezi mentálním věkem, ve kterém se zkoumaná osoba nachází a jejím faktickým stářím. Stanovení inteligenčního kvocientu nám ovšem nastíní pouze rozumovou stránku daného jedince a nevypovídá o dalších neméně významných stránkách jeho osobnosti, které jsou nezbytné pro jeho fungování ve společnosti. Mnohdy se totiž i méně inteligentní jedinec, který je obdařen velkou dávkou sociability, dokáže v životě lépe uplatnit, než jedinec s vysokým IQ, který tuto schopnost nemá.

¹ LEČBYCH, M., *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*.

² ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*.

Z tohoto úhlu pohledu vyplývá, že zařazení jedince do určitého pásma má v praxi význam toliko při zařazování dítěte do speciálních škol, či speciálních programů při běžných školách, nebo při žádostech o sociální dávky.

Nesmíme také zapomínat na fakt, že mentálně postižení jedinci mohou navíc ke svému základnímu postižení trpět nejrůznějšími duševními poruchami, jejichž výskyt je až třikrát častější než v běžné populaci. „*Výskyt mentálního postižení v populaci se odhaduje na tři až čtyři procenta, podíl mentálně subnormálních do patnácti procent.*“³

Když však hovoříme o inteligenci, pak na ni rozhodně nesmíme pohlížet jako na něco kompaktního. E. L. Thorndike vystoupil již v roce 1903 s názorem, že: „*Intelligence je souhrn navzájem nezávislých schopností.*“ Přičemž rozlišoval tři základní druhy:

- Abstraktní inteligenci (projevující se při verbálních a symbolických operacích)
- Mechanickou inteligenci (schopnost operování s předměty)
- Sociální inteligenci (schopnost komunikace s lidmi)⁴

V současné době se nejčastěji používá členění na devět dimenzí navrhané Howardem Gardnerem:

- Jazyková (lingvistická) – zajišťuje srozumitelné a přesvědčivé vyjadřování, porozumění čtenému textu a mluvenému slovu
- Logicko-matematická – klasická IQ, řešení problémů, matematických úloh
- Představivost prostorová a plošná – orientace na mapě, ukládání zavazadel do kufru automobilu
- Pohybová (tělesně-kinestetická) – talent v oblasti tance, sportu, pohybu obecně, ale i manuální zručnost (modelování)
- Hudební – schopnost vnímat hudbu, komponování, improvizace
- Intrapersonální (inteligence osobnostního rozvoje) – schopnost vnímat, pohotově registrovat a ovládat své vlastní emoce, schopnost seberegulace
- Interpersonální (mezilidské vztahy) – schopnost vyjednávat, porozumět chování jiných lidí⁵

Inteligenci však nelze klasifikovat pouze podle jejího druhu, ale také podle stupně, hloubky postižení. Mezinárodní klasifikace nemocí vymezuje stupně mentálního

³ KREJČÍŘOVÁ, O. a kol., *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 15.

⁴ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 28.

⁵ GARDNER, H., *Dimenze myšlení : teorie rozmanitých inteligencí*, s. 103 – 259.

postížení (retardace) jako kontinuum, které je dáno hodnotou IQ. V rámci této klasifikace se rozlišuje šest stupňů mentální retardace.⁶

Světová zdravotnická organizace se tímto počinem snažila o sjednocení pojmů a odbourání výrazů jakým byla: debilita, imbecilita, idiocie, jelikož časem získaly v očích široké veřejnosti pejorativní význam a začalo se jich užívat jako nadávek.

1.1 Klasifikace mentálního postižení

• *F 70/ Lehká mentální retardace (LMR) IQ 70 - 50*

Charakteristika této úrovně uvádí, že lehce mentálně postižení ve většině případů nemívají větší potíže s kvalitativní složkou řeči. Horší to ovšem bývá s obsahovou stránkou, která je logicky poznamenána sníženým chápáním reality.

Při systematickém vedení nemívají jedinci s LMR problémy se zvládnutím základních potřeb (jídlo, hygiena, oblékání, péče o oděv).

Největší potíže zaznamenáváme ve školním prostředí. Mnohdy se totiž stane, že takové dítě nastoupí do běžné základní školy a tam se teprve projeví jeho nedostatečnost. Takové děti jsou často hravé, nejsou schopny se soustředit na výuku. Mají problémy osvojit si čtení a psaní stejným tempem jako jejich intaktní spolužáci. Mnohdy se tento stav řeší odkladem školní docházky, což ovšem při absenci speciálních výchovných postupů problém neřeší, ale pouze odkládá.

V pozdějším věku ovšem rozdíly oproti intaktní společnosti nejsou nijak markantní. Osoba s LMR je schopná vykonávat nekvalifikované manuální práce, založené na ritualizaci jednotlivých úkonů, případně činnosti pod přímým vedením.⁷

• *F 71/ Středně těžká mentální retardace (STMR) IQ 49 - 35*

Charakteristika této úrovně uvádí, že středně těžce mentálně postižení ve většině případů mívají výrazné potíže jak s kvalitativní složkou řeči, tak s její obsahovou stránkou. Řeč bývá těžko srozumitelná, s výraznou dyslálií. Témata jednotvárná, malá slovní zásoba, podpořená agramatismy, dělá jejich projev do jisté míry signifikantní. Velkou potíž jim také dělá rozhovor a přirozená změna tématu v něm.

Potíže ve školním prostředí jsou již markantní. Jen někteří jedinci se STMR se dokážou pod speciálním pedagogickým vedením naučit částečně číst, psát a vytvořit si alespoň elementární matematickou představu.

⁶ LEČBYCH, M., *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*.

⁷ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*.

V dospělosti je pak jejich pracovní zařazení závislé na mnoha faktorech. Nejpodstatnějším a také nejviditelnějším je organická etiologie, která se projevuje od nešikovnosti až po fatální potíže s celkovou koordinací těla. Další podstatnou roli hraje motivace. Obecně lze ale říci, že většina STMR jedinců je schopna vykonávat jednoduché pracovní úkony pod přímým vedením, s přihlédnutím na jejich osobní specifika a důrazem na snadnou unavitelnost.

- ***F 72/ Těžká mentální retardace (TMR) IQ 34 - 20***

Těžce mentálně retardovaní jedinci mají jen omezené možnosti komunikace, které se omezují toliko na vyjevení základních potřeb. Taktéž organická etiologie je mnohem výraznější, než u jedinců se středně těžkou mentální retardací a mnohdy jim znemožňuje pohyb zcela. Co se týče samostatnosti, vyžadují tito jedinci pomoc ve všech úkonech běžného života (jídlo, osobní hygiena, oblékání).

I přes omezenost možností výchovy je velmi důležitá včasnost a systematickosti práce speciálních pedagogů v těsné spolupráci s rodinou, na které je v tomto případě kladeno hlavní břemeno.

- ***F 73/ Hluboká mentální retardace (HMR) IQ 20 a nižší***

Postižení jedinci výrazně limitování ve schopnosti porozumět i těm nejzákladnějším požadavkům svého okolí, a následně jim vyhovět. Řeč je omezená na jednoduché zvuky, skřeky, z nichž lze při bližším zkoumání rozpoznat libé, či nelibé nálady. Běžná bývá naprostá inkontinence.

Časté jsou i přidružené poruchy smyslového vnímání, epilepsie, poruchy nervového systému. Tito jedinci potřebují trvalý dohled. Důležitá je rehabilitace, abychom zamezili zhoršování již tak závažného stavu.

- ***F 78/ Jiná mentální retardace***

Do této kategorie spadají jedinci, u nichž nelze běžnými vyšetřovacími metodami stanovit IQ. A to buď pro jejich smyslovou vadu (neslyšící, nevidomí, nemluvící) či pro jejich psychické problémy (jedinci s poruchou autistického spektra, poruchami chování).⁸

⁸ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče.*

- **F 79/ Nespecifikovatelná mentální retardace**

Tato kategorie se používá v případech, kdy je sice přítomnost mentální retardace prokázána, ale není možné zjistit její hloubku a zařadit tak vyšetřovaného do zmiňovaných skupin.

Do nedávné doby do této stupnice patřila ještě kategorie „mírná mentální retardace“, ⁹ do které spadali jedinci s IQ 85 - 69. Má se však za to, že toto snížení rozumových schopností nemá organický základ a je zapříčiněno jinými faktory (genetickými, sociálními, smyslovými vadami), a proto se tito jedinci v současné době nepovažují za postižené.

Mentálně postižené lze dělit i dle charakteristiky jejich chování, a to na:

- **Typ eretický** – pro něho je typická nepokojnost, dráždivost, instabilita. V řeči se může objevovat breptavost. Snadno se nadchne pro novou činnost, avšak jeho zájem rychle upadá.
- **Typ torpidní** – je naprostým opakem eretiků. Je pro něho typická apatičnost, netečnost, strnulost. Je těžké ho pro něco nadchnout a motivace k činnosti bývá z tohoto důvodu velmi obtížná.
- **Typ nevyhraněný** – u tohoto typu jsou procesy rozrušení a oslabení relativně vyrovnané, případně jeden z nich lehce převládá. ¹⁰

1.2 Specifika osobnosti s mentálním postižením

Mluvíme-li o zvláštích v chování jedinců s mentálním postižením, nesmíme zapomenout na to, že se nejedná o homogenní skupinu, ale o jedince, kterým byla na základě jistých projevů udělena tato nálepka. Každý subjekt má své osobní zvláštnosti a je nenahraditelnou individualitou, a i když je vzhledem k postižení snížena jejich mentální úroveň, vedou ve většině případů velmi bohatý emocionální život. Duševno mentálně postižených skrývá řadu málo prozkoumaných oblastí. Často pozorujeme specifické vlohy, neobvyklou dávku intuice, kreativitu.

V tomto kontextu je tedy těžká jakákoliv sumarizace, vymezení vlastností, jevů, procesů, které jsou pro mentálně postižené signifikantní.

Přes již zmiňovanou různorodost v projevech můžeme pozorovat jisté společné znaky, jejichž četnost a intenzita je však závislá na druhu a hloubce mentálního

⁹ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 32.

¹⁰ PIPEKOVÁ, J., *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 292.

postižení. Důležitou roli pak hraje prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje, míra přijetí, které mu jeho okolí nabízí a z toho vyplývající psychické rozpoložení.

Mentální postižení se může projevovat:

- *Zpomalenou chápavostí, jednoduchostí a konkrétností úsudků*
- *Sníženou schopností až neschopností komparace a vyvození logických vztahů*
- *Sníženou mechanickou a zejména logickou pamětí*
- *Těkavostí pozornosti*
- *Nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování*
- *Poruchami vizuomotoriky a pohybové koordinace*
- *Impulsivností, hyperaktivitou nebo celkovou zpomaleností chování*
- *Citovou vzrušivostí*
- *Sugestibilitou a rigiditou chování*
- *Nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“*
- *Opožděným psychosexuálním vývojem*
- *Nerovnováhou aspirací a výkonů*
- *Zvýšenou potřebou uspokojení a bezpečí*
- *Poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a komunikaci*
- *Sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům a některými dalšími charakteristickými znaky¹¹*

1.2.1 Zvláštnosti ve vnímání

Prostřednictvím smyslových orgánů vnímáme realitu, poznáváme své okolí, orientujeme se ve svém prostředí. Skládáme dohromady obraz. Tento proces je však podmíněn předchozí zkušeností.

„Dítě s mentální retardací se, stejně jako každé jiné dítě, učí vidět a dívat se. To co dovede svými očima vidět, není pouhý obraz předmětu na sítnici jeho oka, ale výsledek určité životní zkušenosti.“¹²

- Těžkopádnost a snížený záběr zrakového vnímání (nevidí obraz jako celek, ale prohlíží si postupně jeho jednotlivé části)

¹¹ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 35.

¹² ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 39.

- Je narušeno oddělení postavy od pozadí. „*Běžné populaci nedělá problém vydělit obrys geometrických tvarů z prostředí, u mentálně postižených tyto obrazce musíme výrazně odlišit.*“¹³
- Nedostačující vnímání prostorové hloubky
- Nepružnost vnímání (jestliže pootočíme obrázek, jedinec ho vnímá jako nový objekt)
- Snížená citlivost hmatových vjemů
- Špatná orientace v čase a prostoru

1.2.2 Myšlení a řeč

„*Nižší úroveň rozumových schopností se projevuje primárně nedostatky v oblasti myšlení, učení a řeči. Myšlení je redukováno především v oblasti abstrakce, a je vázáno na realitu.*“¹⁴ Pro myšlení je charakteristická velká dávka stereotypnosti až těžkopádnosti a ulpívání na jednom konkrétním způsobu řešení, bez sebereflexe a poučení se z vlastních chyb, bez schopnosti nadhledu. Typická je snadná ovlivnitelnost a manipulovatelnost. V jejich možnostech je naučit se do jisté míry určitá pravidla, ovšem schopnost použít je v praxi na konkrétní situaci bývá minimální. Nedokážou totiž rozpoznat podobnost situace, proto nemá smysl šablonovité učení se, ale spíše se zaměřit na praktické ukázky, chování, jednání.

Myšlení a řeč spolu bezprostředně souvisí, neboť slovo je vlastně jen vyjádřená myšlenka. „*Snížení rozumových schopností a s tím spojená i omezená vzdělavatelnost, se projeví také v oblasti verbálního vyjadřování a porozumění. Řeč bývá obsahově chudá, chybí jim mnohé pojmy a své sdělení nedovedou přijatelným způsobem formulovat*“¹⁵, a to zejména kvůli omezené slovní zásobě a tím nepochopení celkového kontextu. Tyto obtíže se zákonitě promítají i do jejich vlastního vyjádření. Stereotypnost v myšlení se proto naplno projevuje v řeči, kdy užívají ustálená slovní spojení. Jednoduchá skladba vět bývá prošpikovaná agramatismy, které sdělení dělají často nesrozumitelným.

Řeč nebývá narušena jen po stránce obsahové, ale i po stránce zvukové. Obvykle se potíže s řečí přímo váží na postižení intelektu. Čím je IQ nižší, tím se stává řeč signifikantnější.

¹³ VALENTA, M., KREJČÍŘOVÁ, O., *Psychopedie – didaktika mentálně retardovaných*, s. 20.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, M., *Psychologické podmínky vzdělávání zdravotně, sociálně a sociokulturně znevýhodněných lidí*, s. 23.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M., *Psychologické podmínky vzdělávání zdravotně, sociálně a sociokulturně znevýhodněných lidí*, s. 24.

1.2.3 Sebehodnocení

Již dříve popsaný způsob uvažování a špatná orientace v čase se musí do sebehodnocení zákonitě promítnout. Mentálně postižený člověk je ve svém vnímání sebe sama absolutně neobjektivní. Nedokáže odhadnout své možnosti, přeceňuje své síly a následně při neúspěchu bývá zklamaný. Z nezdaru často obviňuje své okolí, na kterém je paradoxně do značné míry závislý. A tady vstupuje do hry další již popsaný faktor a tím je nepoučitelnost z vlastních chyb. V případě, že jedinec neupadne do apatie, zkouší se ke svému vysněnému cíli dobrat touže cestou i přes to, že se při posledním pokusu ukázala jako neprůchodná.¹⁶

Na druhou stranu je mentálně postižený jedinec snadno ovlivnitelný a tím i zneužitelný. Často se pak takoví lidé stávají nastrčenými figurkami a v případě, že nejsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům, jako takzvaní „bílí koně“ zavírání do vězení. V horším případě jako nepohodlní svědci zlikvidováni. Jen stěží, jestli vůbec, dokážou pochopit, že byli podvedeni. Scénář je však velmi prostý a s drobnými obměnami se opakuje stále dokola. Někdy se až zdá, že bezcharakterních lidí, kteří jsou schopni zneužít slabosti druhého pro svůj vlastní prospěch, je více než samotných postižených a tak je zákonité, že každý mentálně postižený člověk se za svůj život setká s někým, kdo se ho pokusí nějakým způsobem zneužít. Je potom už jen na společnosti, aby vytvořila dostatečně silné mechanismy na jejich ochranu.

1.2.4 Regulace vlastního chování

„Regulace vlastního chování je do značné míry vázána na emocionální prožitky. Autoregulace mentálně postižených je ovlivněna zvýšenou sugestibilitou a horším ovládním vlastních prožitků.“¹⁷

Ochota mentálně postižených lidí podřídit se požadavkům, pravidlům, normám, bývá motivována potřebou být za splnění nějak odměněni. Odměnou v tomto případě může být i pochvala, nebo pocit přijetí, sounáležitosti. Jedinec si obvykle volí cestu, která mu přinese bezprostřední uspokojení potřeb a není schopen domyslet následky svého jednání.

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*.

¹⁷ VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 156.

1.3 Rodina a mentálně postižený jedinec

„Nejpřirozenějším prostředím pro život a výchovu dítěte s mentálním postižením je jeho rodina. Žádné jiné prostředí mu nemůže poskytnout stejný pocit bezpečí, emocionální stability ani stejné množství podnětů pro jeho další rozvoj.“¹⁸

Těchto a jim podobných pouček můžeme v literatuře nalézt nepřeborně. Pravdou ale je, že ne každá rodina je schopná a ochotná postarat se o dítě, které nesplnilo jejich očekávání a svého potomka odvrhne ihned poté, co se dozví nepříznivý verdikt.

Narození mentálně postiženého dítěte totiž klade na rodinu neuvěřitelné nároky a přijetí samotného faktu, že není vše v pořádku, je velmi bolestivé. Radost a naději, kterou provází příchod nového člena rodiny, vystřídá úzkost, strach, šok, pocit studu, nespravedlnosti, sebelítosti. Pocit, že ve své roli fatálně selhali již na jejím začátku, že nejsou schopni dát svým rodičům zdravé vnouče. Že zklamali ve své základní biologické funkci a tou je zajištění pokračování rodu, či lidského druhu jako takového. Reakce rodičů procházejí typickými fázemi, které jsou však odlišné svou délkou a intenzitou a závislé na naturelu každého jedince. Pravdou však je, že si těmito fázemi musí každý rodič projít sám. Můžeme rodiči nabídnout oporu, která mu do jisté míry ulehčí prožívání traumatu, a doufat, že se se situací vyrovná co nejdříve, a to jak ve svém zájmu, tak i v zájmu dítěte a co nejdříve a pevně se chopí své jistě nelehké role.

Stres, spojený s přijetím nových rolí, a náročnost péče o postiženého potomka, která z tohoto vyplývá, zasahuje do všech oblastí života rodiny, partnerské vztahy nevyjímaje. Ne vždy se totiž podaří, aby oba rodiče zaujali k dané situaci stejný názor a postupovali ve svém konání ve shodě. Typickým příkladem může být případná rehabilitace, která je mnohdy pro další vývoj dítěte klíčová. V případě, že jeden z rodičů zaujme k rehabilitaci zamítavé stanovisko, a druhého od cvičení s plačícím dítětem zrazuje nebo ho dokonce označuje za tyrana, zanechá toto nesourodé chování rodičů na rodinné atmosféře negativní klima.

Není proto pochyb o tom, že nevyhnutelnost zvládnutí tak velké zátěže a rozpory v názoru na péči, či míru postižení, kdy jeho skutečnost může jeden z partnerů zcela odmítat, může vést až k rozpadu partnerství. Otázkou ovšem zůstává, jestli by takový vztah vydržel a postižené dítě nebylo pouze katalyzátorem.¹⁹

¹⁸ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 136.

¹⁹ VÁGNEROVÁ, M., STRNADOVÁ, I., KREJČOVÁ, L., *Náročné mateřství*.

1.3.1 Stádia přijetí

Jak jsme se již zmínili v předchozí kapitole, sdělení závažné diagnózy dítěte (nemusí se jednat pouze o mentální postižení) je pro rodiče velmi traumatizující zážitek, který od základu otřese celým jejich životem. Poznamená jejich směřování a vztah k dítěti, který odvisí právě od toho, jak rychle a jestli se kdy vůbec dokážou s danou situací vyrovnat.

„Obecně platí, že čím dříve se rodiče dozví, že je jejich dítě postižené, tím zásadnějším způsobem se změní rodičovské postoje. Reakce rodičů na zjištění, že jejich dítě je postižené, se v průběhu času mění a procházejí typickými fázemi.“²⁰

- **Šok** – je prvotní a zcela přirozená reakce rodičů, kteří se připravovali na příchod zdravého potomka. Mnohdy je jejich reakce nepřiměřeně prudká, jiní rodiče jsou zmatení, nebo se uzavrou.
- **Popření** (případně únik) – je obranným mechanismem. Rodič odmítá uvěřit diagnóze. V tomto období odmítají rodiče informace o možnostech péče o své dítě, znamenalo by to přiznání faktu, že je pro jejich dítě potřebná a to je pro ně zatím velmi bolestivé. Trvá-li toto stádium příliš dlouho, je nebezpečí, že absence včasné rehabilitace negativně ovlivní celý vývoj dítěte.²¹
- **Smutek, zlost, úzkost, pocit viny** – častou reakcí je hluboký zármutek, který se může cyklicky střídat s hledáním viníka, v touze po vlastní úlevě z iracionálního pocitu viny za stav dítěte. Neřídká je i agrese směřovaná vůči celému světu, na lékaře, že nedokázali odhalit postižení včas nebo směřovaná dovnitř, kdy se hlavně matka stále dokola ptá, co udělala během těhotenství špatně.
- **Stadium rovnováhy** – v tomto stadiu již nejsou rodiče tak depresivní. Pochopili, že hledání viníka nikomu nepomůže a začínají uvažovat racionálně. Zajímají se o možnosti léčby, či rehabilitace.
- **Reorganizace** – situace je zvolna rodiči přijímána, vyrovnávají se s postižením svého dítěte. Hledají cesty, jak se co nejefektivněji postarat o svého potomka. Zažité trauma však, ať negativně nebo pozitivně, poznamená jejich vzájemný vztah. Mění se také hodnotový žebříček a s ním zvolna i struktura přátel, kdy rodiče zjistí, že nemají s rodiči intaktních dětí v podstatě o čem mluvit. Hrozí izolace rodiny. Posledního stádia však nedosahují všechny rodiny.

²⁰ VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 103.

²¹ ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D., *Dětská klinická psychologie*, s. 55.

- **Hyperprotektivita** – přílišné soustředění se na dítě. Nejčastěji je takto zatížena matka, která ho zahrnuje extrémní, téměř dvacetičtyřhodinovou péčí bez ohledu na vlastní vyčerpání a chod zbytku rodiny. Nadměrnou pozorností a nekladením téměř žádných nároků tak může paradoxně způsobit zpomalení jeho vývoje. Také vztahy v takovéto rodině trpí. Druhý z rodičů (nejčastěji otec) se cítí vyřazen, odstrčen, odmítnut. Stejně pocity mohou zažívat i starší sourozenci dítěte. Mají pocit, že jim malý sourozenec ukradl maminku. Zde je nebezpečí, že tato zlost může ve vztahu přetrvávat do dospělosti a ve chvíli, kdy by rodina potřebovala, aby ji sourozenec zastoupil, on odmítne.
- **Odmítání dítěte** – „...děje se tam, kde bylo přijetí příliš bolestivé, nejvíce u mentálně postižených dětí, je-li defekt výrazný a zjevný brzy po narození dítěte, dokud ještě nedošlo k vytvoření pevného pouta.“²² V takovýchto situacích je dítě umístěno do odpovídajícího zařízení. V případě, že i přes tento odpor zůstává v rodině, pro kterou je nemyslitelné, aby ho ze společenských, či jiných pohnutek umístila do péče jiných osob, je ohrožené zanedbáváním, nebo dokonce týráním. A to jak nezájmem, tak i fyzickým napadáním.
- **Přetrvávající vztek** – a to jak na druhého rodiče, tak směřovaný dovnitř sebe, kdy jeden z páru hledá viníka, či je spalovaný pocitem vlastní viny. Případně obviňování celého světa za zkažené životní prostředí až po spílání Bohu za nespravedlnost, které se mu dostalo.

1.3.2 Výchovné styly k dítěti s postižením

- **Nadměrně ochranný** – možnosti dítěte nejsou doceněny. Brání v jeho samostatnosti, dítě je v důsledku takové výchovy závislé na péči svého okolí.
- **Rozmazlující** – dítě panuje svému okolí, přičemž postrádá hranice. Výsledkem je jedinec manipulující s ostatními, se značnými výchovnými obtížemi.
- **Lhostejný** – rodiče rezignují na výchovu. I zde chybí hranice, kdy jedinec není omezen, ale na druhou stranu ani stimulován k dalšímu vývoji.
- **Přehnaně přísný, autoritativní** – možnosti dítěte jsou přeceňovány. Vycházejí z názoru, že je dítě pouze líné, potřebuje přísný režim, aby deficit dohnalo.²³

²² ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D., *Dětská klinická psychologie*, s. 57.

²³ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 138.

1.3.3 Vztah intaktního a postiženého sourozence

Na začátku kapitoly jsme mluvili o složitém procesu přijetí skutečnosti, že je dítě rodičů postižené a rozebírali jsme si, jaké dopady na ně takové zjištění má. V této souvislosti však musíme zmínit i dopady na zdravé sourozence.

„Ne nadarmo se říká, že postižení dítěte znamená postižení celé rodiny. Rodina s postiženým dítětem se musí vyrovnat i s různými nepředvídatelnými reakcemi svého okolí.“²⁴

Dle našich zkušeností hraje ve vztahu významnou roli to, zda je zdravý sourozenec starší, nebo mladší. Starší sourozenci si obvykle k postiženému velmi složitě hledají cestu. Už jen samotný fakt, že se musí dělit o rodičovskou lásku s někým dalším, je pro ně přirozeně stresující, a když k tomu přidáme fakt, že je péče o postižené dítě časově a emocionálně náročnější, pak je jasné, že se i tato zátěž úměrně zvyšuje. Zdravý sourozenec se pak mnohdy za postiženého sourozence stydí. Přesto je to však rodina a on má potřebu ho před případnými (ať již skutečnými, či domnělými) útoky chránit. Mnohdy se pak rodiče dopouštějí té chyby, že nutí intaktní dítě, aby se přizpůsobilo potřebám svého mladšího sourozence, jehož zájmy jsou ovlivněny jeho postižením. Nutí ho, aby šlo do divadla na jednoduché loutkové představení v době, kdy už by chtělo jít do kina na film přiměřený jeho věku. Nebo mu naopak dají peníze a pošlou ho do kina s kamarádem, s tím, že mají málo času, a on už je velký a v podstatě je nepotřebuje. Ovšem to je velký omyl. Zdravý sourozenec potřebuje své rodiče stejnou měrou jako každé jiné dítě a jestliže mu oni svou péči odpírají, může svou zlost nasměrovat na svého sourozence. Takto narušené vztahy pak lze jen těžko napravit.

Podstatně jednodušší vztahy jsme zaznamenali v rodinách, kde byl zdravý sourozenec jako druhý. Ten pak nevnímal postižení svého sourozence za něco zneklidňujícího. Obvykle se narodil již v době, kdy byli rodiče s postižením bratra, či sestry srozuměni a on s nimi nemusel prožívat stresující období adaptace na neznámou situaci. Takoví sourozenci mají pak vysoké sociální citění. V dospělosti ve větší míře studují humanitně zaměřenou školu. Nastupují do sociálních služeb. A když rodiče nemohou, automaticky přebírají jejich úlohu. Odstrašujícím příkladem, naštěstí pouze ojedinělým, se kterým jsme se však také setkali, bylo, když si rodiče pořídili další dítě s tím, že se jednou postará o svého postiženého sourozence.

²⁴ ŠVARCOVÁ, I., *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*, s. 137.

2. BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví, nebo také bezdomovství, je jev, který je veřejností vnímáný značně kontroverzně. Jsou mezi námi jedinci, kteří své spoluobčany litují a snaží se jim pomáhat (např. tím, že obnošené šatstvo či boty nevhazují přímo do kontejneru na odpad, ale položí je mimo, nebo pracují v nějaké charitativní organizaci zabývající se lidmi bez domova), přes ty, kterým jsou bezdomovci lhostejní, až po ty, kteří je odsuzují a při setkání s nimi dávají ostentativně najevo své opovržení, v krajním případě je verbálně, či fyzicky napadají.

2.1 Definice bezdomovectví

Český právní řád označuje pojmem bezdomovec občany bez státního příslušenství, nebo domovského práva²⁵. Naproti tomu „*nový zákon o sociálních službách (108/2006) pojmenoval bezdomovce jako osoby bez přístřeší, nikde však nedefinuje, kdo osobou bez přístřeší je.*“²⁶ Přístřeší a domov jsou totiž dvě naprosto odlišné věci. Přístřeší, čistě technicky vzato, je střecha nad hlavou. Ale otázka je, co vše lze považovat za přístřeší, potažmo přístřešek. Je jím snad maringotka? Nebo bouda stlučená z nalezených prken držící pohromadě jen silou vůle? Opuštěná stavba bez oken a dveří, holá konstrukce s děravou střechou? A co stan? Autobusová zastávka? Budeme-li se chtít skrýt v dešti, nepohrdneme ani krmelcem pro zvěř, který je rovněž zastřešen, ale rozhodně to nebudeme nazývat domovem, a to ani dočasným.

V naší práci se pokusíme oprostit od právnických dohadů a budeme se zabývat termínem bezdomovectví pouze v rovině, v jaké ji běžně vnímáme. Tedy lidmi, kteří ztratili domov, přežívají na ulici, živí se milodary nebo vybíráním kontejnerů, kde hledají jak vyhozené, ještě jakžtakž požitelné potraviny a ošacení, tak materiál, za který by utržili ve sběrných surovinách drobné na koupi levného krabicového vína.

²⁵ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 10.

²⁶ HRADECKÝ, I., *Je tu zima, zmrznou další bezdomovci*, z 03-04-2009 [cit. 2012-07-06]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=3109&rok=2006&cislo=50

2.2 Příčiny bezdomovectví

Lidí bez domova je mnoho, jsou různí, a proto i příčiny jejich bezdomovectví jsou rozličné. K tomu, aby člověk skončil na ulici, obvykle nestačí jeden jediný faktor, ale souhra více událostí, které, když se sejdou, mohou, ale nemusí vyústit ve ztrátu domova. Někdy je také těžké rozlišit důvody od následků. Alkohol může nepochybně dostat lidi na ulici, ale zrovna tak může člověk bez domova pod vlivem velmi tíživé situace k alkoholismu dospět.

I podle různorodosti lidí žijících na ulici lze usuzovat, že se bezdomovcem může stát v podstatě každý. Mezi lidmi bez domova nalézáme zkrachovalé podnikatele, prostoduché důvěřivce, invalidy, propuštěné vězně, drogově a na alkoholu závislé, vedle svérázných dobrodruhů, kterým tento styl života více méně vyhovuje, a proto si ho – alespoň zpočátku – vybrali dobrovolně (takových je však jen mizivé množství).

Jaká souhra faktorů je tedy zásadní a rozhodující pro to, aby se člověk ze zaběhnuté dobře fungující rodiny dostal na dno společnosti? Dá se něco nazvat spouštěčem řetězové reakce, která vyústí v bezdomovectví? *„Jsou to dvě věci: určitá událost člověka vyvede ze zaběhnuté stopy (např. ztráta zaměstnání, smrt blízké osoby, nervový zlom, těžký rozvod, násilí v rodině, sexuální zneužívání příbuznými, nebo jen zlomená noha). K tomu musí působit ještě druhý faktor, a to je absence pomocné ruky někoho blízkého.“*²⁷

Faktory ovlivňující bezdomovectví lze posuzovat z mnoha úhlů. *„Rozhodující jsou faktory objektivní a faktory subjektivní. Faktory objektivní jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod. Faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.“*²⁸

- **Faktory objektivní. Takové, které samotný postižený může ovlivnit pouze v minimální míře, pokud vůbec:**
 - nedodržování lidských práv a svobod
 - nerespektování zásady rovných příležitostí
 - diskrepance ve vzdělávání bez ohledu na míru schopností vzdělání dosáhnout
 - špatná politika zaměstnanosti

²⁷ *Problematika lidí v nouzi*, s. 20.

²⁸ HRADEČTÍ, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*, s. 36.

- nedostatečné opatření státu o své staré, bezmocné a nemocné
- nedostatečný program pro propuštěné vězně
- **Faktory subjektivní. Takové, které samotný postižený může ovlivnit ve větší míře, ovšem je zapotřebí oné pomocné ruky někoho blízkého:**
 - „*faktory materiální* – ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadlužení, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost v rodině ve formě ztráty živitele, majetku apod.
 - *faktory vztahové* – změny struktury rodiny, rodinné, nebo manželské problémy, diskriminace ženy, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání. Osamělost.
 - *faktory osobní* – mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti
 - *faktory institucionální* – propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova²⁹

2.3 Formy bezdomovectví

Každá klasifikace je ze své podstaty zjednodušením problému, a u bezdomovectví tomu není jinak, avšak máme-li se ve své práci zabývat bezdomovci, musíme si vymezit nejen, kdo jsou, ale i specifikovat podobu, jakou může bezdomovectví mít. Literatura užívá tři kategorie a těmi jsou zjevní, skrytí a potenciální bezdomovci. „*Anketa provedená Nadějí mezi lidmi bez přístřeší ukázala, že pouze tři osoby bez trvalého bydliště z deseti spí obvykle v noclehárnách, dvě v neadekvátních bytech, pět na veřejných místech, jedna ve squatu.*“³⁰

- **Zjevní bezdomovci** – „...jsou ti, které většinou poznáme na první pohled podle zanedbaného zevnějšku, zápachu, znečištěného oděvu, nepřiměřené obuvi a podle jejich počínání.“³¹ Dalším znakem je to, že si veškerý svůj majetek nosí neustále sebou. Některým k tomu stačí jedna či dvě igelitové tašky a jiní před sebou tlačí nákupní vozíky, kárky či dětské kočárky, které přetékají věcmi, které by se spíše, než čímkoli jiným, daly nazývat odpadem. „*Mezi zjevné bezdomovce řadíme osoby,*

²⁹ HRADEČTÍ, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*, s. 43 – 44.

³⁰ HRADEČTÍ, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*, s. 36.

³¹ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 13.

kteřé okázale žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků, jsou to lidé z nádraží a parků.³² Většina z nich pak vyhledává alespoň příležitostně zařízení charitativní péče, která jsou jim určena. Musíme si ovšem přiznat, že zjevní bezdomovci, tedy ti viditelní, které potkáváme denně na ulici, tvoří jen malou část této skupiny obyvatel. Problém je tedy mnohem hlubší a rozsáhlejší, než by se na první pohled mohlo zdát.

- **Skrytí bezdomovci** – „...jsou ti, kteří jako bezdomovci žijí, ale nejsme to schopni rozlišit na první pohled, protože dbají o svůj vzhled. Skrytí bezdomovci často opovrhují těmi zjevnými a distancují se od nich.“³³ I mezi bezdomovci, ostatně tak jako v každé sociální skupině, panuje jistá hierarchie.
- **Potencionální bezdomovci** – jsou ti lidé, kteří žijí v nejistých podmínkách a visí nad nimi hrozba ztráty domova. „Osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známé jen částečně. Do této skupiny řadíme i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, a dále ty, kteří zvláště nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní.“³⁴ Do této kategorie lze zařadit i děti, které proplouvají zařízeními dětských domovů bez jisté budoucnosti na samostatné bydlení.

2.4 Charakteristika bezdomovců

- **Věk** – převážná většina lidí bez domova je středního, tedy produktivního věku. Domníváme se, že to má souvislost s těžkým životem na ulici a s ním související zbytečně předčasná úmrtí, a také s tím, nakolik jsou rozvinuté služby pro seniory. V případě, že přijde o střechu nad hlavou senior, je totiž velká pravděpodobnost, že se ho sociálním pracovníkům podaří umístit do příslušného zařízení dřív, než si přivykne životu na ulici, „...přesto jsou čeští bezdomovci v průměru starší, než bezdomovci z jiných zemí Evropské unie.“³⁵ Mladí bezdomovci přecházejí na ulici z nejrůznějších typů výchovných ústavů, z rozpadlých rodin, z rodin, kde nebyl harmonický stav, a kvůli častým roztržkám s rodiči opustili domov. Nutno

³² Definice bezdomovectví [cit. 2012-07-06]. Dostupné z:

<http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>

³³ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 14.

³⁴ HECZKOVÁ, E., *Dopady kapitalismu: bezdomovectví* [cit. 2012-07-06]. Dostupné z:

<http://blisty.cz/art/25561.html>

³⁵ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 17.

podotknout, že tito mladí lidé bývají často zatíženi alkoholismem, drogami, gamblerstvím a soužití s nimi jistě nebylo jednoduché.

- **Rodinné zázemí** – „*Téměř polovina bezdomovců nikdy nevstoupila do manželství. Zhruba 40% lidí bez domova tvoří rozvedení.*“³⁶ To, že je mezi bezdomovci tak vysoké číslo rozvedených mužů, je do značné míry signifikantní. Při rozvodu totiž soudce dá do péče děti a s tím pochopitelně i domácí zázemí většinou ženě. Někteří muži pak opouštějí společnou domácnost pouze s uzlíčkem osobních věcí. Pokud mají už v tu dobu sklon k alkoholismu, nebo jsou dokonce nezaměstnaní, je na problém zaděláno. Také vliv prostředí, do kterého se narodili, je nezanedbatelný „*Všichni nesou s sebou trvalé defekty negativního ovlivnění dědičnosti a vlivu prostředí, pocházejí z poruchových rodin, které jsou svou povahou považovány za jeden z nejzávažnějších kriminogenních faktorů.*“³⁷
- **Vzdělání** – jak jsou osudy lidí bez domova různé, pak je různé i jejich vzdělání. Najdeme mezi nimi jedince s vysokoškolským vzděláním i s neukončenou základní školou. „*Obecně lze však konstatovat, že bezdomovci mají spíše nízkou úroveň vzdělání. Z naší zkušenosti vyplynulo, že jsou to nejčastěji lidé se základním vzděláním.*“³⁸ nebo lidé vyučení v oboru, se kterým nenacházejí uplatnění na trhu práce a na rekvalifikaci nejsou dost pružní.
- **Zaměstnání** – pokud bezdomovci pracují, jsou zaměstnání nelegálně, nebo na občasných brigádách, či drobné výpomoci. V případě, že se zdržují v okolí místa svého bydliště, pak často pracují za nocleh a stravu, případně za pár korun na pivo a cigarety. Bezdomovci nevyhledávají pomoc úřadů práce. Jednak ve většině případů nemají platné doklady, a potom je tady problém trvalého bydliště, kdy se dotyčný musí hlásit pouze na úřad, pod který spadá. Pro bezdomovce je velmi obtížné dodržovat rytmus pravidelných návštěv na úřadě, nehledě na vzdálenost, kterou by museli leckdy překonat, a to je bez prostředků vyloučené. Pro lidi bez domova je spojení těchto faktorů naprosto demotivující.
- **Zdravotní stav** – kupodivu neodpovídá jejich nuznému způsobu života, bídné životosprávě a minimálním hygienickým podmínkám, tak jak bychom čekali. „*Je to paradoxní, ale oni prakticky netrpí běžnými chorobami (angína, chřipka) a to i*

³⁶ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 17.

³⁷ HRADEČTÍ, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*, s. 59.

³⁸ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 18.

v době epidemií těchto nemocí. Je na místě rozlišovat fyzické a duševní zdraví. Špatný fyzický stav totiž bývá velmi zřídka příčinou bezdomovectví, zatímco podlomené duševní zdraví dostalo na ulici řadu lidí.³⁹ Naproti tomu výzkumy a statistická šetření hovoří jinak. Z nich vyplývá, že: „Bezdomovecká populace je z 80 - 90% chronicky nemocná, zdravotně postižená a má nízkou úroveň inteligence. Mezi bezdomovci se setkáváme opětovně s mentálně retardovanými, oligofrenickými jedinci, s neurotiky, s jedinci asociálních projevů, kteří jsou impulsivní, nepřizpůsobiví až agresivní, s jedinci různých psychologických onemocnění schizoidních či cykloidních psychóz.“⁴⁰

- **Invalidní bezdomovci** – jsou problémem, protože převážná většina zařízení pro bezdomovce není bezbariérová. Adekvátní pomoc se těmito lidem dostane pouze „...v Domě Naděje v Záběhlicích. Jedná se o ojedinělé zařízení v republice, které poskytuje své služby výhradně starým a invalidním bezdomovcům. V současné době zde bydlí 30 klientů, jejichž průměrný věk je 60 let.“⁴¹ Tito lidé mají sice ze zákona právo na invalidní důchod, ale zpravidla ho nepobírají kvůli nezvládnutí náročné administrativy, nebo proto, že nejsou schopni a ochotni docházet na pravidelné revizní prohlídky. V mnoha případech nemají potřebné doklady a už i znovu-obstarání dokladů je na nad jejich schopnosti.
- **Závislosti** – alkohol je součástí života téměř každého bezdomovce. Otázkou je pouze to, jestli se dotyčný uchýlil k této „berličce“ po odchodu na ulici, nebo jestli byl alkohol jednou z příčin jeho bezdomovectví. Mezi bezdomovci je i značné procento mladých drogově závislých, kdy jejich rodiny již neunesly společné soužití. Nechybí také jisté procento gamblerů, kteří nadělali ohromné dluhy a mnohdy byli nuceni prodat střechu nad hlavou. „Z přiznaných závislostí jednoznačně dominuje kouření.“⁴²
- **Kriminalita** – „...není možné vyloučit, že se mezi bezdomovci vyskytuje poměrně velké množství dříve kriminalizovaných...“⁴³ často se totiž stává, že se po propuštění z vězení nemá bývalý trestanec kam vrátit. Jeho žena se mezitím rozvedla a žije dávno s někým jiným. Do bývalého zaměstnání ho zpět nepřijmou a jiné si obstará

³⁹ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 20.

⁴⁰ HRADEČTÍ, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*, s. 59.

⁴¹ PAVELKOVÁ, J., *Problematika lidí v nouzi*, s. 48.

⁴² První mezinárodní konference o bezdomovectví v Praze 2008 : sborník účastnických příspěvků

⁴³ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 21.

jen velmi těžko. Peníze, které dostal po propuštění, rychle dojdou a on se dostává na ulici, odkud je v jeho případě velmi těžká cesta. Co se týče kriminality spáchané bezdomovci, jde většinou o drobné krádeže v obchodě, ke kterým je dožene nouze. Někteří bezdomovci si přilepšují sběrem kovů. Když se jim však nedaří nalézt u kontejnerů pohozené kovové součástky, bohužel se uchylují k demontování funkčního zařízení, za které dostanou ve sběrně pár korun. Škody, které tím napáchají, jsou však mnohonásobné.

- **Vzhled** – ošacení je zpravidla velmi signifikantní. Bezdomovec nosí to, co najde v popelnici, v lepším případě vyprané a hmyzem nezatížené prádlo od některé charitativní organizace. Muži bez domova se myjí a holí jen příležitostně, a to i přes to, že mají možnost pravidelné hygieny ve všech charitativních organizacích pro ně určených. Máme za to, že to souvisí s celkovou deprivací, která život na ulici provází. U žen tomu bývá jinak. Mnohé se snaží za každou cenu udržovat svůj zevnějšek v tak dobrém stavu, jaký jim jen jejich situace umožňuje.
- **Rizika spojená s životem na ulici** – lidé bez domova jsou vystaveni mnoha rizikovým faktorům. Některé z nich je trápí a bojují s nimi a jiné jsou neviditelné a nemohou s nimi mnoho udělat. V první řadě je to hlad. Omezený přístup jak k pitné vodě na napití, tak na vykonání osobní hygieny, nedostatek přístupu na hygienicky přijatelné sociální zařízení, omezený přístup ke zdravotní péči, jsou vystaveni nepřízní počasí, musí snášet otevřené pohrdání veřejností, vyhánění z veřejných prostor ze stran bezpečnostních agentur, strážníků a policistů.⁴⁴ Lidé bez domova se v poslední době stávají terčem velmi vážných útoků, které již nejednou skončili smrtí. Jsou většinou napadáni v situaci, kdy spí a nemají možnost se bránit. Krom toho bývají útočníci v přesile, a lépe fyzicky vybavení, než bídou a nemocemi podlomení bezdomovci.

Osoby spící na ulici riskují:⁴⁵

- 150x více, že zemřou násilnou smrtí
- 34x více smrtí sebevraždou
- 8x více smrtí následkem nehody
- 3x více smrtí následkem zápalu plic a podchlazení

⁴⁴ HRADECKÝ, I. a kol., *Definice a typologie bezdomovectví*, s. 35.

⁴⁵ HRADEČTÍ, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*, s. 63.

2.5 Bezdomovectví a žebrání

Na úvod si musíme zdůraznit, že ne každý žebrák je bezdomovec, ale na druhou stranu mezi žebráky je zásadní procento lidí bez domova. „*Být žebrákem neznamená být bezdomovcem a naopak.*“⁴⁶ Žebráním bezdomovci získávají prostředky na základní životní potřeby. Žebráky lze rozdělit na aktivní a pasivní:

- **Aktivní žebrání**

- **S příběhem** – žebrák zastavuje kolemjdoucí na ulici a líčí mu protivenství, které se mu od života dostalo. Někdy žádá peníze na jídlo, někdy na cestu, jindy na zaplacení noclehu (přespání na lodi Hermes stojí 20Kč).
- **S vystoupením** – s menším či větším nadáním preludující na nějaký hudební nástroj. Předvádějí kousky svého psího společníka, nebo přímo nabádají psíka, aby žebral. Vždyť kdo by odolal žalostnému zakňučení a prosebně zdvižené pance u poloprázdného klobouku.

- **Pasivní žebrání**

- **Vzbuzující lítost** – žebrák dává na odiv svou nemohoucnost. Vystavuje pahýl amputované končetiny, v horším případě invaliditu předstírá maskováním některé z končetin, tak aby to vypadalo, že mu schází. Ženy bezdomovkyně předvádějí malé, většinou plačící děti.
- **Vyvolávající odpor** – tuto strategii považujeme za nejvíce promyšlenou. Bezdomovec (připomeňme si, že bezdomovci jsou nápadní svým neudržovaným zjevem, ke kterému patří i nedostatek osobní hygieny) vejde do obchodu a odmítne se odtamtud hnout. Majiteli pak nezbývá nic jiného, než mu dát nějaké peníze, jinak by přišel o platící zákazníky, které bezdomovec z krámu svým zápachem vyhání.
- **Sochy** – žebrák si klekne na holou studenou dlažbu frekventované pěší zóny. Hlavu schoulenou mezi pažemi, napřažené paže tvoří mističku na drobné. V takto strnulé pozici vydrží hodiny i v těch nejtěžších mrazech.
- **Žebrání za pomoci (mnohdy předstírané) víry, či náboženských artefaktů** – a to jak aktivní, tak pasivní. Žebrání před kostely má hlubokou tradici. Věřící, kteří se řídí dle hesla „dej a bude ti dáno“ jsou snadnou kořistí.

⁴⁶ PAVELKOVÁ, J., *Problematika lidí v nouzi*, s. 19.

2.6 Státní orgány a organizace pomáhající lidem bez domova

Pro pomoc lidem bez domova je v České republice celá řada mechanismů. Mají možnost získat peníze v hotovosti, nebo více či méně komfortní střechu nad hlavou na jednorázové přenocování, či dlouhodobější pobyt. O vše ale musí projevit zájem, který vyžaduje aktivní spolupráci a té mnohdy četnými životními nezdary deprivovaný bezdomovec není schopen. K tomu, aby si mohl zažádat o peněžitou pomoc, musí splnit několik požadavků:

- **Musí se dostavit na úřad v místě trvalého bydliště a zažádat** – řada lidí bez domova se vůbec v místě trvalého bydliště nezdržuje a bez finančních prostředků je pro ně taková cesta velmi komplikovaná.
- **Musí mít platné doklady** – k tomu, aby mohl být jedinec žadatelem sociální dávky, musí mít platný občanský průkaz.
- **Musí chodit na úřad pravidelně** – některé dávky se vyplácejí pouze v hotovosti, a to v určený den. Když přijde o jeden den později, peníze nedostane, až za měsíc.

„Častým jevem u bezdomovců je chorobný strach z jednání na úřadech, bez doprovodu si nedokážou uspořádat své záležitosti.“⁴⁷ Dalším úskalím je fakt, že mnozí bezdomovci nemají potřebné doklady, a tak i v tom případě, že se člověk bez domova odhodlá využít systému státní podpory, mívá obvykle potíže se splněním výše stanovených požadavků. Nejprve si musí opatřit kopii rodného listu (kterou mu zhotoví na matrice v místě narození za stokorunový kolek do 14 dnů), pak si vyplní žádost o občanský průkaz. Dostane prozatímní průkaz totožnosti, se kterým může jít na úřad. Už jen tento úkon je svou složitostí a zdlouhavostí pro bezdomovce demotivující.

2.6.1 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Tento zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.⁴⁸

- **„Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:**
 - *příspěvek na živobytí*
 - *doplatek na bydlení*
 - *mimořádná okamžitá pomoc*“⁴⁹

⁴⁷ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 32.

⁴⁸ MPSV – *Pomoc v hmotné nouzi* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

- **Příspěvek na živobytí** – Je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností.
- **Doplatek na bydlení** – Druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí. Zákon umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve výjimečných případech, kdy žadatel nemá nárok na příspěvek na živobytí, případně i žadatel, který využívá jinou než nájemní formu bydlení.
- **Mimořádná okamžitá pomoc** – Je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví šest takových situací:
 - Nejsou plněny podmínky pro poskytnutí opakovaných dávek, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví.
 - Postižení vážnou mimořádnou událostí.
 - Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků.
 - Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby.
 - Nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí.
 - Ohrožení sociálním vyloučením. Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí.

Tato cesta, která se zdá na první pohled neprůchodná, má své řešení. Prvním krokem je zažádání o „Mimořádnou okamžitou pomoc,“ na náklady spojené s vystavením náhradních dokladů a základní živobytí. S doklady si posléze zažádat o „Příspěvek na živobytí“ a „Doplatek na bydlení“, který nemusí být vyplácen v hotovosti, ale úřad může peníze poskytnout přímo na účet ubytovacího zařízení.

⁴⁹ MPSV – *Pomoc v hmotné nouzi* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

2.6.2 Zákon č. 206/2009 Sb., o sociálních službách

Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.⁵⁰

Sociální služby určené bezdomovcům patří do balíčku služeb sociální prevence a jsou poskytovány v těchto zařízeních:

- **Nízkoprahová centra** – „... poskytují ambulantní služby pro osoby bez přístřeší. Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně (nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu), poskytnutí stravy (nebo pomoc při zajištění stravy). Služba se poskytuje bezúplatně.“⁵¹
- **Noclehárny** – poskytují možnost přespání lidem bez domova. Nejznámější takovou noclehárnou je loď Hermes kotvící v Praze, tato noclehárna nabízí širokou paletu služeb a je mezi bezdomovci oblíbená i přesto, že služby nejsou zdarma. „Přímo na lodi Hermes je poskytováno sociálně právní poradenství, právní poradenství, psychologické poradenství a zdravotní ošetrovna.“⁵²
- **Azylové domy** – „...poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Služba obsahuje poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení, pomoc při prosazování práv a zájmů, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Služba se poskytuje za úplatu.“⁵³ Azylové domy však neumožňují pobyt párům, proto nejsou přijatelné pro páry, nebo rodiny, které by tak byly rozděleny.
- **Krizová lůžka** – „...jsou určena osobám, které se v důsledku mimořádných událostí ocitly bez střechy nad hlavou a potřebují krátkodobé ubytování a zpravidla

⁵⁰ MPSV, *Právní předpisy pro sociální služby* [cit. 2012-07-06]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/cs/7334>

⁵¹ MPSV, *Sociální služby* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>

⁵² Centrum sociálních služeb, *Noclehárna - loď Hermes* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z:

<http://www.csspraha.cz/lod-hermes>

⁵³ MPSV, *Sociální služby* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>

*krizovou intervenci.*⁵⁴ Tato lůžka jsou obvykle součástí azylových domů a nocleháren.

- **Domy napůl cesty** – slouží lidem, kteří opustili zařízení pro výkon ústavní (dětský domov) nebo ochranné výchovy (věznice). Je to mezistupeň mezi ústavní péčí a samostatným životem.
- **Terénní programy (streetwork)** – jsou primárně určeny pro klienty, kteří nenavštěvují žádné z výše uvedených služeb. Sociální pracovník chodí v terénu na vytipovaná místa. Cílem je seznámit klienty s jejich možnostmi a připomínat jim, že na problém nemusí být sami.

2.7 Charitativní organizace pomáhající lidem bez domova

Charitativní organizace pomáhající lidem bez domova mají k lidem kvůli absenci předpisů a vyhlášek, kterými se musí při své práci řídit státní úředník, mnohem blíže než státní systém pomoci. Jejich pomoc je také mnohem operativnější a intuitivnější. Mohou člověku, který je v tísní, pomoci i bez toho, aby na něho kladli nějaké požadavky (požadavek předložení osobních dokladů, místní příslušnost). Jejich pomoc je tak pro bezdomovce mnohem přijatelnější, a když si v daném regionu mohou vybrat, jejich první kroky vedou zpravidla tam. V České republice jsou dokonce hned čtyři velmi viditelné organizace: Armáda spásy, Naděje, Charita a Nový prostor.

- **Armáda Spásy** – tato mezinárodní organizace má na našem území pobočky v devíti městech. Provozuje azylové domy (azylové domy pro muže a azylové domy pro ženy a matky s dětmi), noclehárny, sbory a komunitní centra (kde poskytují jak právní poradnu, tak morální podporu potřebným), Centrum mládeže Jonáš (pro děti ohrožené sociálním vyloučením je preventivní program), Domov Přístav (zaměřený na klienty bez domova starší 50ti let), Vězeňská péče (pracovníci navštěvují klienty přímo ve věznicích a nabízejí jim následnou péči. Tento program předchází bezdomovectví u propuštěných trestanců.⁵⁵
- **Naděje** – na našem území působí ve dvaceti městech, přičemž v některých má hned několik poboček. Poskytuje ty služby, které jsou v konkrétním regionu potřebné a žádané. Konkrétně provozují tyto služby: Nízkoprahová denní centra, ordinace praktických lékařů, poskytují křesťanskou a duchovní péči, psychologické

⁵⁴ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., *Bezdomovectví*, s. 48.

⁵⁵ Armáda spásy [cit. 2012-07-09]. Dostupné z: <http://www.armadaspasy.cz/>

poradenství, sociální šatníky, noclehárny, azylové domy (jak pro muže, tak pro ženy a matky s dětmi), terénní programy, domácí pečovatelskou službu, domov pro seniory.⁵⁶

- **Charita** – je nejvíce operativní z charitativních organizací. Jejím cílem je pomoci lidem v aktuální životní situaci, zaměřuje se tak krom jiného na oběti živelných katastrof (povodně) a na válečné utečence. Ve svých buňkách provozuje tyto služby: sociální poradenství, azylové domy (všeho typu), nízkoprahová centra, osobní asistenci (terénní služba zaměřená na pomoc postiženým spoluobčanům), denní a týdenní stacionáře pro seniory, domovy pro seniory, domy napůl cesty, pečovatelskou službu, domácí zdravotní péči, asistenční službu pro rodiny s dětmi, půjčovnu kompenzačních pomůcek, sociální šatník, resocializační programy pro cizince, poradna pro migranty a uprchlíky, střediska rané péče, domácí hospicovou péči, K-centra (pracuje s uživateli drog), chráněné dílny, odlehčovací služby (narázová pomoc rodinám pečujících o svého seniora, invalidního, mentálně postiženého rodinného příslušníka), probační programy (nabízejí mladistvým výhodnější alternativu trestu).⁵⁷
- **Nový Prostor** – je terapeutický program, pomocí kterého se učí jeho uživatelé pracovním návykům a hospodařit s penězi. Klient si zakoupí časopisy za 20Kč a následně je prodává za 40Kč. Z utrženého zisku si však musí nechat peníze na nákup dalších časopisů. Tento speciální program dává šanci všem, co pracovat chtějí, ale jejich (ať už sociální, fyzické, nebo mentální) postižení jim to znemožňuje.⁵⁸

⁵⁶ Naděje [cit. 2012-07-09]. Dostupné z: <http://www.nadeje.cz/>

⁵⁷ Charita [cit. 2012-07-09]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/>

⁵⁸ Nový prostor [cit. 2012-07-10]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/>

3. ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

Způsobilost k právním úkonům je někdy zaměňována s právní subjektivitou. Právní subjektivitou vládne každý člověk (bez ohledu na státní příslušnost) od narození (respektive od početí, je-li těhotenství úspěšné). Takto automaticky nabytá subjektivita zaniká až v okamžiku smrti, v případě osob nezvěstných rozhodnutím soudu. Způsobilost k právním úkonům (někdy také nesprávně nazývána svéprávnost, či plnoprávnost) je schopnost fyzické osoby pomocí právních úkonů nabývat práv a brát na sebe povinnosti z tohoto plynoucí. Právní způsobilost je nabývána v několika krocích. Nezletilí mají odpovědnost za své jednání jen do takové míry, jakou jim umožňuje jejich rozumová vyspělost. Od patnácti let může mladistvý uzavírat pracovní smlouvy (v případě dokončení povinné školní docházky) a samostatně nakládat se svou mzdou. S hranicí šestnácti let pak z důvodu těhotenství může soud snížit hranici zletilosti. Tento úkon je nezvratný. Plnou právní způsobilost nabýváme zletilostí, a to v osmnácti letech.⁵⁹

3.1 Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům

Ke zbavení způsobilosti k právním úkonům se přistupuje v případě, kdy osoba není schopná si pro svůj trvalý duševní stav samostatně hájit svá práva a nést zodpovědnost za své jednání a konání. Soud v takovémto případě ustanoví opatrovníka, který osobu zbavenou způsobilosti bude zastupovat. Právní úkony, které by učinila osoba k těmto úkonům nezpůsobilá, by pak nebyly platné (a to ani v případě, že by je dodatečně schválil zástupce či opatrovník).⁶⁰

„Ustanovení § 10 občanského zákoníku stanoví, že soud zbaví fyzickou osobu způsobilosti k právním úkonům, jestliže není schopna pro duševní poruchu, která není jen přechodná, činit právní úkony. Soud může způsobilost k právním úkonům omezit, jestliže je fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro

⁵⁹ Zákony České republiky online, občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb., [cit. 2012-07-12]. Dostupné z: <http://zakony-online.cz/?q22=186&s22=Hledat+%C2%A7+%281-375%29>

⁶⁰ PEŠLOVÁ, R., *Právní průvodce pečujících 2012*, s. 77.

nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů schopna činit jen některé právní úkony. ⁶¹

Při omezení k právním úkonům nejsou dotyčné osobě odejmuta veškerá práva, ale jsou pouze omezena. V případě omezení hraje roli hloubka duševní poruchy a její vliv na míru neschopnosti činit vlastní rozhodnutí. Osoba tedy vykonává některé vybrané úkony sama a v ostatním ji zastupuje opatrovník.

3.2 Řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům

§ 186 (1) Návrh na zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům (zbavení, omezení nebo vrácení způsobilosti k právním úkonům) může podat též zdravotnické zařízení, které je v takovém případě účastníkem řízení.

(2) Nepodal-li návrh na zahájení řízení státní orgán nebo zdravotnické zařízení, může soud uložit navrhovateli, aby do přiměřené lhůty předložil lékařské vysvědčení o duševním stavu osoby, o jejíž způsobilost k právním úkonům se jedná (dále jen "vyšetřovaný"); není-li v této lhůtě lékařské vysvědčení předloženo, soud zastaví řízení.

(3) Návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům může podat i ten, kdo byl zbaven způsobilosti k právním úkonům. Jestliže však soud jeho návrh zamítl a nelze-li očekávat zlepšení jeho stavu, může soud rozhodnout, že mu toto právo po přiměřenou dobu, nejdéle však po dobu jednoho roku ode dne právní moci tohoto rozhodnutí, nepřísluší. ⁶²

„Účastníky řízení jsou:

- *Navrhovatel a další osoby, stanoví-li to zákon.*
- *Osoba, o jejíž způsobilosti se jedná, která musí být zastoupena procesním opatrovníkem (nezvolí-li si osoba sama zástupce, musí jí být přidělen).*
- *Nezletilé děti rodiče, jehož způsobilost je posuzována (dětem musí být ustanoven opatrovník).*
- *Druhý rodič, případně rodičové, má-li vyšetřovaný více dětí s různými partnery. Ti se musí účastnit z toho důvodu, že pozbytím rodičovské zodpovědnosti (což je důsledek zbavení) přechází rodičovská zodpovědnost na druhého rodiče.* ⁶³

⁶¹ epravo.cz, řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům [cit. 2012-07-11]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/řízení-o-zbavení-způsoblosti-k-právním-ukonům-6982.html/>

⁶² Zákony České republiky online, občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb.[cit. 2012-07-11]. Dostupné z: <http://zakony-online.cz/?s22&q22=all>

⁶³ PEŠLOVÁ, R., *Právní průvodce pečujícími* 2012, s. 84.

Druhý bod pak následně upravuje zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, „§ 189 Soud může rozhodnout, že upustí od doručení rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům, jestliže podle závěrů znaleckého posudku (§ 187 odst. 3) adresát není s to význam rozhodnutí pochopit.“⁶⁴

Druhý bod nám však přináší ještě jeden rozpor. Návrh na zbavení způsobilosti může podat i někdo, kdo není z okruhu nejbližší rodiny, ani nepatří k personálu zdravotnického zařízení a přesto má povinnost předložit soudu znalecký posudek o duševním stavu vyšetřovaného. Jak by se k takovému dokumentu měl dostat kupříkladu soused odvedle, je nám velkou záhadou. Nekonáním by však mohlo dojít k ohrožení osoby, která má být chráněna. Soud si proto může v takovémto případě obstarat důkazy. „V případě, že vyšetřovaný nespolupracuje se znalcem, nedostavuje se na předvolání, nebo je-li to z jiných důvodů nezbytně třeba k vyšetření zdravotního stavu, může na návrh znalce soud nařídit, aby vyšetřovaný byl vyšetřován ve zdravotnickém zařízení.“⁶⁵

3.3 Indikace pro zahájení řízení

Proč přistoupit k tomuto kontroverznímu kroku? Nejprve bychom měli vysvětlit, k čemu vlastně tento institut slouží. Zbavení způsobilosti k právním úkonům, ať již částečné nebo úplné, není v žádném případě degradací člověka, jak se domnívají mnozí rodiče a z tohoto důvodů jej odmítají. Smyslem tohoto institutu je chránit dotčeného jedince před důsledky vlastního konání, které není schopen rozumově dostatečně zhodnotit a domyslet tak jeho následky. Následky, které by mohly mít v důsledku neblahý vliv jak na něho, tak na jeho nejbližší rodinu. Zbavením způsobilosti k právním úkonům je tak chráněn nejen člověk, kterého se to bezprostředně týká, ale i osoby o něj pečující.

Paní Radka Peštová ve své knize cituje přednášku Mgr. Záhumenského z konference na téma Občanské soudní řízení o způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictví z hlediska ochrany práv osob s duševní poruchou. Mgr. Záhumenský doporučuje osobám zvažujícím návrh na zahájení řízení, aby si položily několik otázek:

- **„Je vyšetřovaný schopen vykonávat činnosti péče o sebe? Zejména:**
 - *Je schopen si zajistit a připravit si přiměřené stravování?*

⁶⁴ Právní předpisy [cit. 2012-07-13]. Dostupné z:

http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/2005/205005/Sb_205005_-----_.php

⁶⁵ NOVÁ, H., *Právo a rodina*, ročník 8, č. 1, s. 17.

- *Dokáže pečovat o osobní hygienu?*
- *Je schopen zajistit si přiměřené oblečení?*
- ***Je schopen pečovat o své zdraví? Zejména:***
 - *Je schopen v případě potřeby vyhledat pomoc lékaře?*
 - *Je schopen docházet pravidelně ke svému ošetřujícímu lékaři či specialistovi?*
 - *Dokáže rozeznat situace ohrožující jeho zdraví a bránit se či vyvarovat se nebezpečí?*
- ***Do jaké míry je schopen hospodařit s penězi? Zejména:***
 - *Zná hodnotu peněz?*
 - *Dokáže šetřit peníze, chránit si je?*
 - *Je schopen platit inkasní služby za chod domácnosti?*
 - *Je schopen nakupovat si a utrácet za denní potřeby?*
- ***Má základní sociální kompetence? Zejména:***
 - *Je vybaven komunikační dovedností?*
 - *Je schopen navazovat vztahy s ostatními lidmi?*
 - *Je schopen využívat hromadnou dopravu, telefon, poštovní služby?*
- ***Dokáže hájit své zájmy? Zejména:***
 - *Je schopen zajistit si právního zástupce?*
 - *Dokáže si vyřídit své záležitosti na úřadech?*
 - *Je schopen posoudit a uvědomit si důsledky uzavřených smluv?*⁶⁶

3.4 Práva a povinnosti soudem určeného opatrovníka

V tomto bodě jsme měli v úmyslu přednést výčet práv a povinností opatrovníka ke svěřené osobě, avšak k našemu nemalému údivu jsme zjistili, že náš právní řád na nic podobného doposud nepomyslel. V našem právním řádu totiž neexistuje žádná právní úprava, nebo závazný právní předpis, který by upravoval vzájemný vztah opatrovníka a jeho svěřence. Z logiky věci však vyplývá, že opatrovník je zákonným zástupcem svěřené osoby, a tak lze dosavadní praxi v oblasti „práva a povinnosti dotyčného zastupovat“ aplikovat na tento případ. Opatrovník tedy za svěřence činí ty právní úkony, k nimž není způsobilý. Při nakládání s finančními prostředky rozhoduje pouze o "běžných výdajích", o mimořádných se svolením soudu. Ovšem otázkou je, co je nad rámec „běžného výdaje“. Je takovým běžným vydáním nákup nové pračky?

⁶⁶ PEŠLOVÁ, R., *Právní průvodce pečujícími* 2012, s. 87.

Televize? Počítače? Jistě jsou to věci každodenní potřeby a v dnešní době se nepochybně nenajde domácnost, která by tyto atributy považovala za nadstandardní. A co automobil? Neměl by někdo vytýčit jasnou finanční hranici, do jaké částky může opatrovník rozhodovat samostatně a od jaké částky bude o svolení použít peníze svého svěřence rozhodovat soud? Soudy sice výkon opatrovnictví dozorují, ale vzhledem k neexistenci předpisů, a tedy absolutní nemožnost se o cokoliv opřít, je toto počínání čistě formální. Nutno podotknout, že ve většině případů je opatrovníkem člen rodiny a této úlohy se zhošťuje naprosto dobrovolně a s láskou. Zná potřeby svěřence, zájmy, motivy a má zájem na tom, aby byl jeho život naplněný. Jiná situace je v případě, kdy svěřenou osobu zastupuje orgán místní správy.

Odpověď na to, jaká jsou práva a povinnosti opatrovníka, jsme po dlouhém hledání našli jako jeden z mnoha odborných článků v časopise „Právo a rodina“. Je tedy zapotřebí řídit se citem. Musíme mít přitom na paměti, že člověk zbavený způsobilosti k právním úkonům není zbaven způsobilosti k právům. Čili důvodem zbavení je de facto snaha ochránit takového člověka před důsledky jednání, které není vzhledem ke stupni jeho rozumové a volní vyspělosti, schopen předvídat a domýšlet.

3.4.1 Desatero práv a povinností opatrovníka

- 1) Opatrovník musí být ochoten funkci vykonávat.
- 2) V případě opatrovance úplně zbaveného způsobilosti musí určit bydliště (v případě ústavní péče), zajistit zdravotní péči, zajistit všechny potřeby (oblečení, obuv, telefon). V případě opatrovance omezeného způsobilosti zajišťuje zastupování v těch oblastech, pro něž je opatrovanec sám nezpůsobilý (dle rozsudku).
- 3) Správa majetku – musí být vedena přesně, odděleně, přehledně.
- 4) Majetek opatrovance nesmí být převáděn bezplatně nebo jinak nevýhodně.
- 5) Majetek opatrovance nesmí být spravován s nepřiměřeným rizikem.
- 6) Opatrovník musí informovat soud o osobě opatrovance a o správě jeho majetku.
- 7) Opatrovník má právo na informaci o zdravotním stavu a perspektivě, o léčbě, o nákladech s tím spojených a dohled nad prevencí (očkování, antikoncepce...).
- 8) Odpovědnost občanskoprávní – za způsobenou škodu podle obecných předpisů.
- 9) Odpovědnost trestněprávní – podle obecných předpisů (porušení povinností při správě cizího majetku).
- 10) Právo na odměnu v případě náročné správy majetku, je-li tato správa spojena se značnou námahou a vyžaduje-li odborné znalosti.⁶⁷

⁶⁷ NOVÁ, H., *Právo a rodina*, ročník 8, č. 5, s. 17-18.

3.5 Nebezpečí zneužití institutu zbavení právní způsobilosti

Nebezpečí zneužití tohoto institutu existovalo a stále existuje, a třebaže pohnutky jsou v zásadě jiné, na věci to nic nemění. Za dob hlubokého socialismu byli lidé pomocí tohoto nástroje zavíráni do psychiatrických léčeben, aby byli umlčeni. Už samotné umístění v „blázinci“ bylo ponižující, nehledě na skutečnost, že po propuštění měli doživotně cejch „blázna“ a orgány moci se postaraly, aby jejich okolí vědělo, s kým mají co do činění. Šlo jednoznačně o zneužití psychiatrie. V současné době již persekuce ze strany státu nehrozí. Zneužití je totiž mnohem sofistikovanější, například ze strany rodiny chtivé majetku. Vždyť co je jednoduššího, než zažalovat svého movitého příbuzného, který se rozhodne, že prodá své akcie, nemovitosti, či vzácné sbírky umění a bude si utržené peníze užívat. Tedy utrácet potencionální dědictví. Zbavením právní způsobilosti se sice nedostanou přímo k vysněnému majetku, ale už jen to, že s ním jeho majitel nesmí volně nakládat, jim v tomto případě dostačuje. Vždyť čas hraje pro ně a jsou-li jedinými dědici, pak se jistě vyplatí počkat.

3.6 Navrhované změny

České soudnictví je za nadužívání tohoto nástroje kritizováno nejenom ombudsmanem, ale i Evropským soudem pro lidská práva. V současné době je již poslaneckou sněmovnou schválený nový zákoník, který má platit od roku 2014, aby tak nahradil mnohokrát novelizovaný z roku 1964. Institut zbavení svéprávnosti již nebude existovat, lidé budou pouze omezeni v určitých konkrétních právech, podle svého postižení. Nový občanský zákoník mění i vztah mezi opatrovníkem a jeho svěřencem. „Už nebude rozhodovat za někoho, ale s někým. Nový občanský zákoník stanovuje jakousi povinnost být s tím člověkem v kontaktu, znát jeho názory a ty hájit. Ne o někom rozhodovat od stolu.“⁶⁸ Podle nového zákona bude opatrovník v roli podporovatele tam, kde nebudou schopnosti jeho klienta dostačující. Je to snaha o zamezení nebezpečí manipulace u těch klientů, kteří jsou schopni svůj život do značné míry řídit samostatně. Bude tak vyslyšena Liga lidských práv, která upozorňovala na to, že když má člověk problém orientovat se v právních úkonech, ještě to neznamená, že si nedokáže organizovat vlastní život a zásadní rozhodnutí týkající se jeho bytí.

⁶⁸ KOTTOVÁ, A., POLANSKÁ, P., *Systém zbavení svéprávnosti se změní...* [cit. 2012-07-17]. Dostupné z: Zprávy.rozhlas.cz. <http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/zprava/1006605>

4. ZÁKLADNÍ LISTINA PRÁV A SVOBOD

Listina základních práv a svobod byla včleněna do právního řádu ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. Následně pak i do právního řádu České republiky zákonem č. 2/1993 Sb.

Listina základních práv a svobod vymezuje prostor pro tvorbu zákonů, podle nichž musí stát zajistit, aby každý jeho občan měl deklarovaná svá práva a měl platnou normu, o kterou se může při jejich realizaci opřít. V podstatě precizně vymezuje vztah mezi státem a občanem. Listina je rozčleněna do šesti hlav, které obsahují 44 článků.

Hlava první obsahuje obecná ustanovení, která poukazují na svobodu každého občana, rovnost a důstojnost i před právem. Dále pak nezadatelnost, nezcizitelnost a nepromlčitelnost těchto práv. Hlava druhá ve svém prvním oddílu vymezuje lidská práva a základní svobody. V oddílu druhém politické svobody. Hlava třetí hovoří o právech národnostních a etnických menšin. Hlava čtvrtá hovoří o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Hlava pátá o soudním právu a jiné právní ochraně. Poslední šestá hlava pod názvem „společná ustanovení“ určuje, že Listiny se lze domáhat pouze v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí. Vymezuje, co se rozumí pod pojmem „občan“, a to i ve vztahu k cizincům, kde upravuje právo na azyl. Vymezuje pracovní právní vztahy soudců a právo na stávkou státních zaměstnanců.

Vzhledem k tomu, že naším cílem není podrobný rozbor Listiny základních práv a svobod, omezíme se na tento derivát a podrobněji se budeme zabývat pouze těmi články, které se podle našeho názoru bezprostředně týkají naší práce, a to fenoménu bezdomovectví.

Jako jeden z problémů se nám jeví zákon o evidenci obyvatel, který stanoví, že místo trvalého pobytu musí mít každý občan České republiky. Lidé, kterým z jakýchkoliv důvodů zaniklo užívací právo k objektu bydlení či bytu, které měli zaznamenány jako místo svého trvalého pobytu, se podle zákona musí zaevidovat na městském nebo obecním úřadu. Člověk, který má v občanském průkazu adresu místního úřadu, je takovýmto způsobem oceňován a není k němu uplatňován stejně rovný přístup, jako k občanům s trvalým bydlištěm. Nejenže nedostane půjčku v bance, nezaeviduje se jako uchazeč o zaměstnání v místě svého přechodného pobytu, kde má pronajatý byt, ale bez kauce si nevypůjčí ani knihu v knihovně.

4.1 Hlava první, článek 3, odstavec 1

„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“⁶⁹

Toto právo zaručuje všem lidem stejné zacházení bez ohledu na jejich jmění. V praxi to znamená, že úřady, potažmo policie, musí respektovat svobodné rozhodnutí svého spoluobčana žít v i v těch nejkřutějších mrzech v chatrči, či stanu bez možnosti vytápění (pokud takový objekt není na soukromém majetku další osoby). Najde-li policista takovýto úkryt bezdomovce, nemá tedy právo dotyčného proti jeho vůli deportovat do bezpečí a tepla některé charitativní organizace, ale může ho toliko seznámit s možným řešením jeho situace. Dále má možnost o této skutečnosti vyrozumět terénního sociálního pracovníka, se kterým ve svém obvodu spolupracuje. Otázkou však je, zda takovýto způsob života vychází ze svobodného rozhodnutí a je výsledkem racionálně uvažujícího vědomí. Ovšem o tom nepřisluší strážníku městské, či příslušníku státní policie spekulovat a má-li dotyčný bezdomovec zachovanou způsobilost k právním úkonům, jsou pravomoci orgánů veřejné správy značně omezené.

4.2 Hlava čtvrtá, článek 26, odstavec 3

„Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon.“⁷⁰

Cílem tohoto článku je efektivně ochraňovat právo pracujících na to, aby si vydělávali na živobytí v zaměstnání, které dobrovolně přijmou a pokud je občan bez svého zavinění bez zaměstnání, poskytovat mu přiměřenou podporu. V tomto bodě spatřuji největší úskalí ve slově „přiměřený“ a chybějící vymezení k čemu je přiměřený. K tomu, aby člověk vedl důstojný život, nebo stačí, jen aby přežil? A co je nutné k přežití? Musí mít důstojné bydlení, nebo alespoň nějakou formu bydlení? Nebo k tomu stačí jen minimální finanční částka dostačující ke koupi takového množství jídla, které zaručí to, že dotyčný nezemře hladu?

⁶⁹ Listina základních práv a svobod, s. 97.

⁷⁰ Listina základních práv a svobod, s. 558.

4.3 Hlava čtvrtá, článek 26, odstavec 1

„Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.“⁷¹

I v tomto bodě shledáváme problém ve výkladu pojmu „přiměřené“. K čemu má být hmotné zabezpečení ve stáří přiměřené? K životní úrovni, na kterou byl občan vzhledem ke svým příjmům zvyklý, a tedy i výdajům, kterými přispíval do státní pokladny? Nebo slouží toto zabezpečení k tomu, aby eliminovalo chudobu? A jak stanovit hranici, která určuje, kdy je člověk chudý? Snad by šlo rozřešení nalézt opět v Listině: *„Každý člověk má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“⁷²* Hlava první, článek 10, odstavec 1.

4.4 Hlava čtvrtá, článek 30, odstavec 2

„Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.“

Systém pomoci v hmotné nouzi dále upravuje zákon 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Jde konkrétně o dávky: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a okamžitou peněžitou pomoc. Jak jsme již psali v bodě 2.6, má tento systém svá úskalí, která jsou pro občany bez domova neprůchodná. Navíc musí žádat v místě trvalého bydliště, a to do jisté míry koliduje s deklamací *„Svoboda pohybu a pobytu je zaručena.“⁷³* Hlava první, článek 14, odstavec 1. Toto ustanovení je reakcí na zrušení nevolnictví 1. 11. 1781, kdy byl nevolník vázán k půdě svého pána a bez jeho souhlasu ji nesměl opustit. V dnešní době máme svobodu výběru v tom, kde a jakým způsobem budeme žít. Tak proč nemáme právo žádat pomoc jinde než v místě trvalého bydliště?

⁷¹ Listina základních práv a svobod, s. 626.

⁷² Listina základních práv a svobod, s. 277.

⁷³ Listina základních práv a svobod, s. 352.

5. VYMEZENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ

Tato práce si klade za cíl zjistit příčiny bezdomovectví osob s mentálním postižením. Zamyslet se nad tím, jestli je v moci systému sociálního zabezpečení, potažmo sociálních pracovníků, zabránit tomu, aby jedinci s mentálním postižením končili bez střechy nad hlavou. A když už se tak stane, jestli jim dokážou z této situace pomoci.

5.1 Otázky a hypotézy

- 1) Rodina mentálně postiženého jedince se v případě své budoucí absence může spolehnout na sociální systém.

5.2 Výzkumný vzorek

Případové studie zahrnují sedmnáct osob bez domova. I když je jejich osud v mnohých ohledech odlišný, tak v určité etapě své existence žili bez střechy nad hlavou – v tom lepším případě pouze na přechodnou dobu. Všichni zmiňovaní mají snížený intelekt pod hranicí mentální způsobilosti.

Rozhovory byly realizovány s osobami, které se na různých pozicích přímo zabývají péčí o osoby bez domova a jsou tam s nimi v každodenním pracovním styku. Na závěr jsme uskutečnili rozhovor s panem Antonínem, který sám sebe označuje za bezdomovce.

Dotazníkové šetření je zaměřeno na dvě skupiny obyvatelstva. Pracovně jsme jedné skupině dali název A a druhé B. Skupina A se 66 respondenty se skládá z náhodného vzorku obyvatel s podmínkou, že mají stálé bydlení. Skupina B čítá 66 osob bez domova.

5.3 Výzkumná metodika

V práci se opíráme o případové studie. Dále následují rozhovory s osobami, které ve své práci přicházejí do styku s osobami bez domova a jeden rozhovor s příjemcem jejich služeb. Praktická část je zakončená vyhodnocením dotazníku na téma bezdomovectví, ve kterém se pokusíme zjistit vztah většinové společnosti k lidem bez domova.

5.4 Výsledky výzkumu

5.4.1 Případová studie – pan Antonín

- **Věk** – 57 let
- **Stupeň mentálního postižení** – středně těžká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti, matka to za svého života neučinila a v současné době není nikdo, kdo by se o tuto záležitost postaral.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstal s matkou, otčímem a mladším bratrem. Matka ho vždy velmi protěžovala na úkor bratra. I přes viditelný mentální nedostatek o něm hovořila jako o zdravém šikovném chlapci. Matka zemřela asi v 68 letech (celý život trpěla astmatem), s bratrem, se kterým nikdy neměli ideální vztah, se po smrti matky nestýká (bratr jej zavrhl). Otčím zemřel krátce po matce. Antonín v současné době nemá žádného žijícího příbuzného, na kterého by se mohl obrátit.
- **Vzdělání** – dle jeho slov navštěvoval zvláštní školu, nepamatuje si, ve kterém ročníku ji ukončil.
- **Práce** – dokud žila matka, pracoval v obchodním domě Kotva – zametal okolo obchodu, nosil údržbářům náradí...
- **Bydlení** – po smrti matky a otčima bydlel v městském bytě, neplatil však nájem, a byl vystěhován do holobytu na okraji města Kladna. Odtud po nějaké době (nedokáže určit jaké) odešel na ulici, předpokládáme, že opět z důvodu neplacení. Sociální pracovnice mu zařídila ubytovnu placenou městem. Odtud však odešel. Není schopen dodržet domácí řád. Podle vlastních slov se nechce nechat vázat zavírací hodinou ubytovny. Pokus o umístění v DD nevyšel, nemá peníze, je mladý. Ústav sociální péče nepřipadá pro jeho svéprávnost v úvahu.
- **Zdroj příjmů** – nepracuje, nemá invalidní důchod (nedostavil se na výzvu k vyšetření revizním lékařem). Má přiznané sociální dávky, na úřad si pro ně většinou nejde, není schopen si pro peníze přijít v přesně stanovený den.
- **Sociální kontakty** – schází se se skupinou bezdomovců, vzájemně si vypomáhají.
- **Závislost** – když má co, kouří, pije pivo.

S životem na ulici je, dle vlastních slov, spokojen. Převážně se zdržuje na sídlišti, přespává na polystyrenu, kterým se zateplují domy. V zimě je často v nemocnici, letos (2011) je mírná zima, nemocnici zatím nevyhledal. Ví, že se může vykoupat a převléknout na Červeném kříži, ale nevyužívá toho. Nežebrá.

5.4.2 Případová studie – paní Marta

- **Věk** – 48 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – nebyla zbavena svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – Marta žila s matkou a otcem v malé vesnici ve středočeském kraji. Ještě před svým osmnáctým rokem otěhotněla a narodil se jí zdravý syn. Do rodného listu dítěte neuvedla jméno otce. O syna se převážně starali její rodiče. Otec Marty zemřel zhruba v jejích 30 letech. Krátce poté se odstěhoval syn, který se nesnesl s velmi přísnou babičkou. Se synem se nestýká, ale on sám není v situaci, kdy by jí dokázal pomoci. Většinu života strávil v nápravném zařízení pro drobnou majetkovou kriminalitu.
- **Vzdělání** – neukončené základní vzdělání. Kvůli obtížnosti s dojížděním, které by sama jen těžko zvládala a díky benevolenci ředitele, navštěvovala vesnickou základní školu. Neumí číst a má jen omezenou matematickou představu.
- **Práce** – před rokem 1989 pomocné práce v zemědělství. Po reorganizaci JZD byla propuštěna. Poté práce kolem domu, pomoc sousedům při sezónních pracích na zahradě či na poli.
- **Bydlení** – Marta žila nějaký čas samostatně v domku po matce. Za nejasných okolností však o domek přišla. Podepsala půjčku, snad na opravu střechy, peníze dle svých slov nikdy neviděla. Nesplácela, protože neviděla důvod, proč by měla. Domek propadl v exekuci.
- **Zdroj příjmů** – nepracuje, přivydělává si pomocnými pracemi – většinou za stravu.
- **Sociální kontakty** – zdržuje se převážně sama, většinou v okolí rodné vesnice, kde strávila většinu života. Pomáhají jí sousedé, když je možnost, žije se tím, co dá příroda (houby, ovoce). Často však pobývá v důsledku této stravy a nedostatečné hygieně v nemocnici.
- **Závislost** – žádné závislosti.

Na život bez střechy nad hlavou si nestěžuje. Neumí si představit, že by odešla z rodné vesnice. Před časem ji sousedé odvedli před zimou do azylového domu při Červeném kříži. Brzy se však vrátila zpět. Nekrade. Spoléhá se na pomoc druhých, ale nežebrá.

5.4.3 Případová studie – pan Štefan A.

- **Věk** – 37 let
- **Stupeň mentálního postižení** – středně těžká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – pro svou snadnou zneužitelnost a hrozbu dalšího trestního stíhání, byl zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – v útlém věku mu zemřel otec, a poté vyrůstal pouze s matkou. Matka byla ve vztahu k Štefanovi hyperprotektivní, nenechávala mu dostatek prostoru pro jeho osobnostní vývoj, tím zvýšila jeho závislost vyplývající z jeho mentálního postižení. Po dovršení 18 let, v touze po samostatnosti, přilnul k závadné partě, kde byl zneužit a coby bílý kůň se dostal do výkonu trestu. Matka, které docházely síly, požádala o pomoc Oddělení sociální prevence na Praze 1. Tímto krokem se dostal do evidence. Návratu syna z vězení se však nedožila. Začalo dědické řízení, ve kterém se krom jiného rozhodovalo o právu k užívání pronajatého bytu. Matka ho ze strachu z exekuce odhlásila z trvalého pobytu a toho majitel bytu využil a dal mu výpověď z bytu. Pan Štefan vzhledem ke svému uvěznění proti tomuto neučinil včas patřičné kroky a o byt přišel. Po propuštění se úřad pokoušel obnovit řízení, ale ztroskotalo to pro nespolupráci klienta, který se opakovaně nedostavoval na jednání.
- **Vzdělání** – dle jeho slov navštěvoval zvláštní školu, nepamatuje si, ve kterém ročníku ji ukončil.
- **Práce** – nikdy nepracoval. Opakovaně byl registrovaný na úřadu práce, odkud byl vyřazen pro neplnění povinností.
- **Bydlení** – do smrti matky bydlel v nájemním bytě. Poté, co o něj přišel, skončil na ulici. Z invalidního důchodu si občas na nátlak opatrovatelky zaplatí ubytovnu, ale většinu času odmítá nechat vyčlenit část peněz na ubytovnu a raději žije na ulici. Nerozumí tomu, proč by si měl nějaké ubytování platit.
- **Zdroj příjmů** – nepracuje, má invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – schází se se skupinou bezdomovců, kteří ho však zneužívají. Za peníze, které má, si kupuje jejich pozornost a ochranu.
- **Závislost** – kouří, pije pivo.

V době, kdy měl bojovat o byt, se zamiloval a odešel z Prahy. Jeho prioritou byl nově nabytý vztah. Po necelém roce však tento vztah ztroskotal a mezitím přišel o byt po matce. Zůstal prakticky ze dne na den na ulici, bez ničeho, absolutně bezradný.

5.4.4 Případová studie – pan František

- **Věk** – 51 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstal v úplné rodině, se dvěma zdravými sourozenci. K jeho poškození došlo důsledkem komplikací při porodu. Františkovo chování v raném dětství a dospívání bylo přiměřené jeho duševnímu vývoji, zlom však nastal v době dospělosti. Po osmnáctém roce se toužil osamostatnit. Začal se toulat po nocích a postupně propadal alkoholismu. Kradl rodičům peníze, odmítal respektovat pravidla nastavená přísným otcem. Dostal na vybranou, buď půjde na protialkoholické léčení, nebo odejde z domu. Odešel na ulici, kde se jeho závislost na alkoholu ještě prohlubovala. Část peněz během prvního dne výplaty propil, částí povracel dluhy z uplynulého měsíce, o zbytek byl oloupen, když opilý usnul někde na veřejném prostranství. Po několika letech přežívání na ulici, kdy se k němu rodiče nehlásili (měli pocit, že když ho odříznou ze svého života, tak ho přimějí k tomu, aby se sebou začal něco dělat), zemřel otec a matka mu dala ještě jednu šanci. František absolvoval odvykací léčbu a po propuštění se nastěhoval zpět k matce. Pomocí sociálních kurátorů si našel zaměstnání a v současné době je se svým životem spokojen.
- **Vzdělání** – navštěvoval zvláštní školu.
- **Práce** – pomocné práce u komunálních služeb hlavního města Prahy.
- **Bydlení** – do svých osmnácti let bydlel s rodiči, poté deset let na ulici. Po smrti otce mu matka dala poslední šanci a v současné době bydlí opět doma.
- **Zdroj příjmů** – pobírá invalidní důchod + pracuje u komunálních služeb.
- **Sociální kontakty** – v současné době žije s matkou. Dobré vztahy má se svými staršími sestrami, které k němu mají pečující sklony. Se skupinou bezdomovců, se kterými byl v kontaktu při svém životě na ulici, se neschází.
- **Závislost** – i přes odvykací léčbu užívá alkohol, ale v míře, která je pro jeho okolí tolerovatelná. Kouří.

V tomto případě dopadlo vše dobře. Pan František se usmířil se svou rodinou, která mu dala šanci. Našel si práci, ve značné míře omezil konzumaci alkoholu. Dle našeho názoru k tomuto zásadnímu obratu došlo se smrtí dominantního otce, který se rozhodl, že synovi pomůže tak, že ho bude izolovat od zbytku rodiny.

5.4.5 Případová studie – pan Jan M.

- **Věk** – 55 let.
- **Stupeň mentálního postižení** – středně těžká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – nebyl zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstal v úplné rodině olšáckých Romů, společně se třemi sourozenci. V dětství u něho byl diagnostikován horní stupeň střední mentální retardace. Doma mu byla poskytována adekvátní péče milující rodiny. Když tato péče začala rodiče zmáhat, obrátili se dovnitř komunity o pomoc (Rómové mají ve zvyku postarat se o své postižené členy). V tomto případě mu byla přidělena o hodně let mladší manželka, která o něho pečovala. Společně měli dvě děti. Když se s ním rozvedla, našla mu rodina další, ještě mladší ženu, se kterou měl další tři děti. Pan Jan trpěl syndromem chronické žravosti a pro svou obezitu byl částečně upoutaný na lůžko. Po roce 1989 se pokusil prodat dobře situovaný státní byt v Praze, který se svou rodinou obýval. Byl obžalován z pokusu o podvod a následně ztratil práva k užívání bytu. Nepochopil však závažnost situace a odmítl byt opustit. Došlo to tak daleko, že byl vystěhován i s rodinou na ulici. Okamžitě jim byly odebrány děti. Tato situace pro něho byla stresující natolik, že pan Jan během jednoho měsíce zemřel. Děti jsou v dětském domově do současné doby.
- **Vzdělání** – navštěvoval zvláštní školu.
- **Práce** – nikdy nepracoval.
- **Bydlení** – tento případ není typickým příběhem bezdomovce. Chtěli jsme na něm znázornit skutečnost, jak se romské etnikum dokáže postarat o své členy. O pana Jana se rodina starala, dokud jí síly stačily a poté zajistila v podobě manželky pokračování. O bydlení přišel až ve chvíli, kdy se snažil podvodným způsobem přijít k penězům na domek za Prahou. Nakonec neměl ani peníze ani domov.
- **Zdroj příjmů** – nikdy nepracoval, pobíral invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – vzhledem k monstrózní tloušťce se stýkal pouze s rodinou a sociálními pracovníky.
- **Závislost** – kouřil, pil pivo.

Pan Jan si nebyl vědom svého hendikepu. V romské komunitě jsou zvyklí o věcech rozhodovat společně, nejstarší členové jsou vážení a jejich hlas má váhu. Proto za ním chodili i přes jeho mentální postižení ostatní členové rodiny na radu. I z tohoto důvodu na něho jeho selhání dolehlo do té míry, že takovýto šok nepřežil.

5.4.6 Případová studie – paní Zuzana

- **Věk** – 41 let
- **Stupeň mentálního postižení** – středně těžká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbavena svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstala v dětském domově, rodiče o ni neprojevovali zájem. Z dětského domova odešla bez prostředků, nevyužila možnost bydlení napůl cesty. Nesnesla, aby nad ní měl ústav i nadále nějakou kontrolu. Skončila na ulici, kde ji kontaktovali terénní sociální pracovníci, byla jí nabídnuta práce s ubytovnou. Vykonávala pomocné práce. Z výplaty jí bylo automaticky strháváno na bydlení, stravovala se v závodní kantýně, kde ji znali, a když nevyšla s penězi, tak jí počkali do výplaty. Po roce 1989 přišla o práci a od té doby žila opět na ulici. Po pěti letech jí byla diagnostikována mentální retardace a začala pobírat invalidní důchod. Seznámila se s panem T., také bez domova, který se o ni začal starat. Zařídil pro oba ubytovnu, která je placena z jejího důchodu. Ona do vztahu dává peníze a za to má jeho péči. Ve chvíli, kdy pana T. odsoudili k výkonu trestu odnětí svobody, nastal problém. Paní Zuzana by se nedokázala postarat o své záležitosti. Pan T. se proto dohodl se svým kamarádem panem D., že s paní Zuzanou bude po dobu jeho výkonu trestu bydlet. Po propuštění pana T. začali společně žít všichni tři.
- **Vzdělání** – zvláštní škola.
- **Práce** – před rokem 1989 pracovala jako pomocná síla v továrně.
- **Bydlení** – po odchodu z dětského domova byla krátkou dobu na ulici. Několik let nato bydlela na podnikové ubytovně. Po reorganizaci v roce 1989 však přišla o práci a zároveň o bydlení, po několika letech na ulici jí byla diagnostikována mentální retardace, začala pobírat invalidní důchod, ze kterého si hradí ubytovnu.
- **Zdroj příjmů** – invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – pan T. a pan D. Se skupinou bezdomovců se nestýká.
- **Závislost** – kouří, neužívá alkohol.

Pro paní Zuzanu bylo velké štěstí, že potkala pana T. Potřebovala někoho, kdo by jí pomohl s běžnými úkony a pan T. někoho, kdo by ho u sebe ubytoval. Toto spojení je užitečné pro oba, navíc to vypadá, že jsou spolu spokojeni. Jejich soužití nerozhodil ani příchod pana D., který s nimi žije v jedné místnosti, kterou společnými silami platí, z čehož největší část hradí ze svého invalidního důchodu paní Zuzana.

5.4.7 Případová studie – pan Robert

- **Věk** – 37 let
- **Stupeň mentálního postižení** – horní hranice lehké mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti. Pobuřuje ho i myšlenka na to, že by ho chtěl někdo omezit na jeho právech.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstal s matkou a otčímem a o rok mladší sestrou. Ve 13 letech matka zemřela na leukémii. Otčím si našel brzy družku a odstěhoval se. Robert zůstal se sestrou sám. Po základní vojenské službě se nastěhoval k paní A. Poté, co se rozešli, vrátil se do bytu k sestře. Tu však jejich spory vyhnaly z domova. Po několika letech obnovil vztah s paní A. Ta se k němu nastěhovala. Po roce se jim narodila dcera Šárka. Zařídili si byt novým nábytkem, moderními elektrospotřebiči. Po několika letech se pan Robert rozhodl, že bude podnikat. Robert, který si nikdy nepřipouštěl, že je schopen práce pouze pod přímým vedením, nebyl ve svém podnikání úspěšný. Narůstající frustraci tišil v restauraci popíjením piva a hraním automatů. Po dvou letech, kdy prodal veškeré zařízení bytu, ho paní A. opustila. Nakonec prodal i byt samotný, z části uhradil dluhy a zbytek prohrál. Rodina i přátelé se od něho začali distancovat. Dlužil jim peníze, lhal jim a okrádal je. Z bezvýchodné situace chtěl uniknout sebevraždou. Byl hospitalizován na psychiatrii, kde později souhlasil s odvykací léčbou. V současné době přespává střídavě na ulici a na ubytovně.
- **Vzdělání** – vyučen v dvouletém učebním oboru Pomocné práce ve stavebnictví.
- **Práce** – po návratu z vojenské služby v podniku VKD Kladno, posléze neúspěšně podnikal, nyní pro svou nespolehlivost ohledně financí často mění zaměstnavatele.
- **Bydlení** – poté, co prodal byt po matce a přišel o získané peníze, žije na ulici. Bydlí, jen když má dostatečnou hotovost na zaplacení ubytovny, nebo když ho u sebe ubytuje někdo za pomoc s opravou domu, či chalupy.
- **Zdroj příjmů** – nedokáže si udržet stálé zaměstnání. V mezidobí přijímá brigády. Nepobírá žádné sociální dávky. Krade.
- **Sociální kontakty** – s komunitou, se kterou se seznámil v rámci léčby závislosti.
- **Závislost** – hrací automaty, cigarety, alkohol.

Po propuštění z odvykací léčby se šel omluvit svým blízkým za vše, co jim způsobil. Od otce se dozvěděl, že jeho sestra zemřela na předávkování. Upadl do deprese a následně opětovně propadl chorobnému hráčství a pokusil se znovu o sebevraždu. V současné době je čerstvě po druhé odvykací kúře.

5.4.8 Případová studie – pan Jan S.

- **Věk** – 63 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstal pouze s matkou, která o něho nadměrně pečovala. Přestože bylo zjevné, že je slaboduchý, nikdy nepřipustila, aby byl diagnostikován. Považovala jeho chování za osobnostní rys. Matce se podařilo Jana udržet na základní škole, kterou však nedokončil. V době před rokem 1989 pracoval jako pomocná síla v komunálních službách. Když matku opustily síly, odešla do domova důchodců a zůstal sám, o byt za nejasných okolností přišel. Neměl žádný příjem a nikoho, kdo by se o něho postaral. Skončil na ulici, kde utrpěl těžké omrzliny a musela mu být amputována noha u kolene. Nemocnice kontaktovala odbor sociální péče. Následně mu byl sociálním kurátorem zařízen invalidní důchod, na přechodnou dobu se o něho postarala Charita a posléze byl umístěn do domova důchodců v Heřmanově Městci. Často však odtud utíká. Vždy se na několik dní ztratí, a vrátí se v momentě, kdy utratí peníze za alkohol. Po smrti matky mu spravuje dědictví sociální kurátor.
- **Vzdělání** – navštěvoval základní školu, nevzpomíná si, ve kterém ročníku ji ukončil.
- **Práce** – před rokem 1989 pracoval jako pomocná síla.
- **Bydlení** – dokud byla jeho matka schopná, tak bydlel u ní. Když však odešla do domova důchodců a nechala ho v bytě samotného, situaci nezvládl a ocitl se na ulici. V současné době žije v domově důchodců v Heřmanově Městci.
- **Zdroj příjmů** – invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – v domově důchodců si nerozumí s ostatními klienty. Skupina bezdomovců, se kterou se stýkal, ho však jen zneužívala a ve chvíli, kdy mu peníze začal spravovat kurátor, přestal pro ně být zajímavý.
- **Závislost** – kouří, má rád pivo.

S životem v domově důchodců není příliš spokojen. Často na několik dní odchází s vysvětlením, že se potřebuje odreagovat. Poté, co propije všechny peníze, které u sebe má, se sám vrací. Na ulici už by žít nechtěl, je rád, že má zázemí, ale vadí mu pevná pravidla, která jsou v domově nastavena.

5.4.9 Případová studie – pan Štefan B.

- **Věk** – 42 let
- **Stupeň mentálního postižení** – horní hranice lehké mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – pan Štefan byl slovenský státní příslušník. Vyrůstal v úplné rodině. Nedostudoval základní školu. V manželství měl dvě děti. Po několika letech si jeho žena našla někoho jiného a rozvedla se s ním. Po rozvodu odešel ze Slovenska. Než se dostal k sociálnímu kurátorovi, ztratil doklady, neměl z čeho platit výživné na děti, byl prakticky nezaměstnatelný, neměl invalidní důchod. Podle stanov Armády spásy měl nárok, aby u nich byl sedm dní bezplatně. Řešil to tak, že týden pobýval u nich a týden byl na ulici. Po pěti letech ve spolupráci s Poradnou pro občanství zažádali o české občanství. Mezitím si našel o hodně let starší ženu, která ovdověla a ujala se ho. V době, kdy byl úplně na dně, se paní F. rozhodla, že ho k sobě nastěhuje. Štefan pomáhá paní F. s domem, stará se o domácí zvířectvo. Pod jejím přímým vedením zastane těžkou práci, na kterou ona nestačí. V současné době má Štefan české občanství.
- **Vzdělání** – vyučil se v dvouletém učebním oboru. Tvrdí o sobě, že je instalatér.
- **Práce** – ještě když byl na Slovensku, tak dle svých slov pracoval, ale nedokáže přesně určit kde a na jaké pozici. Doklady od zaměstnavatele žádné nemá.
- **Bydlení** – poté, co se rozvedl, sbalil své osobní věci a přijel do Prahy. Žil víc jak pět let na ulici, kde se seznámil se starší opuštěnou vdovou, která mu nabídla azyl ve svém rodinném domku. V současné době žije u ní, má české státní občanství. Jejich vztah se zdá být pevný. Oba jsou spokojeni.
- **Zdroj příjmů** – přijímá brigády.
- **Sociální kontakty** – v normě.
- **Závislost** – kouří, alkohol v rozumné míře.

Říkal o sobě, že je „blbej“. Uvědomoval si, že má v životě nějaké povinnosti, ale nedokázal je plnit. Dokud byl ve své rodině, tak mu matka ulevovala, otec tvrdil, že je lempl. Zamíloval se a přes své postižení se i oženil. Jeho manželka si dlouho myslela, že je hodný, teprve až když měli dvě děti, zjistila, že je pro život nepoužitelný a rozvedla se s ním.

5.4.10 Případová studie – pan Jiří

- **Věk** – 51 let
- **Stupeň mentálního postižení** – horní stupeň lehké mentální retardace.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – má slovenské občanství. Vyrůstal v úplné rodině. Navštěvoval zvláštní školu, kde se seznámil se svou ženou. Po rozvodu, který ho velmi těžce zasáhl, se odstěhoval do Čech. Žil buď na ulici, nebo u žen, na které uměl vždy dobře zapůsobit. Podruhé se oženil s Irenkou, mentálně postiženou ženou bez domova. Poté, co otěhotněla, žili nějakou dobu v ubytovně Na Košíku. Měli společně dceru, která však byla také postižená. Irenka spadala pod sociální správu v Mělníku. Na jejich doporučení jim dceru nechali. Vše se vyvíjelo dobře do té doby, než si Irenka našla jiného partnera. Přestala se o dceru řádně starat, z tohoto důvodu jim byla odebrána. Oba rodiče po nějaké době souhlasili s umístěním dítěte do pěstounské péče. Paní Irenka se po čase k Jiřímu vrátila. Žili spolu ve výklenku pod dálnicí do té doby, než Irenku srazilo auto, když se vracela „domů“. Pan Jiří se odstěhoval do Brna, kde střídavě žije na ulici, v Armádě spásy a po nejlacinějších ubytovnách. V současné době je potřetí ženatý.
- **Vzdělání** – dle jeho slov navštěvoval základní školu.
- **Práce** – profesionální žebrák. Hraje na harmoniku a má dobrosrdečnou povahu, kterou baví kolemjdoucí.
- **Bydlení** – po odchodu ze Slovenska bydlí střídavě na ulici, na Armádě spásy, po noclehárnách, když si vyžebří více peněz, pak i v ubytovně.
- **Zdroj příjmů** – nepracuje, nemá invalidní důchod, žebrá.
- **Sociální kontakty** – má velký okruh přátel.
- **Závislost** – kouří a pije v mezích normy.

Do databáze sociálního kurátora se dostal poté, co zbil policistu francouzskou holí, když byl přistižen, jak na Náměstí Míru žebrá. Dle slov pana Jiřího došlo ze strany policisty k verbálnímu útoku. Pan Jiří se začal prát. Policista ho zpacifikoval a s pouty na ruku ho hodil na zadní sedačku auta, kde pan Jiří dostal epileptický záchvat. Byl zažalován za napadení úřední osoby, ale vzhledem k tomu, že ani samotní policisté nepostupovali podle předpisů a neodvezli pana Jiřího na ošetření k lékaři, celé to skončilo pouze přestupkem a symbolickou pokutou.

5.4.11 Případová studie – pan Tomáš

- **Věk** – 25 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace v kombinaci se schizofrenií.
- **Svéprávnost** – není zbaven svéprávnosti.
- **Rodinné zázemí** – pan Tomáš o sobě toho řekl mnohé a vzhledem k tomu, že se některé příběhy jeho života vylučovaly, lze těžko říct, co je pravda a co výplod jeho fantazie. Často mluví o svém otci, který má jistě v jeho životě zásadní místo. To, jestli je živ nebo ne, je také nejasné. Někdy říká, že ho otec nenávidí, někdy ho naopak otec miluje natolik, že ze zármutku nad jeho nevydařeným životem spáchal sebevraždu.
- **Vzdělání** – není známo, tvrdí o sobě, že stále studuje. Obor se však různí, stejně tak jako doba studia.
- **Práce** – nikdy nepracoval, má invalidní důchod. Tvrdí však, že pobírá důchod sirotčí. Přivydělává si žebráním s pomocí vymyšleného příběhu, kterému však vzhledem ke své diagnóze do jisté míry věří.
- **Bydlení** – střídavě v ubytovně a na ulici, podle toho kolik má právě peněz.
- **Zdroj příjmů** – invalidní důchod, žebrání.
- **Sociální kontakty** – navazuje bez problémů, ale jsou dočasné. Je výborný manipulátor. Ve chvíli, kdy si lidé uvědomí, že jeho historky nesedí, tak se k nim přestane znát.
- **Závislost** – kouří, alkohol neužívá.

U pana Tomáše jde o kombinaci mentálního postižení a schizofrenie. Neustále fabuluje. Rád si o svém smyšleném životě povídá. Vypadá velmi důvěryhodně. Jeho mentální postižení mu však nedovoluje, aby jeho příběhy byly zcela věrohodné. Ve chvíli, kdy na posluchači vidí nelibost, stáhne se, aby si našel jinou oběť. Když od svého posluchače dostane nějaké peníze, je to pro něho vítaný bonus.

5.4.12 Případová studie – paní Alena

- **Věk** – 50 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – je svéprávná.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstala v malé vesnici na Berounsku s matkou, o otci nemluví, nemluví ani o sourozencích. Paní Alena se v 18 letech provdala, z manželství má 2 syny. Po několika letech manžel rodinu opustil (dosud se nerozvedli), matka zemřela před rokem v domově důchodců.
- **Vzdělání** – navštěvovala venkovskou základní školu, některý ročník opakovala, není ochotná říct, ve které třídě ukončila školní docházku.
- **Práce** – dříve vykonávala pomocné práce, asi 20 let nepracuje nikde.
- **Bydlení** – s matkou a syny bydlela ve značně zchátralém domku ve známém letovisku u Berounky. Před několika lety darovala domek synům. Synové nikde nepracovali, zadlužili se a domek zabavil před dvěma lety exekutor, v době, kdy byla pí. Alena v nemocnici. Její maminka skončila v domově důchodců, kdo ji tam umístil, neví. Paní Alena chtěla do DD za matkou, nepřijali ji pro nízký věk, nebyla ani schopna DD platit. Synové matce našli ubytovnu a slíbili, že budou platit účty. Zaplatili pouze za 1 měsíc pobytu a tak paní Alena skončila na ulici. Odjela do Kladna, byl konec léta, přespávala venku, živila se zralou kukuřicí. Pro zdravotní potíže byla přijata do nemocnice, sociální pracovnice jí zařídila doléčení v LDN a pak ubytovnu, hrazenou Magistrátem Kladno, kterou pí. Alena opustila a nastěhovala se k synovi do pronajatého bytu. Trvalý pobyt má v ubytovně v Kladně. Syn s rodinou má pronajatý byt, ve kterém s ním paní Alena žije bez vědomí majitele. Její další budoucnost je tedy nejistá.
- **Zdroj příjmů** – částečný invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – žije se synem a jeho ženou a dvěma malými dětmi.
- **Závislost** – když má co, kouří, neváhá o cigarety požádat.

S životem u syna není spokojená, snacha je na ní zlá, mnohdy má hlad, přestože odevzdává všechny peníze. Často musí trávit hodiny venku, a to, když syn očekává majitele bytu. Je nemocná, musí hlídat děti, mladí chodí večer do hospod. V současné době je na léčení v LDN, poté se chce vrátit k synovi, nechce do ubytovny.

5.4.13 Případová studie – pan Augustin

- **Věk** – bylo by mu asi 80 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – byl svéprávný.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstal v úplném manželství. Otec pracoval na dráze, matka v domácnosti. Žili v drážním domku daleko od města. Augustin tvrdil, že nikdy nechodil do školy. Není jisté, jestli byl zbaven školní docházky, nebo se jen rodiče rozhodli, že na to nemá. V Augustinově dospělosti oba rodiče zahynuli při nehodě a on zůstal v domku sám. Často však pobýval ve výkonu trestu, a když se jednoho dne vrátil, zjistil, že dráhy ubytovaly do domku jinou rodinu i přes to, že zde měl trvalou adresu.
- **Vzdělání** – dle svých slov nikdy nenavštěvoval školní zařízení, byl negramotný.
- **Práce** – nepracoval.
- **Bydlení** – potuloval se, v létě přespával venku, zimy trávil v nemocnicích. Trvalé bydliště měl v drážním domku u trati poblíž Kladna.
- **Zdroj příjmů** – žebral, kradl, podváděl.
- **Sociální kontakty** – byl samotář, kontakt navazoval jen tehdy, když něco chtěl.
- **Závislost** – žádná závislost.

Pan Augustin žil v přírodě, na zimu se uchýloval do nemocnice. Přicházel zanedbaný, na obou bérkách měl rozsáhlé, neošetřované defekty. Navzdory tomu, jak zanedbaně vypadal, byl kupodivu dobře živěný. Do nemocnice se dostával tak, že vždy vzbudil rozruch na veřejném místě. Například v den voleb „omdlel“ ve volební místnosti, „upadl do bezvědomí“ na Hlavním nádraží v Praze...Potuloval se v době hluboké totality, kdy byla pracovní povinnost. Jednou si stěžoval, že měl být odsouzen do vězení, ale nezavřeli ho, protože mu páchly nohy. Považoval to za krivdu. Po jednom propuštění z nemocnice dostal od personálu peníze na vlak, aby na čas odjel někam daleko. Odešel do nejbližší hospody, peníze projedl a propil, pak „omdlel“ a sanita ho přivezla na jeho oblíbené oddělení. Z domova důchodců, kam byl později umístěn, utíkal, a přicházel do kladenské nemocnice, ale alespoň bylo kam ho vrátit.

5.4.14 Případová studie – pan Jaroslav

- **Věk** – 56 let
- **Stupeň mentálního postižení** – horní stupeň lehké mentální retardace, v kombinaci s patologií osobnosti, pravděpodobně způsobenou návykovými látkami.
- **Svéprávnost** – je svéprávný.
- **Rodinné zázemí** – o rodině nemluví, zdá se, že nemá příbuzné.
- **Vzdělání** – snad základní.
- **Práce** – dle jeho slov podnikal, nespecifikuje v jakém oboru. Prý dluží státu miliony na daních (ověřeno, že lže).
- **Bydlení** – žije v Kladně v ubytovně, ubytovnu platí město, dle vedoucí ubytovny je nepřizpůsobivý, konfliktní.
- **Zdroj příjmů** – nepracuje, pobírá invalidní důchod, žebra. Často jezdí žebrať do Prahy. Nestojí na ulici, neprosí o milodary kolemjdoucích. Vyhlédne si menší obchod a požádá o peníze, když je nedostane, zůstane v obchodě a obtěžuje zákazníky svým zápachem, vzhledem a zvláště verbálním projevem. Každý obchodník mu raději zaplatí, aby odešel. Je obézní, má velkou spotřebu jídla, přestože podle jeho slov vyžebra hodně peněz, neustále má nedostatek.
- **Sociální kontakty** – je konfliktní, nesnášenlivý, tudíž osamělý.
- **Závislost** – morfin, před lety dostával morfinové tablety proti bolesti a vypěstoval si závislost, v minulosti gamblerství, kouří 20 - 60 cigaret denně, dle finanční situace.

S životem obecně není spokojen, je hluboce přesvědčený, že má vůči němu společnost a každý jednotlivý člověk povinnost. Svých práv se domáhá. Chodí velmi zanedbaně oblečený, o nějaké hygieně se v jeho případě nedá hovořit. V nemocnici se odmítal umýt s vysvětlením, že je to součást jeho image žebračka. Kdyby byl vymydlený, oholený a ještě k tomu v lepším oblečení, tak by mu nikdo nepřispěl.

5.4.15 Případová studie – slečna Kristýna

- **Věk** – 52 let
- **Stupeň mentálního postižení** – středně těžká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – je nesvéprávná, má opatrovnici.
- **Rodinné zázemí** – vyrůstala v dětském domově, rodiče se k ní dle jejích slov nikdy nehlásili. Před léty žila v romské rodině v Kladně, neví, jestli to byli příbuzní. Podle jejího nesouvislého vyprávění ji nejspíš prodávali coby prostitutku. V současné době našla novou rodinu v komunitě ubytovny, kterou jí vyjednala její opatrovnice.
- **Vzdělání** – neví, jestli chodila do školy, je negramotná.
- **Práce** – nikdy nepracovala.
- **Bydlení** – bydlí v ubytovně, v minulosti byla opakovaně umístěna do Ústavu sociální péče, odkud vždy utekla do Kladna. Z ubytovny často na několik dní odejde a zdržuje se v Praze. Na rozdíl od útěků z ústavu se sama vrací.
- **Zdroj příjmů** – invalidní důchod, se kterým jí hospodaří opatrovnice, občasná prostituce.
- **Sociální kontakty** – v ubytovně je oblíbená, tamní romská komunita ji ochraňuje. V Praze vyhledává kontakty s muži, kterým za jídlo poskytuje sexuální služby. Není prostitutka v pravém slova smyslu.
- **Závislost** – žádná závislost.

Stačí jí pouze malý pozitivní podnět a okamžitě je šťastná jako malé dítě. Potřebuje pozornost a dokáže si ji vyžádat. Má velmi jednoduchý slovní projev, všem bez rozdílu tyká, dospělým ženám říká maminko. Kristýna nechápe význam osobního vlastnictví. Když se jí něco líbí nebo hodí, tak si to prostě vezme. Nepovažuje to za krádež. Právě tak si nedokáže udržet své věci. Když jí opatrovnice něco koupí, jednoduše to někomu dá, nebo ztratí.

5.4.16 Případová studie – pan Zoltán

- **Věk** – 35 let
- **Stupeň mentálního postižení** – středě těžká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – je svéprávný.
- **Rodinné zázemí** – o jeho minulosti není nic známo. Byl přiveden klientem za sociálním kurátorem. Nebyl schopen říct, jak se jmenuje, odkud přišel. Jen se usmíval. Na lístek napsal své jméno. Po půl roce, kdy žil v Charitě, se ukázalo, že je to slovenský státní občan, který odešel z ústavu sociální péče. Dle slov klienta, který ho přivedl, žil více jak měsíc na ulici. Živil se dojímáním zbytků z rychlých občerstvení, přespával na lavičce poblíž Hlavního nádraží.
- **Vzdělání** – není známo.
- **Práce** – není schopen.
- **Bydlení** – poté co odešel z ústavu sociální péče, bydlel půl roku v Charitě, poté byl navrácen zpět na Slovensko do ÚSP.
- **Zdroj příjmů** – v České republice co dala ulice, na Slovensku invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – není schopen navázat.
- **Závislost** – žádná není známá.

Když se po půl roce podařilo zjistit jeho totožnost, sociální kurátoři kontaktovali ústav, odkud odešel. Nastal problém, jak pana Zoltána dopravit zpět na Slovensko. Z ústavu si nebyli ochotni pro něho přijet. Policie České republiky s tím také nechtěla mít nic společného. Charita se bála, aby se opět neztratil, ale neměla nikoho, kdo by s ním mohl jet. Nakonec se obrátili na České dráhy, pana Zoltána se ujal průvodčí, ohlídal, aby nevystoupil po trase a v cílové stanici ho předal pracovníkům zařízení, kam patřil.

5.4.17 Případová studie – pan Martin

- **Věk** – 30 let
- **Stupeň mentálního postižení** – lehká mentální retardace.
- **Svéprávnost** – po přechodnou dobu zbaven svéprávnosti, nyní svéprávný.
- **Rodinné zázemí** – zrodil se z incestního vztahu otce s dcerou. Po narození byl umístěn do dětského domova. Matka o něho neprojevovala zájem. V šesti letech si ho k sobě vzala babička, alkoholička. Jeho výchovu zanedbávala, musel jí posluhovat, posílala ho pro pivo. Jednou, když ho poslala do hospody, byl unesen mimo Prahu a byl donucen pomáhat při vykrádání chatek. Martin byl drobný a dokázal se protáhnout i malou škvírou a toho zloděj zneužil. Byl hodně bit. Když se na celý případ přišlo, byl vrácen do dětského domova. V osmnácti letech se vrátil k babičce, která pokračovala v jeho zneužívání. Po smrti babičky byl vystěhován z bytu, protože u ní neměl trvalé bydliště. Nějakou dobu byl na ulici. Sociální kurátor kontaktoval jeho matku a ta souhlasila, že u ní může bydlet. Zařídila mu trvalý pobyt v Písku. Po měsíci ho však vyhodila a Martin se vrátil zpět do Prahy. Chvilí žil na ulici, později si našel ubytovnu. Po nějaké době se dozvěděl o tragické smrti své matky, otčíma a všech svých nevlastních sourozenců. Ze strachu z ostatních příbuzných si nenárokoval dědictví. Chtěl dál bydlet v Praze, našel si pána, který ho přihlásil u něho v domě k trvalému pobytu a nastěhoval ho k sobě. Po čase se ukázalo, že byl zneužíván k nejrůznějším posluhám a znásilňován. Bylo rozhodnuto, že pro jeho bezpečnost bude lepší, když bude zbaven svéprávnosti a dostane opatrovníka.
- **Vzdělání** – zvláštní škola.
- **Práce** – nikdy nepracoval.
- **Bydlení** – dětský domov, babička, ulice, na krátkou dobu u matky, pak krátkou dobu na ulici, poté si našel ubytovnu.
- **Zdroj příjmů** – invalidní důchod.
- **Sociální kontakty** – má široký okruh přátel.
- **Závislost** – bez závislosti.

Poté, co byl zbaven svéprávnosti, byl pan Martin nešťastný, styděl se. Začal usilovat o to, aby bylo toto rozhodnutí zrušeno. Požádal sociálního kurátora o pomoc. Byl vypracován nový posudek, ve kterém se uvádí, že i přes lehkou mentální retardaci je schopen sám o sobě rozhodovat. Bylo zdůrazněno přání klienta o sobě samostatně rozhodovat. Soud zrušil předchozí opatření a panu Martinovi byla vrácena svéprávnost s tím, že přislíbil, že v případě potíží navštíví sociálního kurátora a požádá o pomoc.

5.4.18 Rozhovor – PhDr. Pavel Pěnkava

Pro první ze série rozhovorů jsme si vybrali pana PhDr. Pavla Pěnkavu, vedoucího oddělení sociální prevence při Praze 1. Převážnou většinu jeho klientů tvoří lidé bez domova. Náplní úřadu je poskytování sociálně právního poradenství, zprostředkování bezplatného právního poradenství, veřejné opatrovnictví osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům, návštěvy klientů ve věznicích, výkon kolizního opatrovnictví, pomoc s vyřizováním dokladů (totožnosti, pro nástup do zaměstnání), zprostředkování charitativních služeb, pomoc se zajištěním ubytování, a další činnosti dle konkrétních potřeb klienta.

Pane doktore, setkáváte se ve své práci s mentálně postiženými bezdomovci?

Ano, setkávám a bohužel musím konstatovat, že čím dál častěji. V souvislosti s úspornými programy slabné prevence ze strany organizací, které dokážou těmto lidem pomáhat a ti tím pádem vypadávají ze systému. Důvodem je jejich nestandardní chování. Dokonce i organizace, které jsou zaměřeny na bezdomovce, jako je Armáda spásy, Naděje, Charita, dokážou pracovat jen s lidmi, kteří se chovají konvenčně. Pokud se někdo i v rámci skupiny bezdomovců chová nekonvenčně, pak z tohoto systému vypadává a vzhledem k tomu, že je těchto organizací málo a potřebných mnoho, tak když někdo nespolupracuje, protože mu v tom brání nějaká nemoc, pak mu dost dobře nedokážou pomoci. Zvláště, když se ten člověk dopouští přestupků proti jejich pravidlům, tak si vyslouží zákaz vstupu. Tito lidé propadají sítím charitativních organizací právě pro své nestandardní chování. Každý člověk, který má problém, ať už je bezdomovec nebo ne, se chová nestandardně, ale mentálně postižení a duševně nemocní se chovají nestandardně i v rámci společnosti sociálně vyloučených lidí. Vyčnívají. V tom vidím příčinu toho, proč jsou vyčleněni. Navíc si neuvědomují to, že mají nějaký problém, nemají náhled na svou situaci. Ale jejich okolí s nimi ten problém má. Ať už jsou to psychotici, nebo mentálně postižení, mají problém se sociální komunikací. O bezdomovcích lze obecně říci, že nedokážou udržovat sociální vztahy, ale dokážou je navázat. Kdežto lidé, kteří jsou mentálně postižení, nedokážou vztahy ani navázat. Nějak vypadají, nějak se chovají a to odpuzuje ostatní lidi. Řeknu příklad. Je bezdomovec, který se bojí toho, že dostane vši, takže když vidí jiného bezdomovce, který je hodně zanedbaný, tak se mu vyhne, protože nechce dostat vši. Ví, že kdyby měl vši, tak by mu vznikly velké problémy. Zrovna tak, když vidí psychotika, který se chová

jako blázen, tak se bojí, aby si ho nikdo s tím bláznem nespojoval a nezačal si o něm myslet, že je taky blázen. Takže se mu raději vyhne.

Znamená to, že se mezi sebou kastují?

Ano, přesně tak. Když někdo prokáže, že má nějaké schopnosti, bude mít mezi nimi kamarády. Když se chová nestandardně i vzhledem k bezdomovecké komunitě, tak s ním nikdo nebude chtít mít nic společného. Tedy pokud to není přítel z minula, nezná ho, a nemá zvláštní důvod se s ním kamarádit. Takže ti lidé se stávají osamocenými. Jsou sami, ne protože by byli až takoví introverti, ale protože nedokážou vztahy vytvářet.

V čem spatřujete největší úskalí práce s lidmi bez domova?

Jako velký problém vnímám skutečnost, že sociální práce nemá přímou návaznost na mezioborové služby. Psychiatrie, psychologie, zdravotnictví. I když sem nějaký člověk přijde, byť se mu snažím pomoci, tak se to nepodaří, protože většinou potřebuje ještě odbornější pomoc. Víc než jen sociální služby. Na prvním místě potřebuje odbornou pomoc specialisty a až potom se s ním dá pracovat. Zajistit kde a jak bude bydlet, jaké bude mít příjmy. Třeba když ten člověk má vzhledem ke své nemoci nárok na invalidní důchod, pak mu to dokážu vyřídit, jenže já potřebuji, aby byl v pohodě. Pokud nebude spolupracovat, tak se mi to nepodaří. V případě, že spolupracuje, stačí mi telefon, zavolám jeho obvodnímu lékaři. Sdělím mu, že u sebe mám jeho pacienta a domluvíme se na dalším postupu. Celý případ společně posouváme a víme, že se tomu člověku dostává toho, co potřebuje.

Co si v této souvislosti myslíte o institutu zbavení svéprávnosti? Máte možnost navrhnout takovéto opatření, a jestli ano, jak to funguje v praxi?

My jako sociální kurátoři nedáváme návrh, i když si myslíme, že by to pomohlo, z jednoho prostého důvodu, nesmíme udělat nic, co by bylo proti vůli klienta, byť nemá pro své postižení náhled. Naše práce vychází z podnětů a přání klienta. Když si vezmu jako příklad Prahu 1, na našem sociálním odboru jsou pracovnice, které mají na starosti občany podle ulic. Takže když je ten člověk trestaný, nebo je bezdomovec, nechodí k nám, ale k nim. Sociální pracovnice může takový návrh dát. Kdežto my nastupujeme až posléze, kdy v tom samotném procesu zbavení svéprávnosti můžeme tomu člověku nějak pomoci, někam ho doprovodit, pomáhat mu zvládnout vzniklou situaci, ale samotný proces jde mimo nás. Já se domnívám, že institut zbavení svéprávnosti není špatný, pokud se dotyčný nedokáže sám o sebe postarat a ohrožuje svým chováním

sebe, nebo okolí. Nejvíce se ovšem ohrožují ti lidé sami, protože si nedokážou uspořádat své věci. A tím, že si nedokážou vytvářet vztahy, tak mají problémy integrovat se s prostředím, plnit své povinnosti a vyžadovat svá práva, která má každý občan.

Jakým způsobem se k vám klienti dostávají? Máte terénní pracovníky?

My terénní pracovníky nemáme, ale jsou tu terénní pracovníci z Naděje, nebo Armády spásy, kteří nás mohou kontaktovat. Funguje to tak, že oni primárně nabízejí služby vyplývající z možností dané organizace. Mnohdy to stačí, ale v případě, že přijde člověk s tím, že nemá doklady, pak ho přivedou k nám a my mu pomůžeme tyto záležitosti spojené s úřady vyřizovat. Tam, kde si můžeme ledačos dovolit v souvislosti se státní správou, kam oni nedosáhnou, to je důvod, proč s námi spolupracují.

Daří se vám umisťovat mentálně postižené jedince bez domova do zařízení, která jsou adekvátní jejich potřebám?

To je samozřejmě věc, která se jeví jako přirozená, kdybychom měli tu možnost v návaznosti... snad kdyby existovala terénní psychiatrická služba. Jak jsem již řekl, chybí spolupráce mezi zdravotnictvím a sociálními službami v péči o jednotlivce. Ten člověk se k nám dostane po různých peripetiích a je mnohdy z druhého konce republiky. Nemá doklady, nemá kde bydlet. Pokud je schopen s námi někam dojít, můžeme mu pomoci s vyřízením dokladů a dalších úředních formalit. Ale jsou tu překážky, on nám často není ani schopen říct, jestli má invalidní důchod. Když zjistíme jeho rodné číslo, dá se to dohledat. Ale jak postupujeme dál, mnohdy zjistíme, že je tam nějaká překážka, kterou nedokážeme překonat, kde by byl potřeba rodinný příslušník. Ještě když má opatrovníka, je tam nějaká šance, že to s ním nějak vyřešíme. Jenže se nám stává, že se tyto lidé odmítnou vrátit ke svému opatrovníkovi, za žádnou cenu tam nechtějí být. Potom se domlouváme s jejich opatrovníky tak, že nám posílají jejich invalidní důchod.

Je možné, že byste dotyčnému člověku pomohli s jeho penězi hospodařit? Nedat mu celou částku najednou, ale rozdělit ji do několika splátek, tak aby pro něho bylo snazší s tím vyjít?

V tom není problém, to děláme. Ale většinou chtějí peníze celé hned. Samo sebou máme i své finty, kdy jim řekneme, že peníze ještě nedorazily, že zatím dostanou jen zálohu, a tímto způsobem se nám podaří je vyplácet na několikrát. Máme tady trezor a můžeme klienta vyplácet oproti podpisu klidně i každý týden. Jenže problém je v tom, že když už jednou ten člověk peníze má, tak my už neovlivníme to, aby mu vydržely do další výplaty. Nemá kontrolu nad svým chováním, my mu dáme peníze a on to vezme a

během prvního dne utratí a do další výplaty nemá nic. Máme tady ženu, která má přítele, ten jí od těch peněz pomůže a po zbytek měsíce ji pase. Jsou různé případy. Někdy se s ní dohodneme. Jsou svátky, ona chce jet domů. Když jí přijdou peníze, dojdu jí koupit jízdenku. Ve chvíli, kdy utratí zbytek hotovosti, tak musí jet, protože jí nic jiného nezbude. Ale také jsou případy, kdy ti lidé nemají kam jet. Není nikdo, kdo by se jich ujal. Buď jsou psychotičtí, nebo mentálně retardovaní. Některé příběhy jsou složité, oni nejsou schopni přijmout pomoc, která by pro ně byla záchranou. Často coby příjemci invalidního důchodu, ze kterého by si mohli platit nějaký ústav, tento příjem ignorují, nebo nepřijdou na kontrolu, kvůli posouzení trvání invalidního důchodu. V případě, že je vyvolané řízení o zbavení svéprávnosti, tak se na jednání nedostaví. Řekne, že není magor a co s tím pak uděláte? Sám nechce, aby byl nesvéprávný, takže se řízení zastaví. Jediné, co z toho vyplyne, je to, že přestanou dostávat dávky. Nedostávají invalidní důchod, nemají nikoho, kdo by mohl hájit jejich zájmy. To jsou situace, které jsou tak komplikované, že nevíte ze které strany je řešit. V lepším případě jim charitativní organizace poskytnou službu, v horším je vyhostí. Řeknou, že porušili jejich stanovy, dopustili se takového a takového nežádoucího chování. Není to z nedostatku vůle, oni musí chránit jak ostatní klienty, tak zaměstnance. Dostanou distanc, někdy na přechodnou dobu, někdy to může být doživotně. Takovým způsobem lidé vypadávají ze sociálního systému, který by je měl zachytit a následně jim pomáhat.

Vidíte nějakou prevenci tohoto jevu, aby lidé s mentálním postižením nekončili na ulici?

Viděl bych případnou pomoc ve změně systému. Ovšem na to by se musely uvolnit peníze. Nejdřív by se problém musel pojmenovat. Jak se určitý jev projevuje, jak se ti lidé budou označovat. Když se přesně nevymezí problém, budou se těžko hledat metody, na jejichž základech se hledají peníze, píšou granty. Domnívám se, že by se muselo říct, že to jsou lidi s mentálním postižením v kombinaci se sociální deprivací. Aby bylo jasně vidět, že to nejsou klasičtí bezdomovci, že to jsou jinak sociálně vyloučení jedinci. O sociální stránku se umí postarat sociální pracovník. O mentální stav psychiatr, o celkové zázemí nějaký ústav, který přijme tyto lidi, aniž by měli nějaký příjem a bude se o ně starat po dobu toho procesu, kdy by se žádalo o přiznání, nebo znovuoobnovení invalidního důchodu. Místo, kde by mohl být ubytovaný, aby nekončil na ulici. Tak, aby to neviselo jen na sociálních pracovnících, kteří nedokážou člověku pomoci jinak než sociálně, nedokážou mu pomoci ze zdravotního hlediska. Z ohledu

psychiatrie. Ale my bychom potřebovali i psychology, kteří by pracovali s lidmi, kteří bezdomovcům poskytují služby, tak aby dokázali na jejich projevy adekvátně reagovat. Když se to tady nakupí, máte jako sociální pracovník pocit, že se zde nedá vůbec pracovat. Jednak tady vzniká napětí, že ty lidi někdo napadne. Od toho, že dojde ke konfliktu ohrožujícího zdraví a život až po to, že jsou tito lidé frustrovaní z toho, že je nikdo nepřijímá. I nás obviňují, že je nechápeme. Já osobně se snažím upozorňovat na to, že tady taková skupina lidí je. Tito lidé představují kumulaci patologických jevů, a navíc se k tomu přidává bezdomovectví, a když je člověk na ulici, pak je o hodně těžší, ne-li nemožné, aby se mu dostalo odborné pomoci. Bez odborné péče se jejich zdravotní stav rychle zhoršuje a jejich prognóza je velmi nepříznivá. Ve většině případů není hlavní problém v tom, že nemají kde bydlet, to je zástupný problém, ale ten se dá řešit. Dá se říct, že je to nejjednodušší, samozřejmě nedokážeme zajistit trvalé bydlení, ale nějaké důstojné bydlení se dá zařídit. Vyřídíme doklady, dokážeme zprostředkovat uplatnění na trhu práce, když si ho nedokážou zařídit sami a pak jim můžeme doporučit nějaké bydlení. Když někdo opravdu chce a je trošku schopen bydlet v náhradních, alternativních podmínkách, pak ho můžeme nějakým způsobem zařadit. Ale většina lidí má ještě další problémy, kriminální minulost, závislost na alkoholu, nebo jiné druhy závislosti. To vše musíme řešit, plus navíc to, že nemají kde bydlet. A když jsou navíc mentálně slabší, tak je to opravdu problém. Výhra je, když zjistíme, že odešli z nějakého zařízení a pak se tam vrátí. Ale když není, kdo by se o ně postaral, tak je to tragédie a i my se dostáváme do začarovaného kruhu, kdy jim nedokážeme pomoci, snad jen tím, že jim dáme najíst, aby úplně nezemřeli hlady. Protože tito lidé se o sebe nedokážou postarat sami, jsou mimo realitu. Já jim říkám zombíci. Bloudí ulicí a nevědí kam se vrátit. Občas si do nich někdo bouchne, jsou bezradní, bezprizorní, ale nejsou to typy, že by kradli, aby se obohacovali, dokonce ani toho nejsou schopni.

Jaké je podle vás procento mentálně postižených mezi skupinou bezdomovců?

Podle mého názoru je to kolem 10% a vzhledem k tomu, jak je to problémová skupina, co se práce týče, je to obrovské číslo. V těch deseti procentech jsou jak mentálně postižení, tak psychotici.

Jak funguje vaše zařízení? Vidím, že lidé přicházejí, vaří si čaj, kávu. V klidu pojídají donesenou svačinu...

Ač to tak nevypadá, pořád jsme oddělení sociální prevence, spadající pod Prahu 1. Ale tím, že jsme detašované pracoviště, vypadá to tady trošku jako denní centrum. To

že jim tady zalijeme polévku, nebo čaj, je vedlejší produkt, to bychom správně dělat neměli. Oni by měli přijít, my bychom s nimi měli vyjednat důvod návštěvy a pak by měli odejít. Jenže navíc s nimi tady děláme sociální terapii a také nám jde o to, aby k nám chodili s důvěrou. Když s nimi pracujeme, tak potřebujeme, aby se tu cítili dobře. Velkou roli v tom hraje motivace, když si tady vypijí kávu, dají si cigaretu, tak jsou hned v lepší náladě a jinak se s nimi mluví. Jsou naučení tak, že přijdou na kávu, a pak jdou teprve na jednání. Ale ne všichni, někdo chodí v podstatě jenom na tu kávu.

Ale už o něm víte...

Přesně! Víme o něm a pak se dá i lépe řešit jeho situace. Nebo ho přistrčí kamarádi, řeknou: „Hele vole, tak za ním běž, on ti poradí.“ A než si to klient stačí rozmyslet, tak ho kamarád šoupne do křesla. Stává se, že náš klient přivede někoho, koho potká na ulici. To je první důvod, proč sem chodí. Druhým důvodem je to, že jsou často kontrolováni městskou policií a potřebují se někam schovat, než budou mít doklady. Tady potkají kamarády, můžou využít připojení na internet, zapojit se do běžících sociálních programů. Jediný problém je v tom, že nás tady místní lidi nechtějí. Je to naprosto přirozené. Dokážu si představit, že jim není příjemné, že když se navoní a hezky obléknou, tak po otevření domovních dveří na ně vypadne nevábně vypadající, páchnoucí bezdomovec. Nedivím se, že zažívají pocit ohrožení, i když se nikdy nestalo, že by nějaký bezdomovec někoho z místních ohrožoval.

Vidíte vývoj v pohledu většinové společnosti na bezdomovce?

Lidé to mají tak, že čím se má společnost hůř, tím je méně tolerantní. V devadesátých letech celkem společnost tyto lidi tolerovala, nějak je podporovala. Dneska je to čím dál horší. Naši klienti, kteří žebrají, si stěžují, že už jim dávají peníze jen cizinci. Společnost se radikalizuje a oni mají smůlu v tom, že je to viditelný problém. Jsou snadno identifikovatelní a vůči atakům bezbranní. Dřív měla každá vesnice svého obecního blázna, lidé ho měli rádi. Znali ho, byl jejich. Uměli se o něho postarat, buď mu nechali na zápraží teplou polévku, nebo ho pozvali na zabijačku. A i když bych svým klientům takovýto stav věcí přál, pochybuji, že se někdy tyto doby vrátí...

5.4.19 Rozhovor – paní Martina Příbylová

Paní Martina je jednatelkou ubytovny, která poskytuje azyl lidem, kteří z nejrůznějších důvodů přišli o střechu nad hlavou. Jejich služeb využívají i lidé s mentálním postižením a právě o specifickém zacházení, které si péče o ně vyžaduje, jsme si s ní přišli promluvit.

Setkáváte se ve vaší práci s lidmi bez domova, kteří jsou mentálně postižení?

Ano, naším zařízením několik mentálně postižených klientů prošlo. V současné době máme v našem zařízení jednu klientku, slečnu Kristýnu, která má střední stupeň mentální retardace.

Jaká jsou specifika lidí s mentálním postižením oproti vašim ostatním klientům?

Jejich odlišnost tkví v tom, že ti, co nejsou postižení, alespoň částečně vědí, na jaký úřad mají jít, kde zažádat o pomoc. Oproti nim mentálně postižení jsou bezradní. Ideální je, když mají opatrovníka. Pakliže pracují s městem, tak vědí, že se mají v daný den dostavit, ale to je tak vše. Potom už je pouze na nich, jestli přijdou, nebo ne. Bohužel městský úřad nemá takové možnosti, aby se mohl dostatečně o tyto lidi starat. Oni sami musí vyvíjet patřičnou iniciativu, té bohužel nejsou mnohdy schopni. Co se týká fungování mentálně postižených klientů tady na ubytovně, pak je musíme víc hlídat, aby nevědomky neublížili sobě, nebo okolí. Aby nenechali zapálenou plotnu, aby si neuřízli prst, když si krájí chleba. Pořád je musíme kontrolovat. Je to náročná práce a my jako ubytovny na takovýto druh péče nemáme kapacity.

Mohli bychom mluvit přímo o Kristýně?

Kristýna je zcela zbavená způsobilosti k právním úkonům, nesmí tudíž od opatrovnice dostat hotovost. Jsme za toto opatření vcelku vděční, protože nedokáže samostatně hospodařit ani s přidělenými zásobami jídla, které s ní opatrovnice nakoupí. Jídlo téměř vždy sní rychleji a zbytek dní má hlad. Proto ji posíláme za opatrovnici častěji, nebo u nás část zásob schováme, aby Kristýna neměla problém. I kdyby nebylo soudního zákazu, rozhodně by Kristýna nemohla dostat do ruky peníze, aby si sama koupila například bundu a boty, s tím, že by jí ještě zbylo na běžný nákup. Dále pak musíme počítat s tím, že ji samotnou nic nenapadne. Musíme jí říkat, kdy a co má dělat. Když je potřeba, dáme jí peníze na autobus a pošleme ji za opatrovnici, která s ní dojde na nákup. Musíme ohlídat, aby skutečně jela v danou dobu, protože čas pro ni nehraje roli.

Jak přijímá Kristýnu místní komunita?

Na naší ubytovně je 90% Romů a ti jsou zvyklí starat se o své nejslabší členy, dělají to automaticky, s naprostou samozřejmostí. Krom toho jsou tady téměř všichni několikátý rok a mezi sebou se dobře znají, dá se dokonce říct, že fungují jako jedna velká rodina. Když má Kristýnka problém, tak jí hodně pomáhají. Berou ji jako dítě, které potřebuje péči.

Jaký máte názor na opatrovnictví? Funguje v případě slečny Kristýny toto opatření?

V tomto konkrétním případě je to podle mého názoru pro Kristýnu nejlepší možné řešení. Opatrovnice, která ji má na starosti, pro ni dělá mnohem víc, než je její rámec povinností. Pravidelně nám telefonuje a na Kristýnu se ptá. Předáváme si informace, tak aby posléze dokázala zajistit Kristýně veškeré potřeby. Ona je totiž sama nedokáže specifikovat a my se od ostatních klientů dozvídáme, co Kristýna právě potřebuje.

Víte o nějakém preventivním opatření, které by zamezilo lidem ocitnout se bez domova?

Snad kdyby bylo nějaké centrum, kam by se tito lidé mohli obrátit, když cítí, že se něco děje, že něco není v pořádku. Kde by byli seznámeni se svými možnostmi. Představuji si, že by tam dostali bezplatnou právní pomoc, péči sociálního pracovníka. Snad i krizová lůžka v případě, že někdo přijde o střechu nad hlavou ze dne na den.

Máte nějaké kontakty s úřady, tak abyste dokázala zprostředkovat péči, přiznání nějaké sociální dávky v případě, kdy je váš klient bezradný?

Za ta léta, co tuto práci dělám, mám vytvořeny kontakty na úřady, kde o těchto lidech jednáme. Ať už se jedná o platby za bydlení, kontakty s opatrovnici našich mentálně postižených klientů. Spousta ubytoven funguje na principu – když zaplatíš, tak bydlíš a když nemáš, tak nebydlíš. Nikdo se neptá, kde na to ti lidé mají vzít. Většinou si žádají platbu na měsíc dopředu. Já jsem nastavila pravidla jinak. Vzhledem k tomu, že se dokážu dohodnout s úřady. Zeptám se, jestli ti lidé budou mít nárok na dávku na bydlení, dohodnu jim schůzku s úřednicí, ohlídám, jestli se dostavili a úřad poukáže peníze přímo na náš účet. Někdy se stane, že doplácují, ale jsou to většinou symbolické částky. Když už se stane, že mi na úřadě řeknou, že nemají nárok, tak žádám zálohu a nechám jim čas na to, aby hledali pomoc jinde. Nikdy bych nenechala na ulici rodinu s dětmi. Když je tu někdo s dítětem, tak se jejich situaci snažím řešit se sociálkou, péči

o dítě, úřadem práce, opatrovníky. Dokonce se mi stává, že mi z péče o dítě volají, že potřebují umístit maminku s dětmi, ale že nemá v kapse ani korunu a hrozí, že jí děti budou muset odebrat. Ten systém ovšem funguje tak, že když chce matka získat děti zpět, musí prokázat, že má kde bydlet a že je dokáže finančně zabezpečit. Na to ovšem obvykle nedosáhne.

Spolupracujete i s nějakou neziskovou organizací?

Velmi dobrou spolupráci máme s Člověkem v tísní. Starají se úžasným způsobem o naše děti. Když jsou hodné, jezdí na letní tábory. Děje se tak po vyhodnocení s pracovníky Člověka v tísní a financování je formou sponzorského daru. Člověk v tísní pro nás pořádá různé kroužky, doučování, třídu s předškolní přípravou. Když jsou děti hodné, tak mají od nás odměny. Jdou do kina, na výlet, mohou se projet na koni, dostanou vstupenku na bazén. Pořádáme pro rodiny s dětmi společné akce. Velký úspěch má Mikulášská besídka. O Vánocích a Velikonocích dostávají děti dárky. Na základě této systematické práce s celými rodinami pak dokážou dobře fungovat a ubytovnu nedemolují. Troufám si říct, že mnoho z nich zde našlo druhý domov a my děláme vše pro to, aby zde byli spokojeni.

5.4.20 Rozhovor – paní Stříšková

Paní Stříšková je opatrovnici osob zbavených způsobilosti k právním úkonům a to jak částečné, tak v plném rozsahu. Mimo jiné má na starosti i klientku, která v současné době obývá ubytovnu vedenou paní Martinou.

Jaké spektrum vašich klientů? A jaké máte vůči nim povinnosti?

Dělám opatrovnictví nesvéprávným osobám, trpícím schizofrenií, mentální retardací, alkoholovou demencí. Přičemž klienti s mentálním postižením bývají velmi problémoví, zvláště když nejsou v nějakém ústavním zařízení, kde by žili pod trvalým dohledem. Mám klientku, která neumí číst, psát, její mentální retardace je na středním stupni. Celkově se projevuje zhruba jako čtyř až pětileté dítě. Ještě ke všemu strašně lže. Vymýšlí si, neposlouchá, nedokáže dodržet termíny jak návštěv u lékaře, tak ve styku s institucemi. Já jakožto opatrovník, totiž musím zajistit to, aby měli kde spát, co jíst, mít přiměřené ošacení. Tato klientka je bohužel ubytovaná na ubytovně a tím je spolupráce značně zkomplikovaná. V ústavu sociální péče odmítá zůstat. Několikrát jsme se o to pokoušeli, ale nikdy tam nevydržela víc jak měsíc. I z ubytovny klientka často na několik dní až týdnů zmizí, aniž by někomu řekla, kam se chystá. Ale oproti ÚSP se alespoň vrací zpět. Po návratu pak vypráví, že byla v Praze, další den říká, že byla u tety, potom u matky. Domluví se s ní na vyšetření u lékaře a ona se nedostaví,

nedostaví se ani na následující dva termíny. Neustále obvolávám lékaře, omlouvám se, že nepřišla. Naštěstí už ji znají a mají s námi trpělivost. Takže pak to řešíme tak, že když si přijde pro nákup, vezmu ji za ruku a k lékaři ji odvezu a oni ji vezmou přednostně. Klientka má astma, diabetes. Léky ovšem odmítá užívat, protože jsou hořké. Je s ní práce jako s malým dítětem a tím, že je na ubytovně a nemá nikoho z rodiny, kdo by na ní dohlédl, tak je to o to těžší.

Jak často tuto klientku vyplácíte?

Já ji nevyplácím vůbec, protože je zcela zbavená způsobilosti k právním úkonům. Tudíž nemá mít u sebe ani korunu. Z invalidního důchodu jí platím ubytovnu. Má zaplacené obědy na Červeném kříži, dvakrát v týdnu chodí za mnou a já jdu s ní nakoupit. Ona si vybere pod mým dozorem potraviny, k snídaním, svačinám a večeřím, já to zaplatím a vyúčtuji. Jediné peníze, které dostává, jsou na autobus, aby za mnou mohla jezdit. V případě, že je klient svéprávnosti zbaven pouze částečně, dostává na ruku pouze částku, která je stanovená soudem. Zaplatíme mu náklady spojené s bydlením, obědy v blízkosti ubytování v zařízení, na které finančně dosáhne, na ruku dostane pouze malou hotovost.

Máte i klienty, kteří bydlí samostatně v bytě?

Ano, máme i klienty, kteří bydlí v městském bytě. Hradíme jim nájem a oni si chodí jednou za týden pro výplatu. Toto jsou však klienti, kteří mají alespoň částečný náhled na svou situaci a nebývají s nimi větší problémy. Dokážou si koupit jídlo, poklidit. Někdy žijí s partnerem, který je také omezený ve způsobilosti a vzájemně se podporují. Mám i několik klientů, kteří žijí s rodinou. Je to v případech, kdy rodina nechtěla, nebo nemohla dělat opatrovníka. Takže žijí se svou rodinou, která o ně pečuje, ale finance jim spravujeme my.

Myslíte si, že je pro klienta lepší státem určený opatrovník, nebo když opatrovnictví provádí rodina?

Já to vidím jako velmi spornou otázku, kolikrát jsou vztahy v rodinách velmi problematické a je lepší, když do toho vstupuje někdo zvenčí. Taková péče je nesmírně zneužitelná. Samozřejmě, pokud rodina funguje tak jak má, není o čem přemýšlet. Opatrovník z rodiny ví nejlépe, co klient očekává, co potřebuje, zná jeho touhy. Jsou však případy, kdy to nelze. Může docházet ke střetu zájmů, kdy je klient vlastníkem nemovitosti, ve které společně bydlí. Někdy však mají naopak klienti exekuci a z tohoto důvodu rodina stojí o státem vybraného opatrovníka.

V čem spatřujete výhody opatrovnictví?

Já to vnímám jako druh ochrany proti zneužití. Klient se povětšinou umí podepsat. Je velmi důvěřivý, protože se nikdy nesetkal s nějakým zlem a očekává od lidí pouze dobro. Někdo si ho může vyhlédnout, za lízátko mu dát podepsat směnku na několik milionů a lehce se pak dostane do problémů jak on, tak jeho nejbližší.

5.4.21 Rozhovor – Pan Antonín P.

Je muž bez domova, do naší práce byl vybrán nejen kvůli svému osudu, ale hlavně pro svůj postoj k životu. Když potkáte pana Antonína na ulici, na první pohled byste nejspíš neřekli, že nocuje v parku na lavičce, v opuštěném seníku, nebo v rozpadající se opuštěné maringotce, tak jak tomu bylo při našem prvním setkání. Pan Antonín je bývalý tremp a duší tulák, rád vypráví o svém osudu a nezasvěcenému posluchači by se mohl jeho život zdát jako jedno velké dobrodružství. Ale dobrodružství by to bylo, kdyby si takový způsob života dobrovolně zvolil a mohl ho kdykoliv opustit, a to on zjevně nemůže.

Jak jste se dostal do problémů, které vyústily v situaci, ve které jste dnes?

Nejdřív jsem přišel o bydlení. V roce 1990 šly byty do privatizace a já jsem si chtěl byt koupit. Udělali ze mě neplatiče, přestože jsem měl potvrzení o zaplacení. Měl jsem v ruce orazítkový útržky SIPA, ale nikdo nevěděl, kam ty peníze šly. Na družstvo prostě nedorazily a byt nešel koupit, když tam byl dluh na nájmu. Tak jsem tam nasypal třicet tisíc, abych to srovnal, jenže peníze se ztratily. Nikdo neví, na který účet ty peníze přišly. To taky řeším už kolik let. A nikdo mi ty peníze nechce dát zpátky. A přitom mám na ně nárok! A to mě vyhodili bez nároku na náhradní ubytování! Kde to jsme, aby člověka vystěhovali na ulici? Dostal jsem doporučení na jednu ubytovnu, ale když jsem se tam šel podívat, tak tam nic nebylo. Ta ubytovna shořela víc jak před deseti lety. Naštěstí jsem měl chatu, tak jsem šel bydlet tam. V tomhle státě se opravdu o obyčejného človíčka nedokážou postarat. Kvůli Bémovi a spol. jsem přišel o všechno. Nejen o byt, ale fuč jsou i moje sbírky, starožitnosti po otci, a nikdo vám nic nedá. Teď z toho mám velký kulový. Já jsem jako po povodni, nemám fotografie, prostě nic z minulosti. Po tom, co jsem se přestěhoval na chatu, jsem byl několik let vcelku v klidu, ale pak přišla další rána. V roce 1993 mě neoprávněně vyhodili z práce. Dodnes mi dluží prachy! 90 000Kč! Nastoupil jsem u firmy a do týdne jsem utrpěl pracovní úraz, využili toho a vyrazili mě. Zaregistroval jsem se na úřadu

práce, měl jsem nějaký dávky a začal jsem se soudit. Soud jsem vyhrál. Jenže potom po mě chtěl pracovní úřad peníze. Bylo to asi 40 000Kč, které jsem dostal na dávkách. Můj právník mi tvrdil, že by to měli vymáhat po bývalé firmě a taky zařídít, aby mi dali dlužné peníze. Jedenáct let se nic nedělo a v roce 2004 mi pak přišel dopis, že jim stále dlužím těch 40 000Kč plus penále. To mi naštěstí odpustili. Ale těch čtyřicet tisíc mi zůstalo na krku. Našel jsem si právníka a ten mi poradil, abych prodal chatu, na které jsem žil. Také mi slíbil, že mi vymůže těch 90 000Kč. Narazil jsem tvrdě. Byl to podvodník! Z části peněz za chatu uhradil dluh a zbytek mi zpronevěřil. Dva miliony mi sebral! Kdybych ty peníze měl, tak si koupím byt. Jenže od něho nejspíš nikdy nevidím ani korunu! Všechno to nechal převést na příbuzný a sám nemá nic. Soud pro mě nic neudělá, jeho odsoudil na půl roku a tím to zhaslo. Já jsem nedostal ani korunu! Devadesát tisíc bylo promlčených, z toho jsem taky neviděl nic! Byl jsem bez peněz a bez střechy nad hlavou. Pracák pro mě nesehnal práci. Oni pro vás prostě neudělají nic. Tam přijdete, udělají si čárku, že jste tam byl a řeknou, abyste přišel za měsíc. Práci jsem si musel hledat sám, ale kde jí najít? Všude zaměstnávají samý cizince. Oni jsou ochotní dělat za krajíc suchýho chleba! Když vezmou dva Čechy na dvacet cizinců, tak je to hodně.

Jste vyučený zedník, neuplatnil byste se ve svém oboru? Myslím drobné práce, opravy tam, kde se nevyplatí zvát si velkou firmu.

Jak jsem řekl, lidi nemají peníze a hrozně šetřejí. Raději si to udělají sami, než aby dali někomu vydělat. Velký věci dávají firmám, který mají více řemesel a ještě si po sobě uklidí a malý věci dělají sami. Drobněj řemeslník jako jsem já, dneska nemá absolutně žádnou šanci. A to nejen v odborný práci. Třeba když si koupěj do baráku dřevo, to se raději strhnou, než aby dali cizímu pět set za to, že jim to naštipá.

Kdy a v jaké profesi jste naposledy pracoval?

Letos na jaře, na poště. (Rozhovor byl pořizen 11. 11. 2012.) Propustili mě ve zkušební době. Byl jsem jako záskok za paní, která si zlomila nohu, a když se uzdravila, tak mě přestali potřebovat a od té doby jsem nic nesehnal. Vloni jsem dělal v Kralupech na lodi. Ale ten chlap na mě udělal podraz. Myslel jsem si, že budu vozit lidi po řece, ale on potřeboval děvečku pro všechno. Když nebyly kšefty, tak jsem mu dělal dřevo, natíral, šušoval palubu. Ale když jsem zjistil, že mám průměr dvacet korun na hodinu, tak jsem se sbalil a odešel. A nikde se člověk nedovolá! A to jsem zjistil, že za mě neplatil zdravotní ani sociální. Ale stát pro malýho člověka nic neudělá! Tady se špatně

žije. Já znám jednoho bezdomovce, který každý léto vyrazí k moři. Stopem se dostane všude a má se tam lepší než tady. V přístavu si sedne s kytarou a vyžebřá si na loď a odjede na ostrovy. Tam třeba shrabe pláž hrabičkami, najde zlatý prsteny, řetízky. Prodá to a má se jako král. Většinu roku žije v teplejších krajích.

Zkoušel jste někdy žebřat?

Ne, to bych nikdy nedělal, krom toho, já neumím na nic hrát. Taky bych nikdy nekradl. Prostě mně to povaha nedá, abych někoho přepadl, a tady v tom státě vám zadarmo nikdo nic nedá. Ani Charita ne a to říkají „miluj bližního svého“. Kdyby mě měli rádi, tak se mě postarají a nic za to nechtějí. Ale tady pro vás nikdo nic neudělá!!! Třeba na Armádě spásy, nechají tě vykoupat, ale už za to chtějí padesát korun! Padesát korun za vykoupání a nocleh! Jednou jsem šel k Loretě, tam je církevní ubytovna pro chlapy, tam po mě chtěli 300Kč za noc ve vypůjčeném spacáku a 250Kč s vlastním spacákem. Že jsou turistická ubytovna! Copak já jsem nějaký turista? Jsem tramp, raději budu spát v lese, řekl jsem jim. Zírali na mě jako na blázna.

Při našem minulém setkání jste říkal, že bydlíte v maringotce a včera jste mi do telefonu prozradil, že jste se stěhoval. Znamená to, že již v maringotce nebydlíte, nebo jste se stěhoval i s ní?

Boudu jsem musel opustit. Lidi se moc ptali, co tam dělám. Ale tam bylo fajn. Sice tam nebylo topení, ale postavil jsem si na posteli stan a v něm jsem si to pěkně zadýchal. Teď jsem na ubytovně.

Z čeho hradíte ubytování? Předpokládám, že maringotka byla zadarmo...

Ano, boudu mi půjčil kamarád. On v ní měl úly, ale než to prodal, tak včely vystěhoval. Ta nová majitelka koupila jen pozemek a bouda zůstala. Nikdo neví co s ní. Nevyplatí se jí převážet jinam a zničit ji je taky škoda. Musel jsem však slíbit, že nebudu nic dělat na zahradě. Jenže lidé byli moc zvědaví, koukali a ptali se, jestli za to něco platím a kolik. Kde se myju, kam chodím na WC... nemám rád, když se někdo stará, tak jsem začal hledat něco jiného, a víte, co jsem zjistil? Že mám nárok na to, aby mně stát přispíval na ubytovnu. Přišel jsem na to úplně náhodou. Na sociálce mi nic takového nenabídli. Musel jsem si to vyřídit sám! A taky je tu další věc. Já musím jezdit na sociálku do Prahy, a kdo mi proplatí to jízdný? Z Jílového u Prahy to máte padesát korun tam a padesát zpátky. A když mě ta úřednice pošle pro nějaký lejtstro na jiný úřad, tak mi taky nedá jízdenku na tramvaj. A když mě chytne revizor, tak mi pokutu nezaplátí! Tady v tom státě se na obyčejného člověka kašle. Proč já jim musím neustále

něco dokládat, dokazovat, proč si to nedokážou zjistit sami! To je jako s tím bydlením, proč nedokážou obstarat lidem důstojný bydlení?! Vždyť je všude takovejch opuštěnejch baráků. Jenom v Praze, třeba po povodních. A těm lidem by stačilo málo. Zasklít okna, dát tam nějaký kavalce, jako jsme měli na vojně. Jenže stát vůbec nefunguje! Anebo by šlo přespávat v bývalých vojenských objektech. Dneska je to všecko rozkradený, kovy skončily ve sběrně! Je to hrůza! Třeba tady v okolí je plno opuštěných chat. Majitel zemřel, nebo se o to prostě nestará a stát s tím nic neudělá. Kdyby to stát třeba někomu pronajal! Nebo donutil toho majitele, aby to dal k dispozici, když to sám nepoužívá a lidi nemají kde hlavu složit! Nic tady nefunguje, policie otravuje neškodný bezdomovce a zloděje nechají na pokoji. Lidi na vesnici si dělají domobranu. Hlídnají si pole, sady. To jsem si onehdá chtěl utrhnout jablko a myslel jsem si, že mě majitel zabije. A jen proto, že mu tam nějaká parta najela s nákladřákem a očesala mu polovinu stromů. A policajt nikde. Pak přijdu já a dostanu nakládačku. Tak kde je spravedlnost!

Příspěvek na bydlení je jediná dávka, kterou pobíráte?

Ne, ještě mám příspěvek na živobytí. Ale zkuste vyjít s 3 500Kč! Když vrátím, co jsem si půjčil z předešlého měsíce, tak mi toho moc nezbyde. Ještě v létě je to lepší, to vezmu sem tam nějakou brigádu. Ale i to je slabý. Lidi strašně šetřej. Já jsem třeba chodil mýt nádobí do hospod. To bylo dobrý. Dostal jsem 200Kč za den a najíst, ale když je zima, tak mají málo hostů a nepotřebují mě. Já bych šel klidně i do vrátnice, ale taková práce není. Ty lidi si to hlídají. Když už se tam uvolní místo, tak si tam dá svoje známý. Jednou jsem dělal ve vrátnici na dvacetičtyřhodinový služby. Dokážete si to představit? Tedy ono se to nesmí, ale dělá se to. Hlídal jsem objekt, kam se báli i policisti. A když jsem takové praktiky odmítl, tak mě vyrazili. Že prý nebudou držet tři lidi, když to zvládnou jen dva. Tam odtud jsem šel dělat skladníka do Motola, jenže mě propustili ve zkušební době.

A proč si nenajdete ubytovnu někde v Praze?

Tam žádný nejsou. A když, tak drahý. Já tady v okolí brouzdám už 30 let, měl jsem tady tu chatu, o kterou jsem přišel. Krom toho mám u kamaráda ve stodole nějaký osobní věci. V té stodole jsem taky jeden čas přespával, ale jeho paní to nebylo vhod. Jakmile přišlo jaro, tak mě vyhodila. Jen věci si tam můžu nechat. Než ubytovnu, to radši stan. Je to lepší než třeba v tramvaji. Tak vás buď někdo okrade, anebo vás budou šikanovat policisti. Spát se dá i v parku, ale tam vás můžou okrást jiní bezdomovci.

Jeden se s vámi začne strkat a ti další dva vás oberou o vaše věci. Člověk musí být stále ve střehu. Lepší je se držet stranou od lidí. Třeba na Kladně jsou v lese prázdný seníky a to je skoro luxusní ubytování. Pravda je, že to občas chytne, jak se tam snažíte zahřát, ale když máte u sebe kanystr s vodou, tak se to dá zvládnout i bez hasičů.

Zkoušel jste někdy ubytování v některé z charitativních organizací?

Ne! Můj známý je na Armádě spásy. Berou mu celej důchod, dostává jenom směšný kapesný a ještě se musí šestkrát denně modlit. Před snídaní, po snídani, před obědem, po obědě, před večeří, po večeří. Je to takovej domov důchodců, jsou dva na pokoji, takže si pěkně lezou na nervy. On se ráno sebere a jde do ulic. Je to bejvalej voják, tak ví, jak se o sebe postarat. Ale co má venku dělat? Tak si dá pár piv. No jo, jenže tam se vůbec nesmí pít! Jakmile nadejchá, tak ho nepustěj domů! No kde to jsme? On si tam platí a o oni ho normálně šikanujou! Já bych tam nešel! To si raději vezmu stan a bydlím v něm. Jedno léto jsem žil na Sázavě. Koupal jsem se v řece, pral si tam prádlo, jedl, co příroda dala.

Zkoušel jste někdy přespat na lodi Hermes?

Ne, já jsem se zajímal o tu loď, jen když jsem hledal práci, ale už tam neměli místo. Ale kamarád tam byl. Za dvacet korun se tam vospíš, ale chytneš tam blechy, chytneš tam vši a ukradnou ti tam i ponožku z nohy. V šest ráno musej lidi opustit loď a můžou se tam vrátit až večer. Střízlivý! No copak jsem malý dítě, aby mě někdo kontroloval? Ale jinak loď miluju. Jenže mám takovou povahu, že lidi vytáčím a nikdo mě nesnese dlouho. Proto si nedokážu udržet práci. Když jsem pracoval na lodi tak jsem toho majitele strašně štval. Třeba mi řekl, abych natřel prkna. Tak jsem si vzal dva velký štětce a natíral jsem oběma rukama. Když přišel, ptal se, co to dělám, tak jsem mu vysvětlil, že šetrím čas. Další den jsem si vzal malinkatý štěteček, a když zase zkoumal, co to dělám, tak jsem řekl, že jiný štětec nemám, neb jsem ty dva usilovnou prací celé ošoupal. Prostě provokuju a nedokážu si pomoct. Nebo jsem pomáhal kamarádovi posekat zákoutí zahrady, kam se nedostal s velkou sekačkou. Když kamarád odběh, přišel jeho šéf a ptal se, jak dlouho to sekám, tak jsem řekl, že dvě hodiny. Bylo z toho pozdvižení, že já stihnu velkou zahradu posekat sám za zlomek času, který pro to potřebuje kamarád se speciálním strojem. Ale já mu přeci neříkal, že sekám celou zahradu... mě tady lidi říkaj vševěd. Že jsem prý všude byl a všechno znám. A já jim na to říkám, že jsem takovej misionář, že jsem přišel, abych tady pozvedl morálku.

Jak dlouho jste v Jílovém u Prahy?

Přímo ve městě bydlím od loňských Vánoc. Nejdřív jsem byl u kamaráda ve stodole, potom v maríngotce a teď jsem na ubytovně. Ale jezdil jsem sem nejdřív jako tramp a potom na chatu přes třicet let. Je to krásnej kraj na procházky, ale s prací je to bídný. Ale zase je tady bezpečněji, nějakou dobu jsem spal v Praze nahoře u letohrádku Hvězda, v křoví, nebo na lavičce. Potom jsem se přesunul k Pražskému hradu. K takovému parčíku. V Praze jsou bezdomovci, kteří sami sobě škodí. Jednou jsem agitoval, abychom si z odpadních materiálů vytvořili jakousi kolonii, ale poslali mě do pryč, s tím, že jsem komunista! A nic nenaděláte! Taky nemůžu pochopit proč, když už někde bydlí, tak se o to nestarají. Obývají barák, který je vybydlený a ani je nenapadne, aby si zasklilí okno, i kus nějakého dřeva by stačil, vždyť se kolem popelnic povaluje takovýho použitelného materiálu. Já bych nedokázal usnout na hromadě odpadků, a když jsem se jim to snažil vysvětlit, tak mě vyhnali. Tak jsem přišel sem a mám svatý klid. Jednou jsem viděl bezdomovce, a tam, kde měl vykasaný svetr, měl na těle krustu špíny, asi jako má prase, nebo hroch. To bych nesnesl!!! Jednou jsem viděl ženu v tramvaji a měla hlavu plnou vši. Normálně se jí hýbaly vlasy. Hnus!!!

Je podle vás způsob jak vymýtít bezdomovectví?

Jistě, jak jsem říkal, je spousta objektů, kde by se dalo bydlet. Ale policie vás tam nenechá, a když už vás odtamtud nevyžene hned, tak tam stejně nejste legálně a hrozí vám, že vás odtamtud může někdo vyhnat kdykoliv se mu zamane. Nemáte žádnou jistotu. A pak jsou tu bezdomovci, kteří to ničí. Nejen, že to kazí sobě, ale poškozují pověst i nás, slušných bezdomovců, kteří se snažíme žít jakžtakž spořádaně. I když musím říct, že většina těch, co dělají nepořádek, za to vlastně nemůžou. Jsou závislí na alkoholu, narkomani. Nebo jsou na hlavu. To byste nevěřila, co je mezi bezdomovci bláznů a mentálů. To je věc, které nerozumím. Proč jsou na ulici, proč je někdo nezavře do nějakého ústavu. Aby je naučil, jak nepít, nefetovat, nehrát automaty... Bláznů bych zavřel do Bohnic a mentálně postižený... některý neuměj ani číst a psát... tak ty bych dal do nějakého ústavu, kde by o ně bylo postaráno. Ale to nikoho nezajímá... policie jen hlídá, aby náhodou neznečist'ovali veřejný prostor, ale aby je čapli, a nechali vyšetřit odborníkem, to je ani nenapadne. Tenhle stát se prostě o nikoho nestará a malej človíček nemá nikde zastání!!!

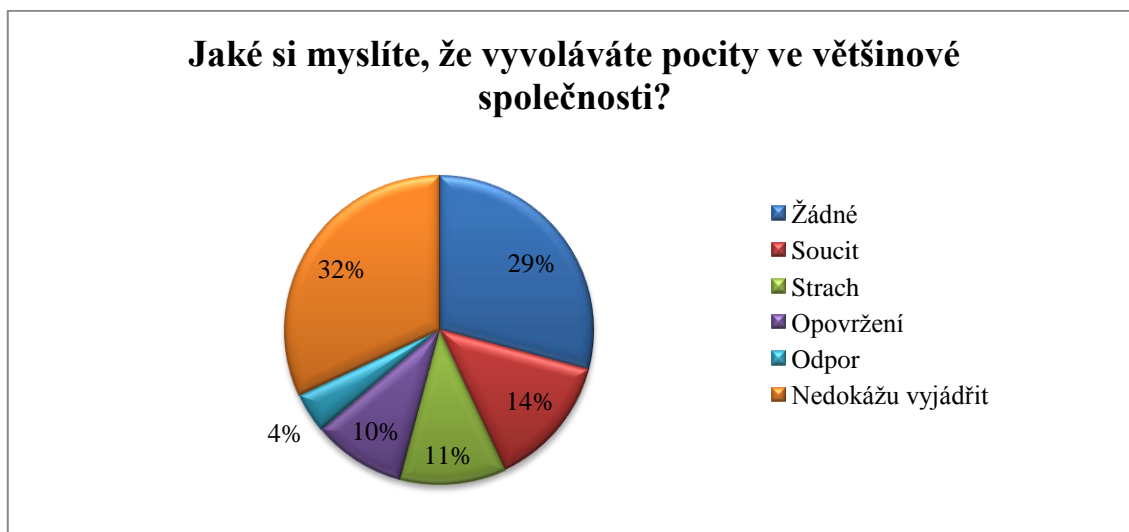
5.4.22 Dotazník – otázka č. 2

Graf č. 1 – otázka 2A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 2 – otázka 2B

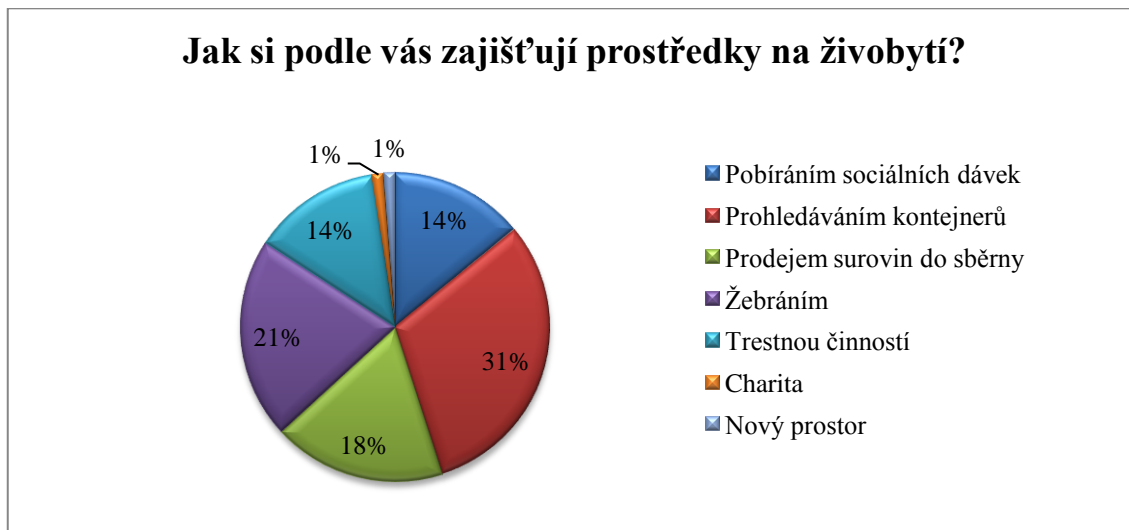

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Druhá otázka tnula do živého a jasně ukázala, jak je těžké verbalizovat názor nikoliv na jedince, ale na celou komunitu. Většinová společnost ve 29% a bezdomovci v 32%. V tomto bodě je takřka shoda. Diametrální rozdíl jsme shledali v první odpovědi. Ve skupině A pouze 2% respondentů uvedlo, že v nich bezdomovci nevyvolávají žádné pocity. Proti tomu 29% bezdomovců se domnívá, že nevyvolávají žádné pocity u většinové společnosti. Totéž můžeme nalézt i v dalších polích. Z tohoto průzkumu vyplynulo, že většinová společnost má o bezdomovcích horší mínění, než si oni sami připouštějí. Pouze u bodu „strach“ je tomu obráceně. 11% respondentů ze skupiny B se domnívá, že se jich většinová společnost bojí. Proti tomu skupina A strach připustila pouze ve 2%.

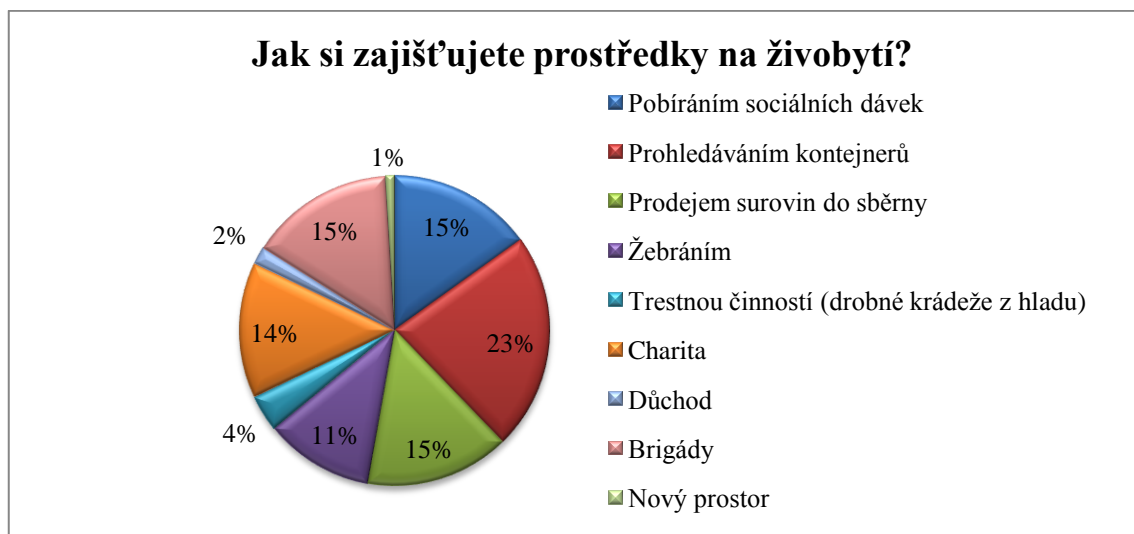
5.4.23 Dotazník – otázka č. 5

Graf č. 3 – otázka 5A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 4 – otázka 5B

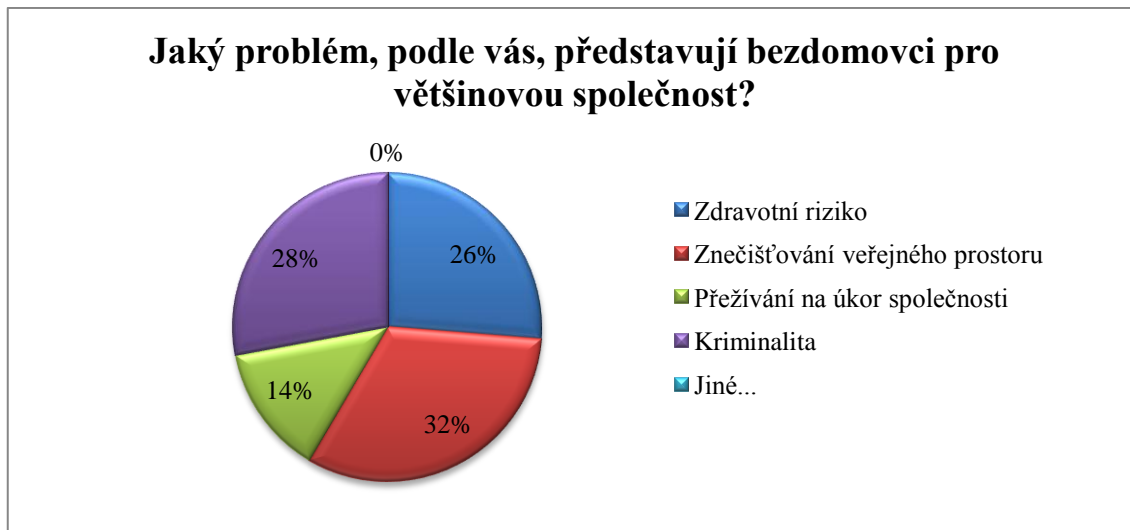

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

U této otázky nás nejvíce překvapilo téměř shodné procento názoru na pobírání sociálních dávek, kdy se 14% respondentů ze skupiny A domnívá, že bezdomovci se alespoň částečně živí prostřednictvím sociálních dávek. 15% respondentů ze skupiny B pak tuto domněnku potvrdilo. Přitom každý občan České republiky má nárok na takzvané existenční minimum, které má zajistit jeho základní potřeby na úrovni umožňující přežití a čítá 2 200 Kč. Je tedy s podivem, že lidé bez domova tuto možnost nevyužívají ve větší míře.

5.4.24 Dotazník – otázka č. 6

Graf č. 5 – otázka 6A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 6 – otázka 6B

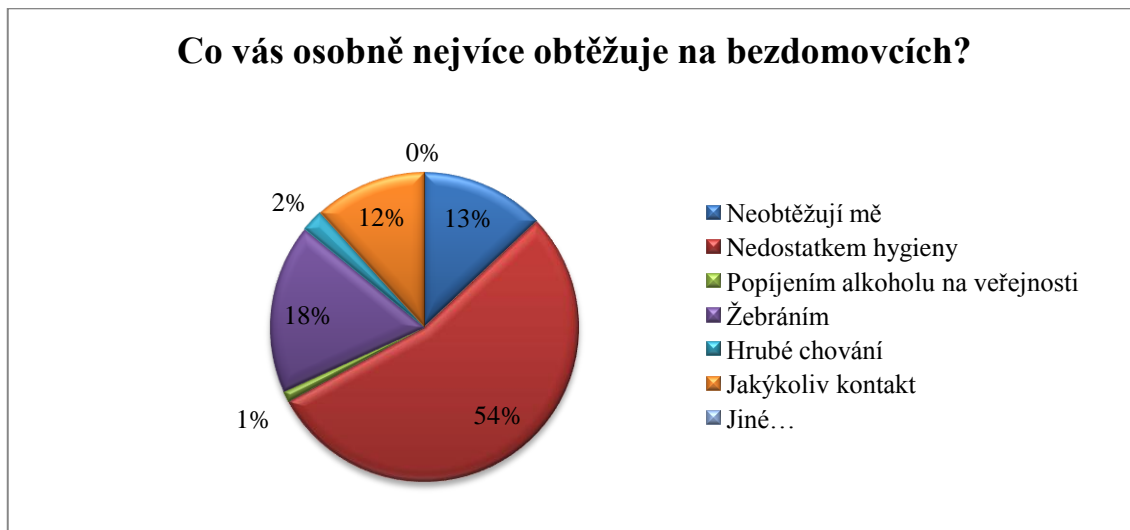

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

V této otázce je vidět diametrální rozdíl mezi skupinou A a skupinou B. Nikdo z většinové skupiny obyvatelstva neuvedl, že bezdomovci nepředstavují žádný problém. Proti tomu samotní bezdomovci hned ve 24% uvádějí, že v nich skupina A žádný problém nespátřuje. Opět jsme narazili na to, že se bezdomovci domnívají, že o nich má většinová společnost lepší mínění, než jak se ukázalo v dotazníku, kdy 32% respondentů ze skupiny A uvedlo, že jim vadí znečišťování veřejného prostoru. Proti tomu pouze 16% z řady bezdomovců se domnívá, že většinovou společnost roztrpčuje právě tímto nešvarem.

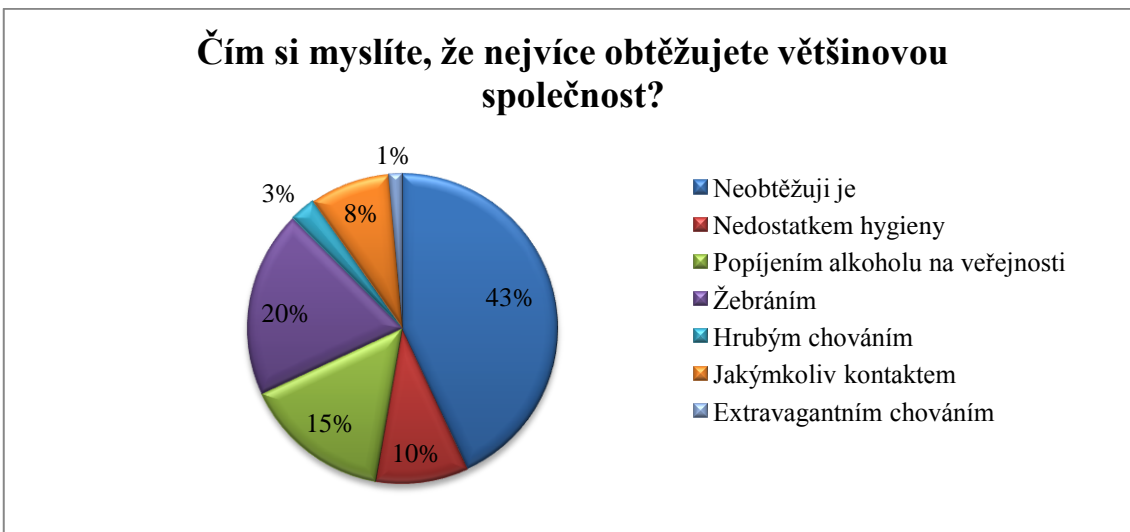
5.4.25 Dotazník – otázka č. 7

Graf č. 7 – otázka 7A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 8 – otázka 7B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

I v tomto bodě je vidět diametrální rozdíl mezi tím, jak většinová společnost vnímá bezdomovce, proti tomu, jak se oni sami domnívají, že jsou vnímáni. Pouhých 13% respondentů ze skupiny A (dle podrobnějšího rozkladu ve 100% muži) uvedlo, že je bezdomovci neobtěžují. Oproti tomu celých 43% respondentů ze skupiny B uvádí svou domněnku, že neobtěžují většinou společnost. V druhém bodě pak skupina A uvádí, že ji bezdomovci v 54% obtěžují nedostatkem hygieny. Tento názor sdílí pouhých 10% bezdomovců. Překvapivé výsledky jsme shledali u bodu popíjení alkoholu na veřejnosti, kdy pouze jeden respondent ze skupiny A uvádí, že mu tento nešvar vadí, zatímco bezdomovci se v 15% domnívají, že právě alkoholismus na veřejných místech vzbuzuje nevoli. Z výzkumu vyplynulo, že velká skupina bezdomovců nevnímá nevoli, kterou vyvolává u většinové společnosti.

5.5 Interpretace a diskuse výsledků

5.5.1 Případové studie

Pan Antonín je lehce mentálně postižený. Žil s otčímem a matkou, která ho celý život protěžovala. Jeho problémy nastaly její smrtí, když zůstal v bytě po matce sám. Přestal platit nájem, byl vystěhován do holobytu pro neplatiče, který za nejasných okolností, snad pro neplacení, po čase opustil a začal žít na ulici. Se svou situací se rychle sžil a nepokouší se udělat nic pro to, aby se na jeho poměrech něco změnilo.

Paní Martě byla diagnostikována horní hranice lehké mentální retardace. Marta měla za svobodna syna. Po smrti jejího otce se syn odstěhoval. Marta zůstala se svou matkou. Po její smrti nějakou dobu hospodařila sama, za nejasných okolností však o domek přišla. Byla exekutorem vystěhována. Odmítla však opustit rodnou vesnici. Přežívá z milosrdenství sousedů, kteří jí dávají peníze za pomoc kolem domu. Přespává v dřevěné boudě v lese, která byla původně určena na hraní dětem.

Pan Štefan A. je středně těžce mentálně retardovaný. Po smrti otce vyrůstal pouze s matkou. Po dovršení zletilosti byl zneužit coby „bílý kůň“. V době výkonu trestu mu zemřela matka. Když byl propuštěn z vězení, neměl se kam vrátit. Nechápe důvod, proč by si měl z invalidního důchodu platit ubytování, tak většinu času přespává na ulici. Jeho prognóza je dobrá. Invalidní důchod mu skýtá tolik peněz, aby si zaplatil ubytovnu a ještě při skromném způsobu života měl na jídlo, hygienu a léky. Chybí mu však vedení.

Pan František je lehce mentálně postižený. Vyrůstal v úplné rodině se dvěma sestrami. Po osmnáctém roce se toužil osamostatnit, začal se toulat po nocích a nadměrně užívat alkohol. Otec mu dal na vybranou, buď se půjde léčit do protialkoholní léčebny, nebo odejde z domova. František odešel. Několik let živořil na ulici, pomalu se upíjel k smrti. Rodina se na otcovo přání od něho distancovala. Po otcově smrti dala Františkovi jeho matka poslední šanci. Podstoupil protialkoholní léčbu a v současné době žije u ní. Obnovil se i jeho vztah se sestrami.

Pan Jan M. byl středně těžce mentálně retardovaný. Vyrůstal v rodině olašských Romů, když rodina přestala stačit na jeho péči, byla mu v komunitě vybrána mladá manželka, se kterou měl dvě děti. Když ho opustila, našla mu komunita další, tentokrát ještě mladší ženu. S tou měl další tři děti. Jeho problémy nastaly těsně po roce

1989, kdy se snažil prodat státní byt na prestižní adrese. O byt přišel a byl vystěhován na ulici. Nežil tam však dlouho. Zhruba po měsíci zemřel na selhání srdce.

Paní Zuzana je středně mentálně postižená. Vyrůstala v dětském domově, po dosažení zletilosti odešla a žila na ulici, kde ji kontaktovali sociální pracovníci. Byla jí nabídnuta práce s ubytovnou. Po roce 1989 došlo k reorganizaci a paní Zuzana přišla jak o práci, tak o bydlení. Několik let živořila na ulici, když potkala pana T. Pan T. je také bez domova, je na tom mentálně lépe než ona. Pan T. pečuje o paní Zuzanu a ta mu z části vypomáhá finančně. V době výkonu trestu pana T. jeho úlohu převzal jeho kamarád, pan D. Po návratu pana T. z vězení začali žít ve třech. Paní Zuzana měla štěstí, že našla někoho, kdo se o ni stará. Užitek z toho mají i pánové T. a D., kteří by bez invalidního důchodu paní Zuzany nedosáhli na ubytovnu.

Pan Robert je na horní hranici lehké mentální retardace. Vyrůstal s matkou, otčímem a mladší sestrou. Ve 13 letech mu zemřela matka, otčím si našel družku a ještě než bylo Robertovi 15 let, odstěhoval se. Robert po základní vojenské službě nastoupil do zaměstnání. Žil spořádaným životem, měl ženu a dceru. Myslel si však, že není v práci doceňovaný a rozhodl se, že bude podnikat. Nebyl však úspěšný a z frustrace začal nadměrně konzumovat alkohol a propadl hracím automatům. Když ho opustila žena, prohrál byt a skončil na ulici, pokusil se o sebevraždu. Po prodělané léčbě měl však velmi brzy recidivu, spojenou s dalším pokusem o sebevraždu. V současné době je, dle jeho slov, vyléčený, nedokáže však hospodařit s penězi, pobývá střídavě na ulici a v ubytovně.

Pan Jan S. je lehce mentálně retardovaný. Celý život se o něho starala matka. Po jejím odchodu do domova důchodců zůstal sám v bytě, o který za nejasných okolností přišel. Neměl žádný příjem a nikoho, kdo by se o něho postaral. Skončil na ulici, kde utrpěl omrzliny takového stupně, že mu musela být amputována noha. Poté mu byl zařízen invalidní důchod a v současné době je umístěn do domova důchodců v Heřmanově Městci.

Pan Štefan B. je na horní hranici mentální retardace. Narodil se na Slovensku v úplné rodině. Vystudoval dvouletý učební obor, oženil se, měl dvě děti. Po bouřlivém rozvodu si sbalil osobní věci a odjel do Prahy. Nemohl najít stálé zaměstnání. Když mu došly peníze, žil na ulici. Po pěti letech zažádal o české státní občanství. Během jeho vyřizování se seznámil se starší opuštěnou vdovou a nastěhoval se k ní. V současné době má české státní občanství, stále žije u paní F. Dle jeho slov mají hezký vztah.

Pan Jiří je na horním stupni lehké mentální retardace. Má slovenskou státní příslušnost. Vyrůstal v úplné rodině. Navštěvoval zvláštní školu, kde se seznámil se svou ženou. Po rozvodu se odstěhoval do Čech. Žil na ulici a živil se jako profesionální žebrák. Podruhé se oženil s mentálně postiženou Irenkou, se kterou měl dceru. Ta jim však byla po jejich rozchodu odebrána. Po nějaké době se k sobě vrátili, ale paní Irena tragicky zesnula. Pan Jiří se stále živí žebráním, žije na ulici a je potřetí šťastně ženatý.

Pan Tomáš je lehce mentálně postižený s kombinací se schizofrenií. O jeho minulosti toho lze říct jen velmi málo. Jeho vyprávění se různí a nelze určit, kdy si vymýšlí a kdy mluví pravdu. Střídavě žije na ulici a v ubytovně, dle finanční situace.

Paní Aleně byla diagnostikována horní hranice lehké mentální retardace. Alena se provdala a měla dva syny, se kterými po odchodu manžela žila v domku své matky. V době, kdy byli synové dospělí, rozhodla se jejich babička, že jim domek daruje, obešla tak svou mentálně slabou dceru. Její vnuci však nežili řádným způsobem života, zadlužili se a domek zabavil exekutor. Paní Alena skončila na ulici, její matka v domově důchodců. V současné době bydlí Alena u jednoho ze synů, není tam však spokojena.

Pan Augustin byl lehce mentálně postižený. Už za dob hlubokého socialismu, kdy bylo bezdomovectví neznámým pojmem a vládla zde pracovní povinnost, přežíval na ulici a nikdy nepracoval. Na zimu se uchýloval do nemocnice. Často byl ve výkonu trestu. Živil se drobnými krádežemi, žebral, podváděl. Při způsobu života pana Augustina byla s podivem jeho enormní obezita.

Pan Jaroslav je na horním stupni lehké mentální retardace. O rodině nemluví, zdá se, že nemá příbuzné. Dle jeho slov podnikal, a má dluhy na daních. Pobírá invalidní důchod a nechává si platit od města ubytovnu. Má však velkou spotřebu a jezdí si přivydělávat žebráním do Prahy. Je nepříjemný jak svým extrémně zanedbaným zjevem, tak vystupováním. Na tomto základě také žebrá. Lidé mu dají peníze, jen aby se ho zbavili.

Slečna Kristýna je středně těžce postižená. Vyrůstala v dětském domově, potom se jí ujala romská rodina. Kristýna neví, jestli s nimi měla příbuzenský vztah. Podle útržkovitých informací jí pravděpodobně prostituovali. Byla umístěna do ústavu sociální péče, odkud utíkala a žila na ulici. Nepomohlo ani její přeložení do jiného USP. V současné době bydlí v ubytovně, kde je velmi dobře přijata tamní romskou komunitou. Stále má sklony k útěkům, ale po několika dnech se vrací.

Pan Zoltán je středně těžce postižený. Tento případ je jako jediný se šťastným koncem. Pan Zoltán odešel z ústavu sociální péče na Slovensku. K sociálnímu kurátorovi ho přivedl jiný klient, s tím, že žije na ulici a má hlad. Pan Zoltán nekomunikoval, jen se usmíval. Neměl u sebe žádné doklady a nedokázal říct, kdo je, ani co se stalo. Po půl roce, kdy o něho pečovala Charita, se podařilo zjistit, odkud je a vrátil se zpět na Slovensko.

Pan Martin je lehce mentálně postižený. Narodil se z incestního vztahu, byl umístěn do dětského domova. V šesti letech si ho do své péče vzala babička. Byl jí unesen a zneužit k trestné činnosti. Probíhalo šetření, kterým bylo zjištěno, že o něho babička špatně pečuje. Byl vrácen zpět do dětského domova. V osmnácti letech se však k babičce vrátil. Po její smrti nemohl dál zůstat v jejím bytě a odešel na ulici. Po nějaké době si ho k sobě vzala matka. Po měsíci ho však poslala pryč. Byl opět na ulici. Našel si pána, který byl ochotný si ho k sobě přihlásit k trvalému pobytu. Došlo tam však ke znásilnění a pan Martin skončil opět na ulici. Po nějaké době si našel ubytovnu, ve které je doposud.

5.5.2 Rozhovory

Pan PhDr. Pavel Pěnkava poukázal na absenci systému, který by propojoval státní a charitativní organizace. I když si je vědom, že je jejich klient mentálně postižený, v případě, že si on sám nepřeje, aby s tímto bylo nakládáno, nedokáže se dostat k lékařským zprávám a činit patřičné kroky, pomocí kterých by mohl zažádat o invalidní důchod, napomoci zahájení o zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Paní Příbylová je jednatelkou ubytovny, ve které našly azyl osoby, které ztratily domov. Ubytovny obecně nemají valnou pověst, ovšem podle toho, co jsme viděli, se toto zařízení vymyká. Z vyprávění paní Martiny jsme pochopili, že ubytovna nemusí být potencionální hrozbou jak pro své obyvatele, tak pro okolí. Program, který zde probíhá ve spolupráci se správou sociálního zabezpečení, péčí o dítě, úřadem práce a neziskovou organizací Člověk v tísni se ukázal jako účinný. Ubytovna je čistá jak zvenku, tak zevnitř, její obyvatelé vypadají spokojeně. Tím, že je zde většina rodin delší dobu, vytvořili si komunitu, která si navzájem pomáhá.

Paní Stříšková je státem určená opatrovnice. Na starosti má i mentálně postiženou slečnu Kristýnu, která momentálně žije na ubytovně, kterou vede paní Příbylová. Dle slov paní Stříškové je ubytovna jediné zařízení, ve kterém je ochotná Kristýna zůstat. I ona si myslí, že je to kvůli romské komunitě, která své postižené členy

chrání. Kristýna cítí jejich podporu a proto se k nim sama po menší, či větší časové odmlce sama vrací.

Pan Antonín P. je bezdomovec. Když však mluví o bezdomovecké komunitě, je cítit, jak jimi pohrdá. Sám sebe považuje za elitu mezi bezdomovci a s ostatními nechce mít nic společného. Neustále zdůrazňuje, že by o něho mělo být postaráno státem a má státním institucím za zlé, že nemá kde bydlet a stálou práci. Nejraději by byl, kdyby za ním někdo přišel a nabídl mu ubytování a stálý pracovní poměr. Pan Antonín se nedokázal přizpůsobit změnám, které přišly po roce 1989, a stále očekává, že za něho budou věci zařízeny.

5.5.3 Dotazník

Z první otázky vyplynulo, že se většinová společnost více či méně častěji setkává v každodenním životě s bezdomovci. Dle odpovědí skupiny B: skupina bezdomovců nemůže hledat a nehledá oporu ve své rodině.

Druhá otázka ukázala, že jak skupina A, tak skupina B, nedokázala vyjádřit názor na druhou skupinu a to v 29% a v 32%.

Třetí otázka naznačila, že 59% respondentů ze skupiny A spatřuje chybu na straně jedince a skupina B pak zjištění, že 40% osob bez domova hledá chybu u sebe. Skupina 20% bezdomovců však obviňuje krom jiného systém.

Čtvrtá otázka nejvíce překvapila malým procentem u odpovědi „mentální postižení“ a to 8% u skupiny A a pouhá 2% u skupiny B. Jasně to vypovídá o zranitelnosti mentálně postižených, kdy si ani jedna ze skupin nepřipouští to, že vlivem svého postižení mohou končit bez domova.

Pátá otázka ukazuje, že 15% respondentů ze skupiny B získává peníze na živobytí pomocí brigád. Tato možnost výdělků však nenapadla ze skupiny B ani jednoho respondenta. Prodejem časopisu Nový prostor se k našemu překvapení živí pouhé 1% respondentů ze skupiny B.

V šesté otázce je vidět diametrální rozdíl mezi skupinou A a skupinou B. Nikdo z většinové skupiny obyvatelstva nevedl, že bezdomovci nepředstavují problém. Proti tomu samotní bezdomovci hned ve 24% uvádějí, že v nich skupina A žádný problém nespátřuje.

V sedmé otázce je opět vidět diametrální rozdíl mezi tím, jak většinová společnost vnímá bezdomovce, proti tomu, jak se oni sami domnívají, že jsou vnímáni.

U osmé otázky, na téma závislostí, jsme našli téměř shodu obou skupin.

V deváté otázce, týkající se řešení bezdomovectví, panuje také téměř shoda.

V desáté otázce, která zkoumá význam charitativních organizací, se skupina A a skupina B značně rozcházejí. Může to však nasvědčovat o faktu, že organizace pomáhající lidem bez domova, jsou málo viditelné.

V jedenácté otázce se ukázalo, že co se týká žebrání a milodarů je poptávka naprosto vyrovnaná. 44% bezdomovců přiznalo, že s menším, či větším úspěchem žebrá, a stejné procento respondentů z řad většinového obyvatelstva přispívá žebrákům.

U dvanácté otázky nás potěšilo, že jen 28% respondentů ze skupiny B vyjádřilo domněnku, že nelze vymýtít bezdomovectví, a to oproti 48% respondentům skupiny A.

Třináctá otázka potvrdila statistiky, které uvádějí, že je mezi bezdomovci více mužů než žen.

Čtrnáctá otázka taktéž potvrdila statistiky, které poukazují na to, že převážná většina lidí bez domova je středního, tedy produktivního věku.

5.6 Závěry výzkumu

Lidé, jejichž osud byl popsán v případových studiích, se nedokážou v běžném životě uplatnit, pohybují se ve světě, který jim nerozumí a oni nerozumí jemu. Neustále narážejí na to, že nejsou schopni samostatné existence. Často je jejich jedinou záchranou příjem z invalidního důchodu. Je to však podmíněno tím, že jsou schopni s někým spolupracovat, ať s nějakým úřadem, nestátní organizací, blízkou osobou. Bez toho nejsou schopni mít z peněz užitek. Stává se, že živoří, i přesto, že mají na peníze nárok. Buď si peníze nevyzvednou, a když ano, tak o ně velmi rychle přijdou. Takto zranitelní lidé totiž mají tendenci na někoho se navázat, a potom je jen otázka štěstí, jakým způsobem se k nim dotyčný zachová. Jsou případy, kdy je příjemci odebrán celý důchod a ještě je nucený žebrat. Jsou ale lidé, kteří najdou v cizím člověku takovou oporu, že se jim daří lépe, než kdyby se světem protloukali sami.

Z rozhovoru s panem PhDr. Pěnkavou a paní Příbylovou vyplynul diametrální rozdíl v hierarchii vztahů mezi bezdomovci většinového a romského etnika. Kdy se Romové, byť jsou sami ve vážné situaci, o své mentálně postižené přirozeně starají, chrání je. Skupina lidí bez domova z většinové společnosti to činí jen v případě, že z toho má nějaký užitek. Mnohdy se stává, že slabšího jedince zneužívají. Oberou ho o sociální dávky a ještě nutí krást, či žebrat.

Paní Stříšková nám vyvrátila domněnku, že omezením způsobilosti k právním úkonům lze klienta ochránit před bezdomovectvím. Když se totiž rozhodne, že v zařízení, které mu opatrovník nalezne, nezůstane, není síla, která by ho tam udržela.

Dotazníkové šetření nám jasně ukázalo, že se lidé bez domova domnívají, že o nich má většinová společnost lepší mínění, než tomu ve skutečnosti je. Další věcí, která z šetření vyplynula, je skutečnost, že lidé bez domova nevyužívají plně sociální systém, který by jim mohl v jejich situaci pomoci.

5.7 Dílčí závěry

- 1) Rodina mentálně postiženého jedince se v případě své absence může spolehnout na sociální systém.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Sociální systém sám o sobě nedokáže zabránit tomu, aby lidé s mentálním postižením končili bez domova.

5.8 Navrhovaná opatření

O fenoménu bezdomovectví toho bylo mnoho napsáno a tak, jak se pohledy na tento problém různí, tak se rozcházejí i názory na jeho řešení. Bohužel je současná podoba práce s lidmi bez přístřeší zaměřena více na následné odstranění tohoto jevu (v lepším případě budováním útulků, v horším případě represí) a preventivní opatření jsou dle našeho názoru značně opomíjena. Budování zařízení pro bezdomovce je bezpochyby prospěšná věc, a má značný vliv na zmírňování škod, ale z praxe jsme se přesvědčili, že lidé bez domova tato zařízení z velké většiny vyhledávají až v případě opravdové nouze, kterou pro ně představuje extrémní počasí (vytrvalé deště, mráz).

Dále spatřujeme velký problém v nedostatečné provázanosti sociálního systému jako takového a absenci součinnosti sektoru zdravotnictví a sociálních služeb. Také práce s propuštěnými vězni je mnohdy jen na papíře a v praxi se neuskutečňuje. A zatímco se úřady a instituce zabývají otázkou „kam s nimi?“ lidí bez domova přibývá.

Jsme si vědomi toho, že řešení, které by v demokratické společnosti dokázalo odstranit problém bezdomovectví, není možné, přesto jsme přesvědčeni, že lze dělat víc a efektivněji, než se tomu děje dnes, a to hlavně na poli prevence.

U mentálně postižených jedinců vidíme jako stěžejní institut zbavení způsobilosti k právním úkonům, kdy klient dostane přiděleného opatrovníka (ať už

z rodiny, nebo státem určeného), který má za úkol dbát o svěřencovo blaho. Tento institut také chrání osobu, na kterou bylo toto opatření vydané, před případným zneužitím a následným úpadkem. To si ovšem vyžaduje práci s rodinou mentálně postiženého, tak, aby si byla vědoma možných následků v okamžiku, kdy o svého člena nebude schopna pečovat.

Další krok k ochraně (a to nejen mentálně postižených klientů) vidíme v lepší provázanosti institucí, které o ně pečují. V současné době neexistuje centrální registr, kde by se dalo dohledat, jaké kroky již byly pro řešení dané situace podniknuty. A s přihlédnutím k tomu, že se klient vzhledem k charakteru svých základních problémů v problematice neorientuje, tak se některé kroky dublují, nebo e není možné vůbec pro nesoučinnost klienta dotáhnout do úspěšného konce. Jenže tady narážíme na ochranu dat. Nemocnice nemůže předat sociálnímu pracovníkovi lékařský nález, tak aby mohl zahájit opatření, která klientovi mohou pomoci (v případě mentálně postižených to může být návrh na zbavení právní způsobilosti, žádost o invalidní důchod, umístění do ÚSP...) a na tomto bodě mnoho případů ztroskotává.

Navrhujeme tedy, aby byla znovu otevřena diskuse o systému IZIP, který by se dokonale hodil pro registraci osob ohrožených sociálním vyloučením. Představujeme si, že by do něho byly zapojeny jak složka zdravotnictví, sociální i charitativní organizace, a zajistila by se tak jejich součinnost ku prospěchu jejich klientů.

ZÁVĚR

V úvodu jsme si řekli, že v každé době a každé společnosti žijí lidé nadaní, i ti, kterým takříkajíc „nebylo shůry dáno“ a nezbylo nám než konstatovat, že tomu tak vždy bylo a bude a rozdíl spočívá pouze v tom, jak se o naše potřebné dokážeme postarat. Respektive, do jaké míry jsme schopni a ochotni pomáhat, aby se nedostali na úplné dno společnosti. Otázka byla tedy jasná: dokážeme zabránit tomu, aby mentálně postižení umírali hladu, mrazem, nemocemi, které moderní civilizace dokáže již léta efektivně léčit?

Šetřením jsme došli k názoru, že i ten nejdokonalejší právní systém má trhliny. Případně jde o situace tak ojedinělé, se kterými prostě nebylo počítáno, nebo zde existují kontraindikace, které zamezují jeho naplnění.

Každý občan má právo svobodně se rozhodovat o svém životě. Z těchto svobod však neplynou jen práva, ale i povinnosti, za jejichž neplnění je sankcionován, a to bez ohledu na to, jestli má dostatek způsobilosti uzpůsobit své jednání. Aby tomu tak nebylo, musel by o jeho nezpůsobilosti rozhodnout soud. Ovšem ten musí dostat podnět k zahájení řízení. A jsme na začátku. Tedy v rodině. V případě, že zákonní zástupci včas neučiní potřebné opatření k ochraně svěřence, i přes to, že jsou si vědomi jeho snížené způsobilosti, pak v případě, že již nebudou schopni se o něho nadále starat, není v moci sociálního systému radikálně zasáhnout. Sociální pracovník může pak pouze nabídnout pomoc, navrhnout řešení, ale v případě, že je občan svéprávný, musí patřičné kroky učinit sám.

V praktické části jsme nastínili osudy sedmnácti mentálně postižených lidí, jejichž rodiny nemyslely včas na jejich budoucnost a oni v důsledku své snížené způsobilosti přišli o domov. Žijí na ulici. Bez prostředků. S absencí kohokoliv, kdo by se mohl ze zákona postavit za jejich práva, kterých si oni sami nejsou vědomi. Kroky, které by museli učinit pro to, aby se vymanili z této situace, jsou pro ně tak náročné, že nejsou schopni je zvládnout a Listina základních práv a svobod neumožňuje nějaké radikální řešení.

Každá zbraň má dvě ostří, a tak je to i s Listinou základních práv a svobod. Jejím cílem je chránit svobody občana, přičemž mu tato práva a z nich vyplývající povinnosti jasně vymezuje. Nemyslí však na ty, kdo se svou svobodou nedokážou vzhledem ke svému postižení vypořádat. Dá se dokonce říct, že je chrání na jejich úkor.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- GARDNER, H. *Dimenze myšlení : teorie rozmanitých inteligencí*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 398 s. ISBN 80-7178-279-3.
- HRADECKÝ, I. a kol. *Definice a typologie bezdomovectví*. 1. vyd. Praha : Naděje, 2007. 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
- HRADEČTÍ, V. a I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. 1. vyd. Praha : Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
- KREJČÍŘOVÁ, O. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 1. vyd. Praha : Eteria, 2002. 127 s. ISBN 80-238-8729-7.
- KVAPILÍK, J., ČERNÁ, M. *Zdravý způsob života mentálně postižených*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990. 134 s. ISBN 80-201-0019-9.
- LEČBYCH, M. *Mentální retardace v dospívání a mladém dospělosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 248 s. ISBN 978-80-244-2071-4.
- Listina základních práv a svobod (1993, novela 1998). 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.
- NOVÁ, H. *Právo a rodina : rodina - manželství - děti a mládež – dědictví*. vyd. 1x měsíčně. Praha : Linde, roč. 8, č. 1-12, 2006. ISSN 1212-866X.
- PAVELKOVÁ, J. *Problematika lidí v nouzi*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007. 122 s. ISBN 978-80-7290-338-2.
- PEŠLOVÁ, R. *Právní průvodce pečujících 2012*. 1. vyd. Brno : Moravskoslezský kruh, 2012. 110 s. ISBN 978-80-260-1924-4.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. vyd. Brno : Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
- PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha : Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
- První mezinárodní konference o bezdomovectví v Praze 2008 : sborník účastnických příspěvků*. Praha : Městské centrum sociálních služeb Praha, 2008. 98 s. ISBN 978-80-254-2743-9.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 1. vyd. Praha : Grada, 1995. 398 s. ISBN 80-7169-168-2.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace : vzdělávání, výchova, sociální péče*. 2. vyd. Praha : Portál, 2003. 192 s. ISBN 80-7178-821-X.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologické podmínky vzdělávání zdravotně, sociálně a sociokulturně znevýhodněných lidí*. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2007. 72 s. ISBN 978-80-7372-184-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese : variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.

VÁGNEROVÁ, M., STRNADOVÁ, I., KREJČOVÁ, L. *Náročné mateřství : být matkou postiženého dítěte*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2009. 333 s. ISBN 978-80-246-1616-2.

VALENTA, M., KREJČÍŘOVÁ, O. *Psychopedie – didaktika mentálně retardovaných*. 1. vyd. Olomouc : Rektorát Univerzity Palackého, 1992. 120 s. ISBN 80-7067-211-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Armáda spásy [cit. 2012-07-09]. Dostupné z: <http://www.armadaspasy.cz/>

Centrum sociálních služeb, *Noclehárna - lod' Hermes* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/lod-hermes>

Definice bezdomovectví [cit. 2012-07-06]. Dostupné z: <http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>

epravo.cz, řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům [cit. 2012-07-11]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/rizeni-o-zbaveni-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum-6982.html/>

HECZKOVÁ, E. *Dopady kapitalismu: bezdomovectví* [cit. 2012-07-06]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/25561.html>

HRADECKÝ, I. *Je tu zima, zmrznou další bezdomovci* z 03-04-2009 [cit. 2012-07-06]. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=3109&rok=2006&cislo=50

Charita [cit. 2012-07-09]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/>

KOTTOVÁ, A., POLANSKÁ, P. *Systém zbavení svéprávnosti se změnil novým občanským zákoníkem* [cit. 2012-07-17]. Dostupné z: [Zpravy.rozhlas.cz. http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/1006605](http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/1006605)

MPSV, *Pomoc v hmotné nouzi* [cit. 2012-07-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

MPSV, *Právní předpisy pro sociální služby* [cit. 2012-07-06]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7334>

MPSV, *Sociální služby* [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>

Naděje [cit. 2012-07-09]. Dostupné z: <http://www.nadeje.cz/>

Nový prostor [cit. 2012-07-10]. Dostupné z: <http://www.novyprostor.cz/>

Právní předpisy [cit. 2012-07-13]. Dostupné z:
http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/2005/205005/Sb_205005_-----_.php

Zákony České republiky online, občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb. [cit. 2012-07-11]. Dostupné z: <http://zakony-online.cz/?s22&q22=all>

Zákony České republiky online, občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb. [cit. 2012-07-12]. Dostupné z: <http://zakony-online.cz/?q22=186&s22=Hledat+%C2%A7+%281-375%29>

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Graf č. 1 – otázka 2A	79
Graf č. 2 – otázka 2B.....	79
Graf č. 3 – otázka 5A	80
Graf č. 4 – otázka 5B.....	80
Graf č. 5 – otázka 6A	81
Graf č. 6 – otázka 6B.....	81
Graf č. 7 – otázka 7A	82
Graf č. 8 – otázka 7B.....	82

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – PŘEHLED NEJFREKVENTOVANĚJŠÍCH ZNAKŮ, TYPICKÝCH PRO JEDNOTLIVÉ STUPNĚ MENTÁLNÍ RETARDACE	I
PŘÍLOHA B – PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ.....	III
PŘÍLOHA C – DOTAZNÍK.....	IV
PŘÍLOHA D – VZOR DOTAZNÍKU PRO SKUPINU A.....	XVIII
PŘÍLOHA E – VZOR DOTAZNÍKU PRO SKUPINU B	XX

PŘÍLOHY

Příloha A – Přehled nejfrekventovanějších znaků, typických pro jednotlivé stupně mentální retardace

	HLUBOKÁ MR	TĚŽKÁ MR	STŘEDNÍ MR	MÍRNÁ MR
Neuropsychický vývoj	Celkově omezen. Minimální kapacita v oblasti senzorio-motorické.	Značně omezen. Částečná kapacita v oblasti senzorio-motorické.	Omezen. Částečný rozvoj v oblasti senzorio-motorické.	Částečně omezen, případně zpožděn, projeví se zvláště v náročných životních situacích. Rozvoj v oblasti senzorio-motorické.
Somatické vady	Časté. S neurologickými příznaky.	Časté.	Méně časté.	Ojedinelé.
Poruchy motoriky	Časté. Nápadné stereotypní automatické pohyby.	Časté, méně nápadné. Značná pohybová neobratnost a výrazné omezení motorického vývoje.	Méně časté. Omezení motorického vývoje, nápadná nekoordinovanost pohybů.	Ojedinelé. Opoždění motorického vývoje, poruchy jemné motoriky a pohybové koordinace.
Poruchy psychiky	Totální poruchy psychických procesů.	Značné omezení psychických procesů, nápadnosti v koncentraci pozornosti.	Omezení psychických procesů, slabá schopnost kombinace a usuzování.	Celkově snížená aktivita psychických procesů, nerovnoměrný rozvoj psychických funkcí, oslabení funkční reaktivity, konkrétní, názorné a mechanické schopnosti rozvinuty.

Komunikace a řeč	Komunikace nonverbální, neartikulované výkřiky, grimasování, případně echolalické opakování jednotlivých slov.	Minimální rozvoj komunikačních dovedností a řeči, izolovaná slova, značné poruchy formální stránky řeči.	Omezený vývoj řeči, rozvoj komunikativních dovedností, jednoduchá slovní spojení nebo jednoduché věty, nápadné poruchy formální stránky řeči.	Opožděný vývoj řeči, rozvoj komunikativních dovedností, obsahová chudost, jednoduchá, někdy agramatická stavba vět, časté poruchy formální stránky řeči.
Poruchy citů a vůle	Totální porušení afektivní sféry,	Značné porušení afektivní sféry, nestálost nálad, impulsivita.	Porušení afektivní sféry, značná afektivní labilita, zkratové jednání.	Afektivní labilita, popudlivost, impulsivnost, pasivita, úzkostnost, zvýšená sugestibilita.
Možnosti výchovy a socializace	U jednotlivců jednoduché návyky sebeobsluhy.	Návyky sebeobsluhy, jednoduché pracovní činnosti pod stálým dohledem, u jednotlivců elementární školní vzdělání.	Zapojení do jednoduché pracovní činnosti pod dohledem, u jednotlivců elementární školní vzdělání.	Omezené základní vzdělání za předpokladu vytvoření specifických podmínek, společenské a pracovní zapojení pod vedením.

Zdroj: KVAPILÍK, J., ČERNÁ, M., *Zdravý způsob života mentálně postižených*, 1.vyd. Praha: Avicenum, 1990. s. 11.

Příloha B – Příspěvek na bydlení

a) bydlení v bytech užívaných na základě nájemní smlouvy

Počet osob v rodině podle § 7 odst. 5 zákona	Měsíční náklady na bydlení podle počtu obyvatel obce v Kč				
	Praha	více než 100 000	50 000 – 99 999	10 000 – 49 999	do 9 999
jedna	7 068	5 616	5 352	4 563	4 379
dvě	10 144	8 157	7 796	6 715	6 464
tři	13 813	11 214	10 742	9 330	9 001
čtyři a více	17 269	14 135	13 565	11 862	11 466

b) bydlení v družstevních bytech a bytech vlastníků

Počet osob v rodině podle § 7 odst. 5 zákona	Měsíční náklady na bydlení podle počtu obyvatel obce v Kč				
	Praha	více než 100 000	50 000 – 99 999	10 000 – 49 999	do 9 999
jedna	4 053	4 053	4 053	4 053	4 053
dvě	6 042	6 042	6 042	6 042	6 042
tři	8 421	8 421	8 421	8 421	8 421
čtyři a více	10 699	10 699	10 699	10 699	10 699

§ 3

Ustanovení § 1 a 2 se použijí poprvé pro stanovení příspěvku na bydlení za leden 2012.

§ 4

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2012.

Předseda vlády:

RNDr. Nečas v. r.

Ministr práce a sociálních věcí:

Dr. Ing. Drábek v. r.

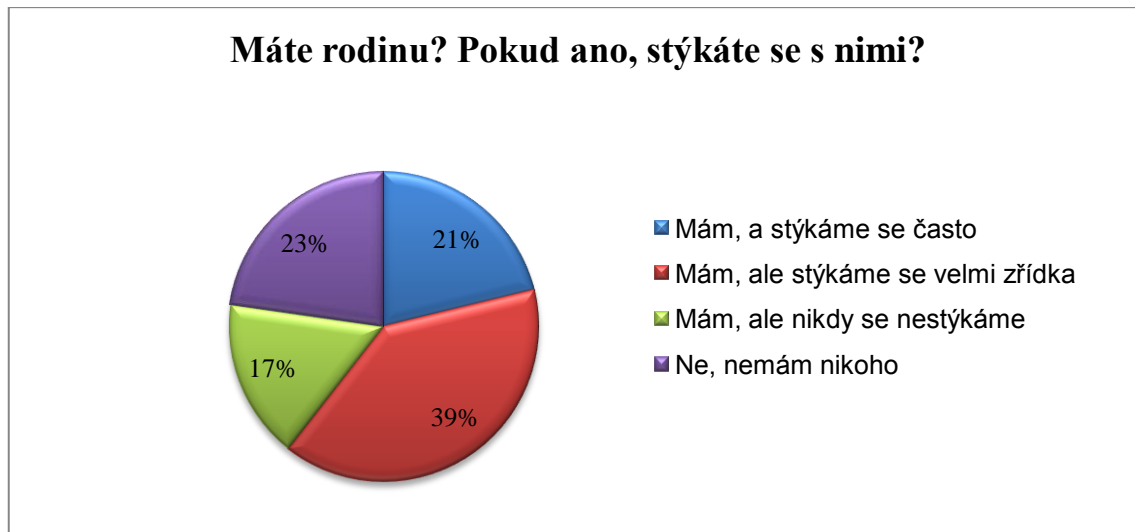
Příloha C – Dotazník

Graf č. 1 – otázka 1A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

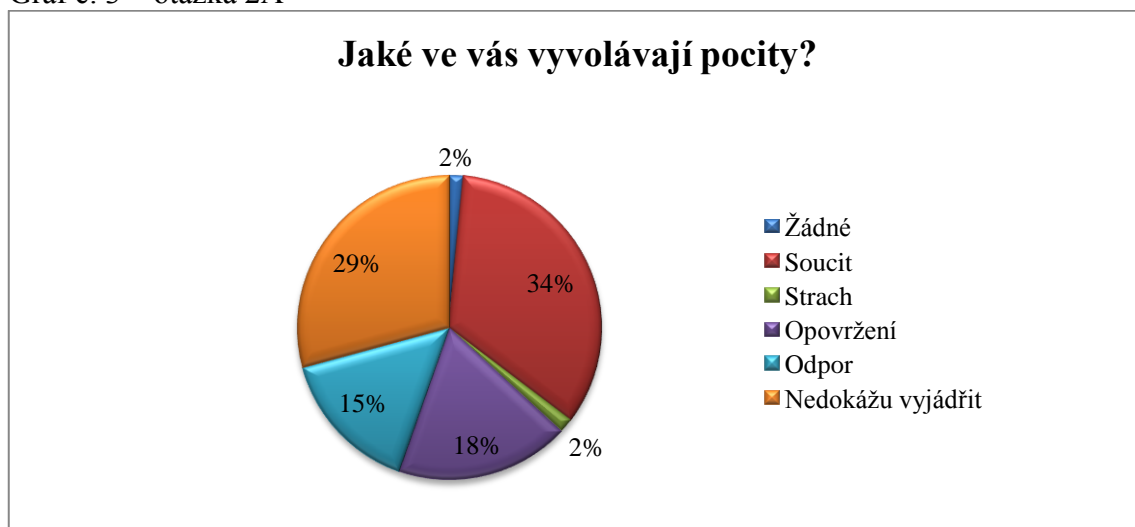
Graf č. 2 – otázka 1B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

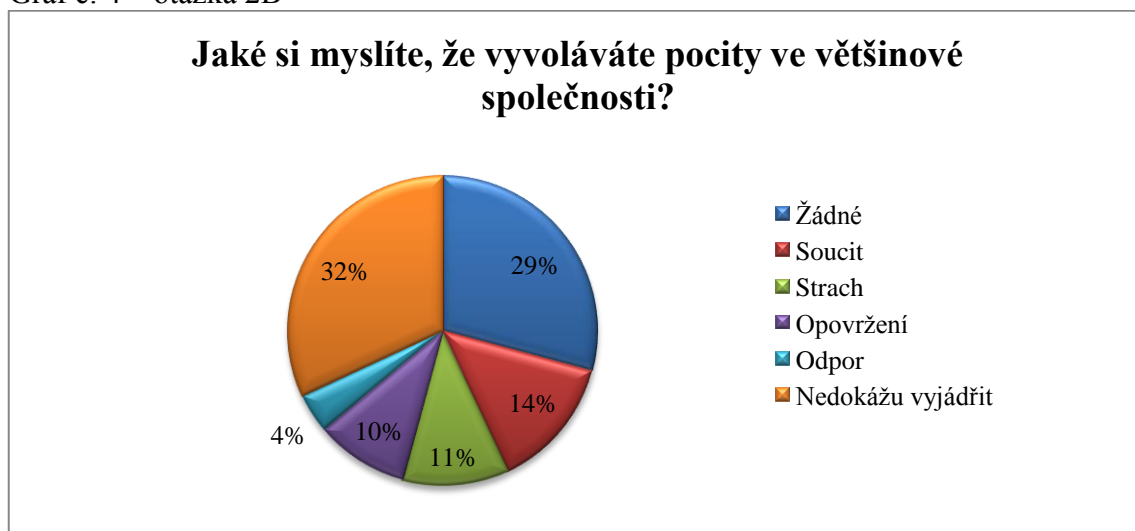
První ze série otázek je informační. U skupiny A si klade za cíl zjistit, zda se setkávají ve svém okolí s bezdomovci a jak často. U skupiny B - lidí bez domova se pokoušíme zjistit, zda mají rodinu, která by jim mohla poskytnout ochranu. Z výzkumu vyplynulo, že celých 40% bezdomovců nemá rodinu, nebo se s ní nestýká. Když k tomu připočteme i skupinu, která v 39% procentech uvádí, že se s rodinou stýkají velmi zřídka, jsme na 79%. Z výzkumu jednoznačně vyplynulo, že skupina bezdomovců nemůže hledat a nehledá oporu ve své rodině.

Graf č. 3 – otázka 2A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

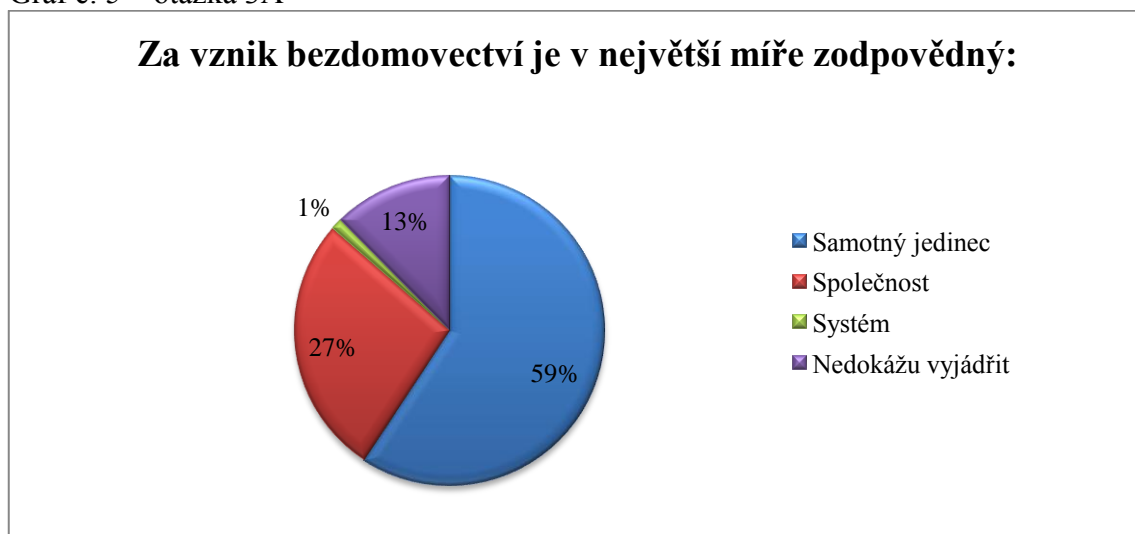
Graf č. 4 – otázka 2B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

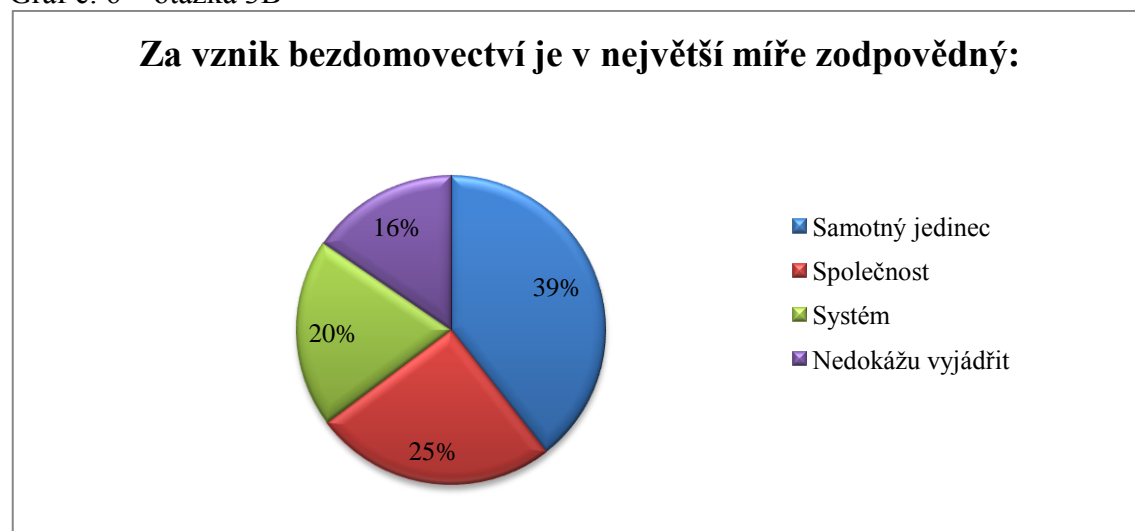
Druhá otázka tnuła do živého a jasně ukázala, jak je těžké verbalizovat názor nikoliv na jedince, ale na celou komunitu. Většinová společnost ve 29% a bezdomovci v 32%. V tomto bodě je takřka shoda. Diametrální rozdíl jsme shledali v první odpovědi. Ve skupině A pouze 2% respondentů uvedlo, že v nich bezdomovci nevyvolávají žádné pocity. Proti tomu 29% bezdomovců se domnívá, že nevyvolávají žádné pocity u většinové společnosti. Totéž můžeme nalézt i v dalších polích. Z tohoto průzkumu vyplynulo, že většinová společnost má o bezdomovcích horší mínění, než si oni sami připouštějí. Pouze u bodu „strach“ je tomu obráceně. 11% respondentů ze skupiny B se domnívá, že se jich většinová společnost bojí. Proti tomu skupina A strach připustila pouze ve 2%.

Graf č. 5 – otázka 3A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

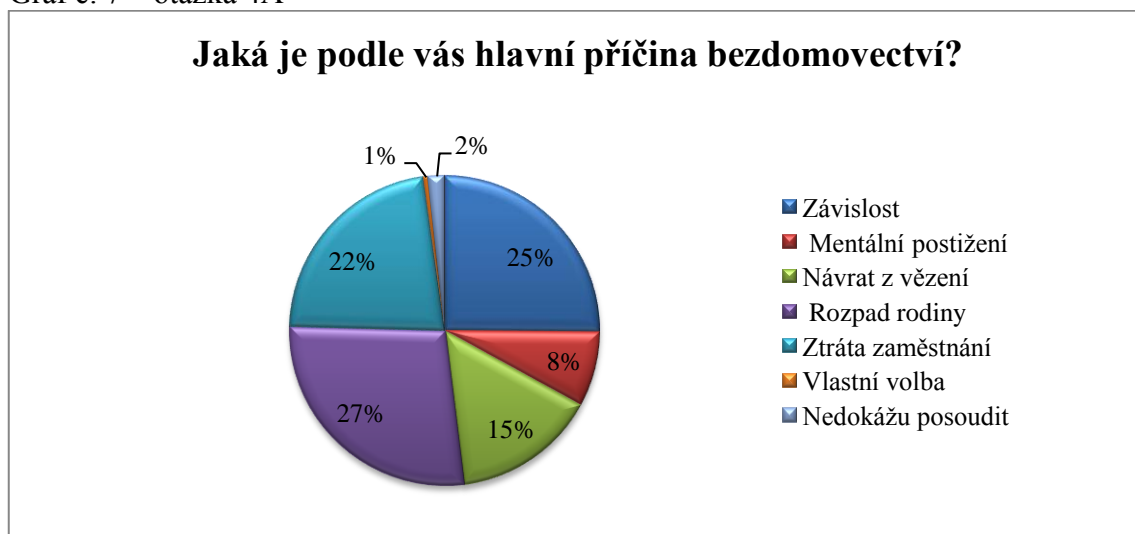
Graf č. 6 – otázka 3B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

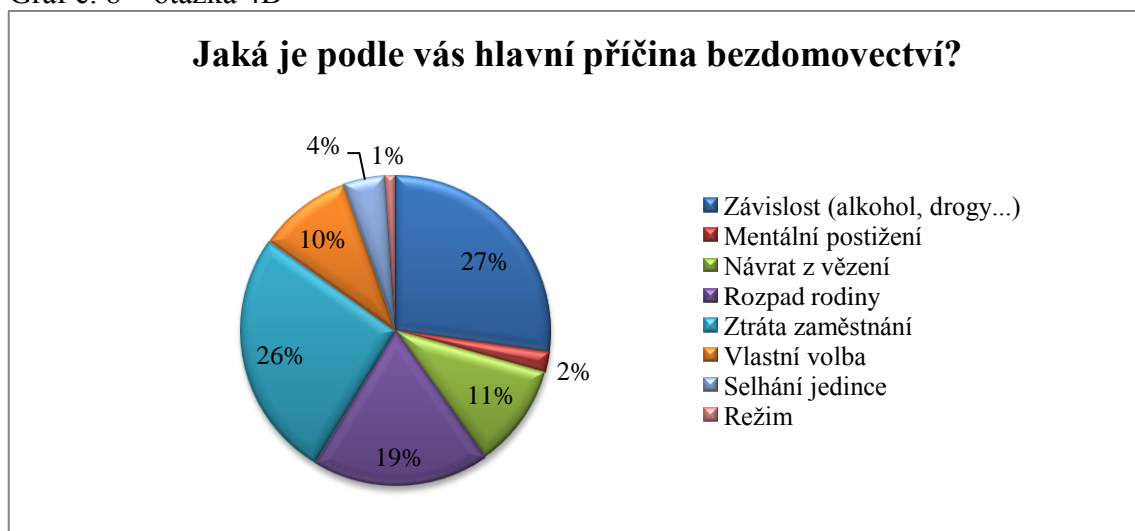
Na otázku ohledně zodpovědnosti za bezdomovectví spatřuje chybu na straně jedince ve skupině A 59% a ve skupině B pak ve 40%, což představuje rozdíl 19%. Je to sice mnoho, ale zjištění, že 40% osob bez domova je ochotno přiznat si, že v něčem pochybily a hledají chybu u sebe, je povzbudivé. Skupina 20% bezdomovců však obviňuje krom jiného systém, a to oproti pouhému 1% respondentů z většinové společnosti. V kontextu rozhovoru s mnohými staršími bezdomovci usuzujeme, že se jim stýská po dobách socialismu, kdy byly jejich životy řízeny a organizovány.

Graf č. 7 – otázka 4A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

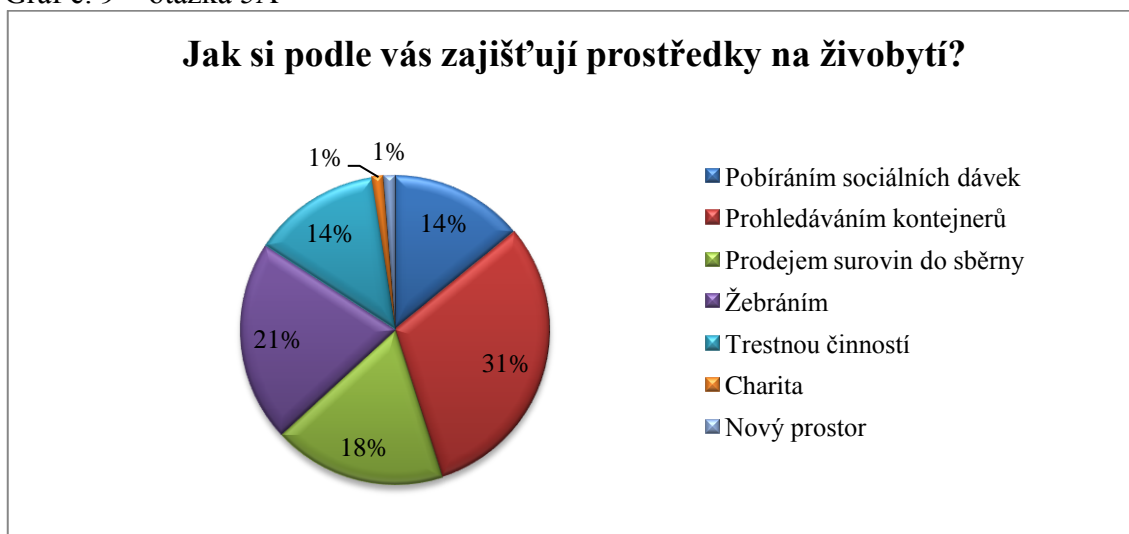
Graf č. 8 – otázka 4B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

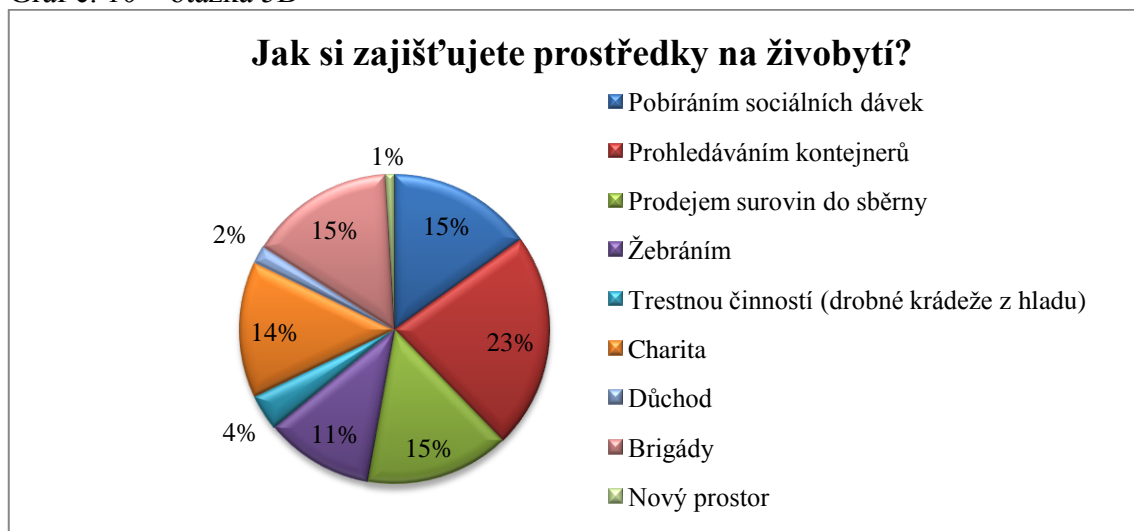
V této otázce nás nejvíce překvapilo malé procento u odpovědi „mentální postižení“, a to 8% u skupiny A a pouhá 2% u skupiny B. Jasně to vypovídá o zranitelnosti mentálně postižených. Většinová společnost se totiž domnívá, že mentálně postižení lidé žijí v bezpečí svých rodin, případně za zdi ÚSP, a tudíž jim hrozba bezdomovectví nehrozí. Z našich případových studií však jednoznačně vyplynulo, že opak je pravdou. Mentálně postižený člověk neumí zacházet s penězi a je velmi důvěřivý ke svému okolí. Ocitne-li se nechráněný svou rodinou nebo ÚSP, stává se kořistí nejrůznějších spekulantů a může se velmi lehce ocitnout na ulici. Jako kontroverzní odpověď vidíme možnost „vlastní volba“, kdy jedno procento respondentů ze skupiny A zaškrtnulo tuto možnost a ač se to zdá nepravděpodobné, tak 10% z řad bezdomovců tvrdí, že příčinou jejich bezdomovectví je vlastní rozhodnutí. Může to snad být jakýsi druh obranného mechanismu, kdy se snaží uvěřit tomu, že jsou v této situaci z vlastní vůle? Ale to by znamenalo, že měli možnost se pro život na ulici dobrovolně rozhodnout!

Graf č. 9 – otázka 5A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

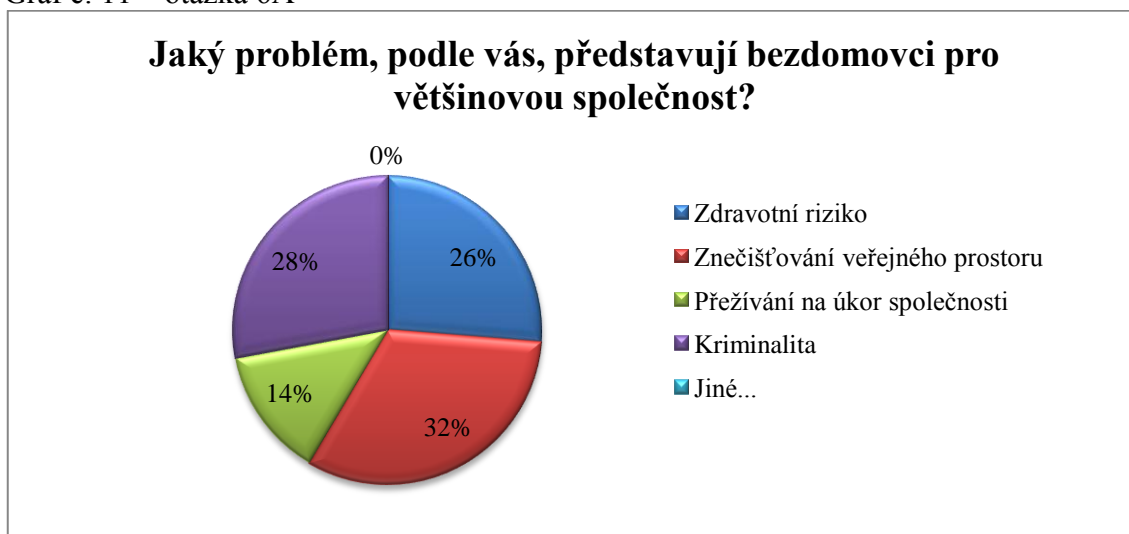
Graf č. 10 – otázka 5B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

U této otázky nás nejvíce překvapilo téměř shodné procento názoru na pobírání sociálních dávek, kdy se 14% respondentů ze skupiny A domnívá, že bezdomovci se alespoň částečně živí prostřednictvím sociálních dávek. 15% respondentů ze skupiny B pak tuto domněnku potvrdilo. Přitom každý občan České republiky má nárok na takzvané existenční minimum, které má zajistit jeho základní potřeby na úrovni umožňující přežití a čítá 2 200 Kč pro jednotlivce. Je tedy s podivem, že lidé bez domova tuto možnost nevyužívají ve větší míře. Dalším shodným bodem je přivýdělek prodejem surovin do sběrný. Kde se však skupina A a skupina B diametrálně rozchází, je bod „práce“, kdy ani jeden respondent ze skupiny A tuto možnost nevedl, zatímco 15% respondentů z řad bezdomovců uvádí, že si přivydělávají pomocí brigád. Jeden respondent pak jako zdroj obživy uvádí prodej časopisu Nový prostor. 14% procent z řad bezdomovců také uvádí jako zdroj živobytí Charitu, na tuto možnost pomyslelo pouze 1% z řad většinové společnosti. Na této otázce je tedy patrné, jak je u většinové společnosti podceňován význam charitativních organizací.

Graf č. 11 – otázka 6A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

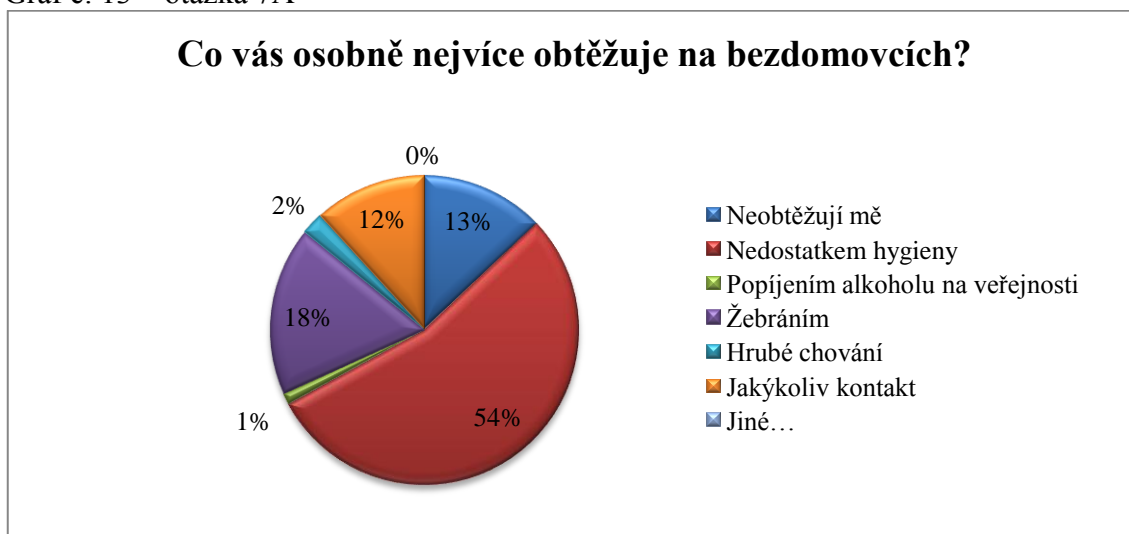
Graf č. 12 – otázka 6B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

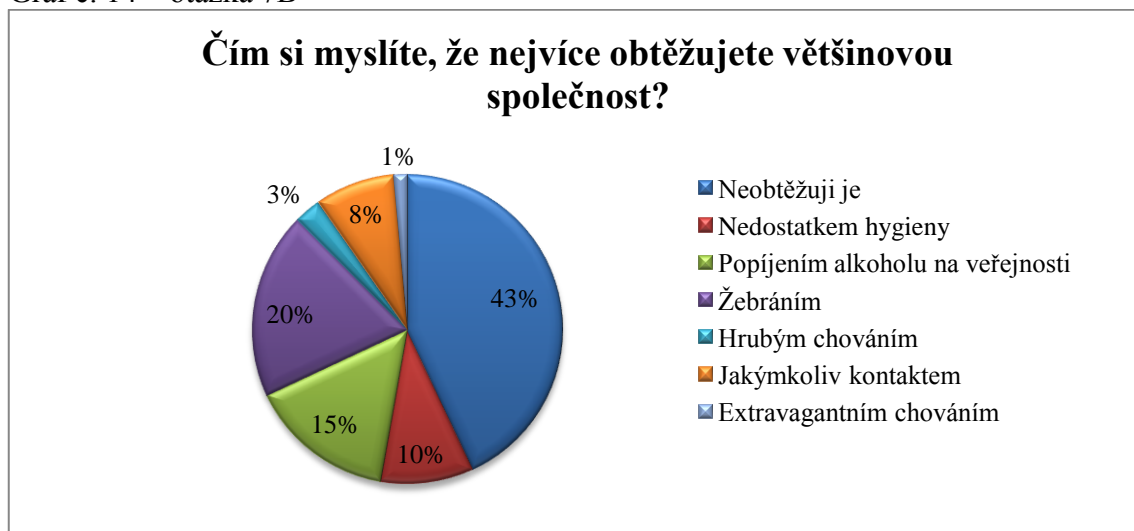
V této otázce je vidět diametrální rozdíl mezi skupinou A a skupinou B. Nikdo z většinové skupiny obyvatelstva neuvedl, že bezdomovci nepředstavují žádný problém. Proti tomu samotní bezdomovci hned ve 24% uvádějí, že v nich skupina A žádný problém nespatřuje. Opět jsme narazili na to, že se bezdomovci domnívají, že o nich má většinová společnost lepší mínění, než jak se ukázalo v dotazníku, kdy 32% respondentů ze skupiny A uvedlo, že jim vadí znečišťování veřejného prostoru. Proti tomu pouze 16% z řady bezdomovců se domnívá, že většinovou společnost roztrpčuje právě tímto nešvarem.

Graf č. 13 – otázka 7A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 14 – otázka 7B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

I v tomto bodě je vidět diametrální rozdíl mezi tím, jak většinová společnost vnímá bezdomovce, proti tomu, jak se oni sami domnívají, že jsou vnímáni. Pouhých 13% respondentů ze skupiny A (dle podrobnějšího rozkladu ve 100% muži) uvedlo, že je bezdomovci neobtěžují. Oproti tomu celých 43% respondentů ze skupiny B uvádí svou domněnku, že neobtěžují většinou společnost. V druhém bodě pak skupina A uvádí, že ji bezdomovci v 54% obtěžují nedostatkem hygieny. Tento názor sdílí pouhých 10% bezdomovců. Překvapivé výsledky jsme shledali u bodu popíjení alkoholu na veřejnosti, kdy pouze jeden respondent ze skupiny A uvádí, že mu tento nešvar vadí, zatímco bezdomovci se v 15% domnívají, že právě alkoholismus na veřejných místech vzbuzuje nevoli. Z výzkumu vyplynulo, že velká skupina bezdomovců nevnímá nevoli, kterou vyvolává u většinové společnosti.

Graf č. 15 – otázka 8A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

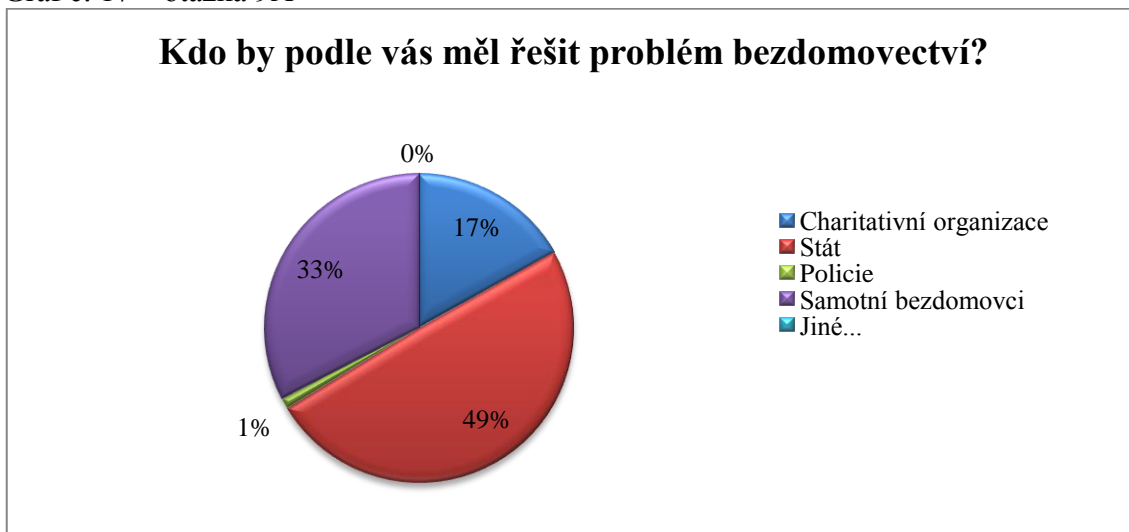
Graf č. 16 – otázka 8B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

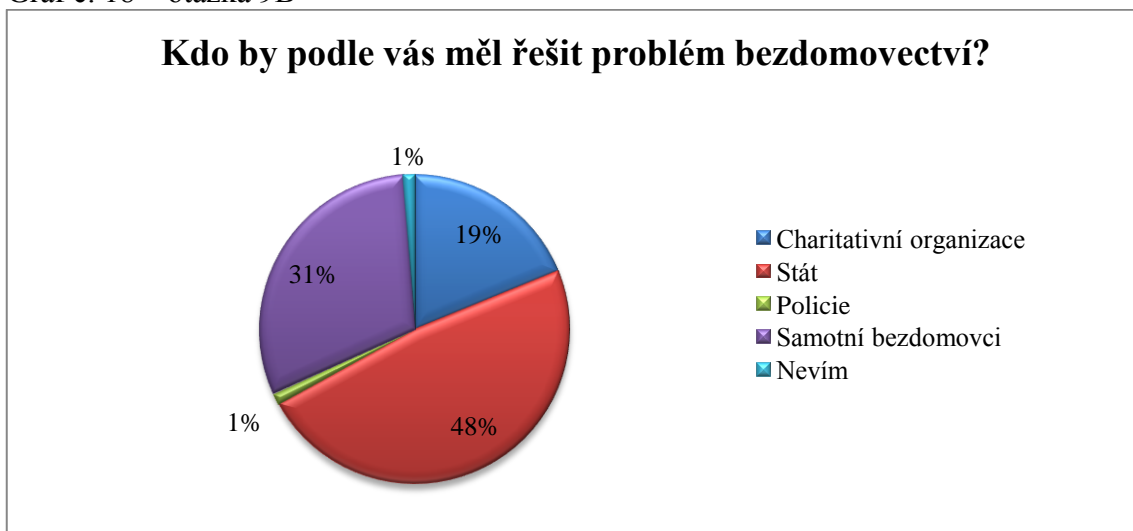
U této otázky nevidíme zásadní rozdíly. U skupiny bezdomovců je u odpovědi Ano na otázku týkající se závislosti o pouhých 6% více než u skupiny A. Tato procenta se pak odrážejí ve skupině většinového obyvatelstva v odpovědi „nedokážu posoudit“. Pouhých 8% respondentů ze skupiny A a 9% respondentů ze skupiny B se domnívá, že v řadách bezdomovců je menší procento závislých na alkoholu a drogách.

Graf č. 17 – otázka 9A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 18 – otázka 9B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

V této otázce panuje téměř shoda, kdy 49% respondentů ze skupiny A se domnívá, že problém bezdomovectví by měl řešit stát, ve skupině B je to pouze o procento méně. Pouze jeden respondent ze skupiny B uvedl, že neví, kdo by měl řešit problém bezdomovectví.

Graf č. 19 – otázka 10A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 20 – otázka 10B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

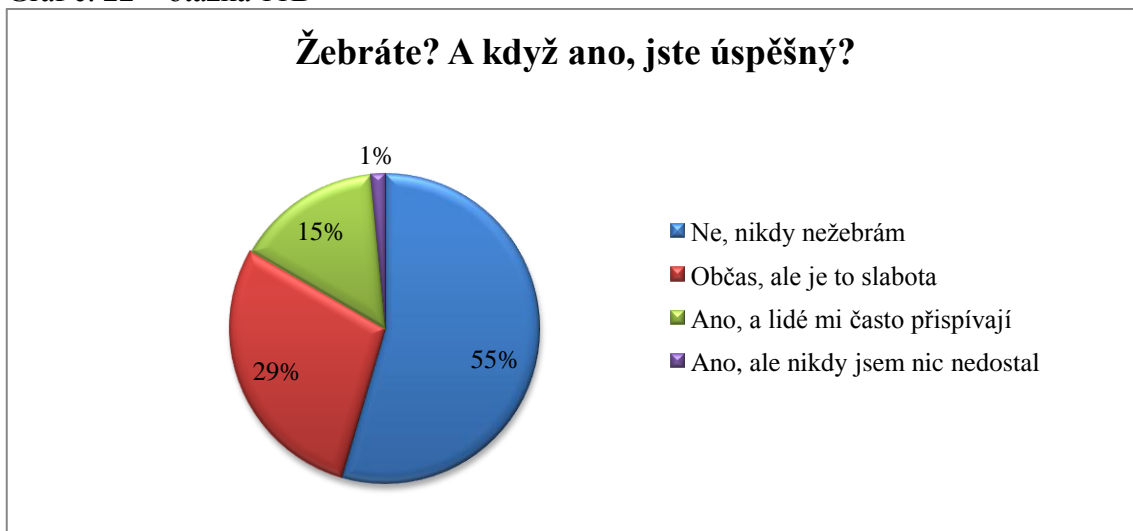
V tomto bodu se skupina A a skupina B značně rozcházejí. U skupiny A v 55% převažuje odpověď „nedokážu posoudit“ a je s největší pravděpodobností daná neznalostí věci. Může však nasvědčovat i o faktu, že organizace pomáhající lidem bez domova jsou málo viditelné, a tudíž se o nich neumějí vyjádřit respondenti, kteří nikdy nebyli nuceni využít jejich služeb. Totéž platí i u skupiny B, kdy to, že subjektivně pociťují z 39% nedostatek organizací, které jim pomáhají, ještě neznamená, že je jich skutečně nedostatek.

Graf č. 21 – otázka 11A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

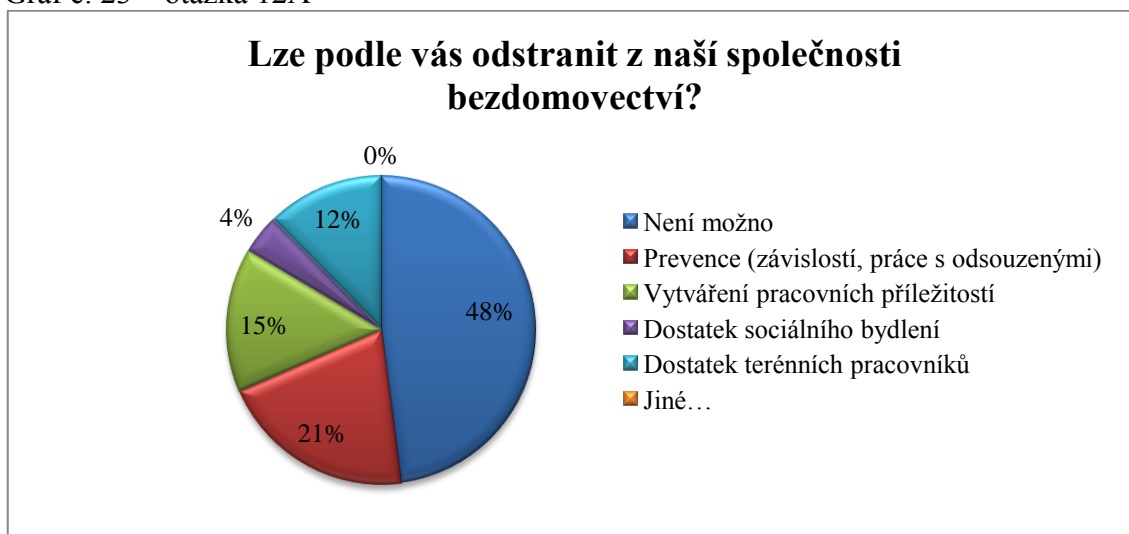
Graf č. 22 – otázka 11B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

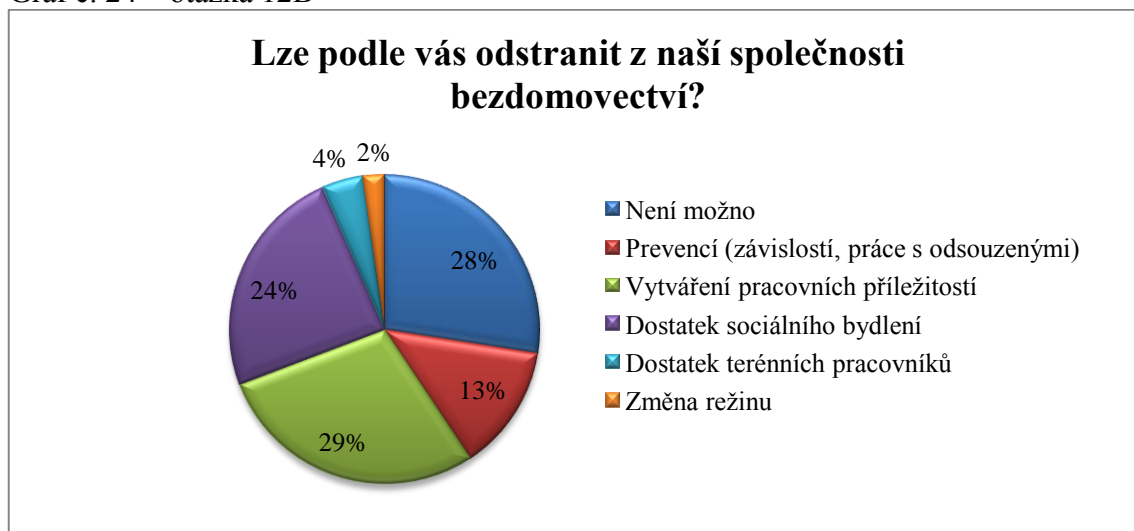
V této otázce se 44% bezdomovců přiznalo, že s menším, či větším úspěchem žebrá, plus jeden respondent, který se o to neúspěšně pokouší. Naproti tomu máme 44% z řad většinového obyvatelstva, která se přihlásila k tomu, že ve větší či menší míře přispívá žebřákům. Co se týká žebrání a milodarů, zdá se tedy nabídka a poptávka naprosto vyrovnaná.

Graf č. 23 – otázka 12A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

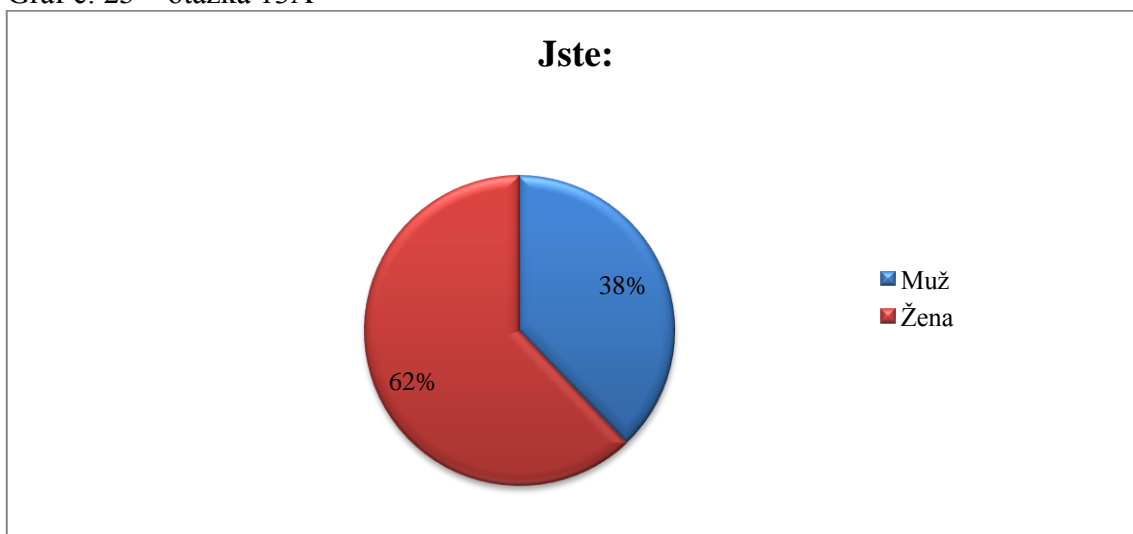
Graf č. 24 – otázka 12B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

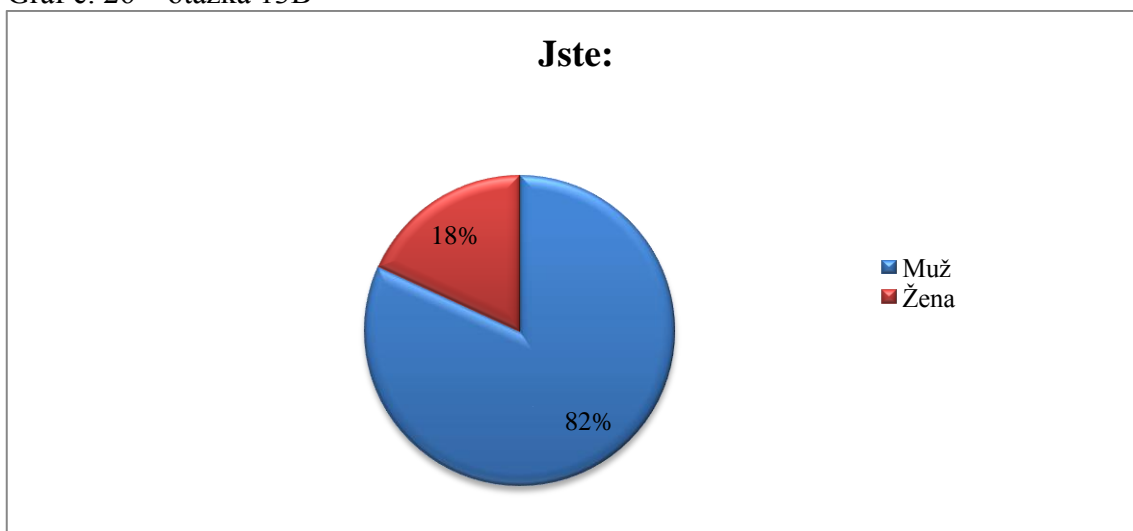
U této otázky opět vidíme diametrální rozdíl mezi odpověďmi ve skupině A a skupině B, přičemž skupina A prokázala se svými 48% pro odpověď „není možno“ mnohem více skepse, než skupina bezdomovců s 28%. To, že respondenti bez domova věří nejen v to, že mohou ovlivnit svůj osud, ale že z naší společnosti lze vymýt bezdomovectví, zní velmi dobře. Jsme přesvědčeni, že s nadějí se žije, ne-li bojuje o zlepšení mnohem lépe. Skupina B také vyjádřila ve 29% názor, že bezdomovectví souvisí s nezaměstnaností a vidí cestu zvyšováním pracovních příležitostí. Tento názor s nimi však sdílí pouze necelá polovina respondentů ze skupiny A. Skupina B také vidí cestu v dostatku sociálního bydlení, a to ve 24%. Naproti tomu většinová společnost uvádí v tomto bodu pouhých 4%. U skupiny B se pak vyskytují 2% respondentů, kteří vidí cestu ve změně režimu. Takovýto názor nebyl u skupiny A vůbec zaznamenán a dokládá to stesk starších bezdomovců po režimu před rokem 1989.

Graf č. 25 – otázka 13A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 26 – otázka 13B

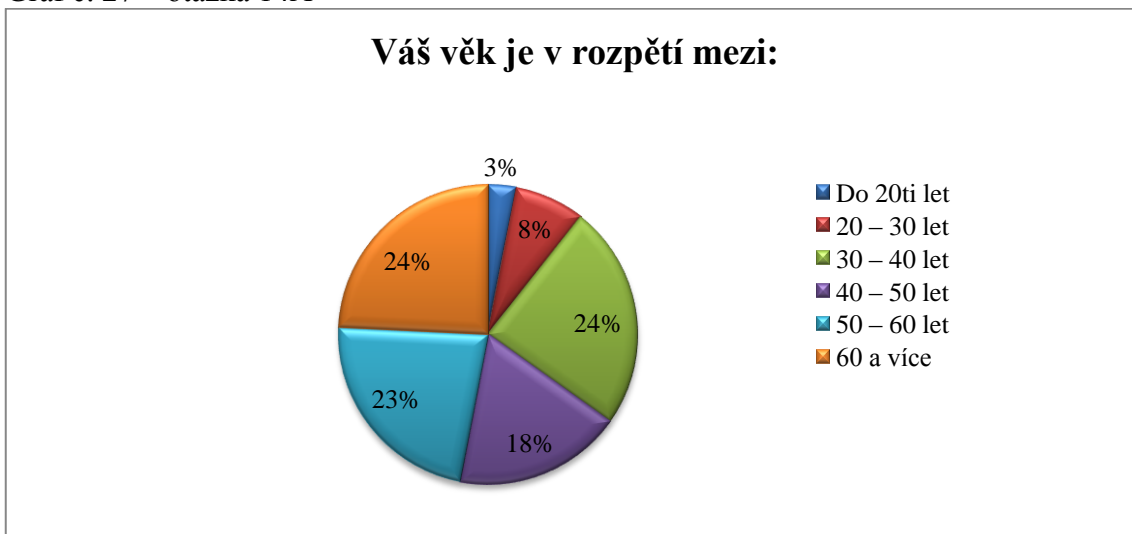

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tato otázka ukazuje dva faktory. U skupiny A, která představuje většinovou společnost, jsou ženy přístupnější k nejrůznějším druhům anket a průzkumů.

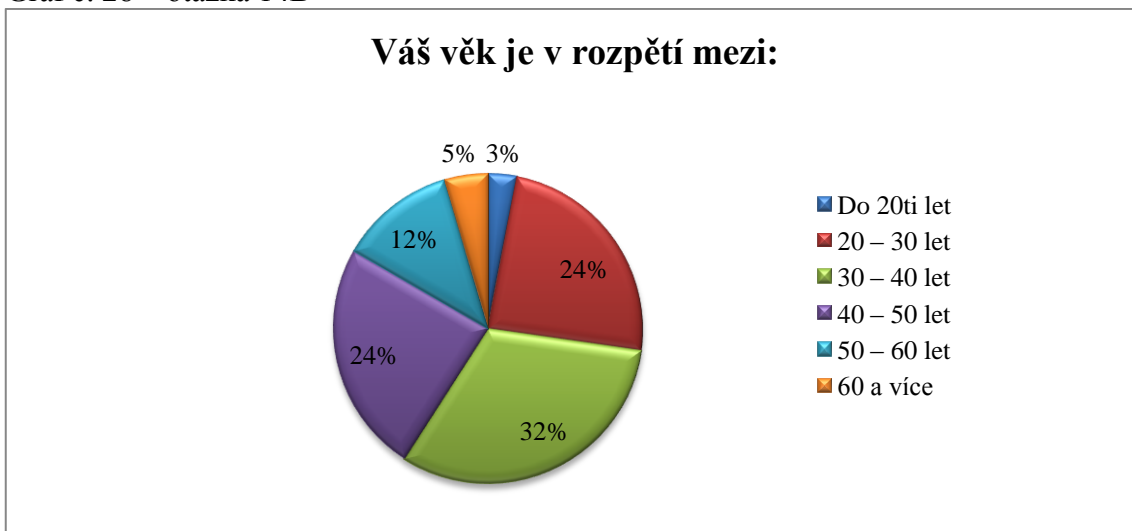
U skupiny bezdomovců jsou zde potvrzeny statistiky, které uvádějí, že je mezi nimi více mužů než žen.

Graf č. 27 – otázka 14A

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf č. 28 – otázka 14B

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Naše šetření potvrzuje statistiky, které poukazují na to, že převážná většina lidí bez domova je středního, tedy produktivního věku. Domníváme se, že to má souvislost s těžkým životem na ulici a s ním související zbytečně předčasná úmrtí a také s tím, nakolik jsou rozvinuté služby pro seniory. Hrozivě v této statistice působí skupina „20 – 30let“, která čítá 24%. Dle našeho názoru ale mladí lidé, kteří mají nejlepší léta před sebou, mají také největší šanci se z této situace vymanit. Více než u ostatních skupin jim však bývá největší překážkou drogová závislost.

Příloha D – Vzor dotazníku pro skupinu A

1) Setkáváte se ve vašem okolí s bezdomovci?

- Ano
- Zřídka
- Ne

2) Jaké ve vás vyvolávají pocity?

- Žádné
- Soucit
- Strach
- Opovržení
- Odpor
- Jiné.....

3) Za vznik bezdomovectví je zodpovědný:

- Samotný jedinec
- Společnost
- Systém
- Nedokázu vyjádřit
- Jiné.....

4) Jaká je podle vás příčina bezdomovectví?

- Závislost
- Mentální postižení
- Návrat z vězení
- Rozpad rodiny
- Ztráta zaměstnání
- Jiné.....

5) Jak si podle vás zajišťují prostředky na živobytí?

- Pobíráním sociálních dávek
- Prohledáváním kontejnerů
- Prodejem surovin do sběrný
- Žebráním
- Trestnou činností
- Jiné.....

6) Jaký problém, podle vás, představují bezdomovci pro většinovou společnost?

- Zdravotní riziko
- Znečišťování veřejného prostoru
- Přežívání na úkor společnosti
- Kriminalita
- Jiné.....

7) Co vás osobně nejvíce obtěžuje na bezdomovcích?

- Neobtěžují mě
- Nedostatek hygieny
- Popíjením alkoholu na veřejnosti
- Žebrání
- Hrubé chování
- Jakýkoliv kontakt
- Jiné.....

8) Myslíte si, že je mezi nimi větší procento závislých na alkoholu a drogách?

- Ano
- Ne
- Nedokážu posoudit

9) Kdo by podle vás měl řešit problém bezdomovectví?

- Charitativní organizace
- Stát
- Policie
- Samotní bezdomovci
- Jiné.....

10) Je podle vás v ČR dostatek organizací pomáhajících bezdomovcům?

- Ano
- Ne
- Nedokážu posoudit

11) Přispíváte žebrákům?

- Často
- Zřídka
- Nikdy

12) Lze podle vás odstranit z naší společnosti bezdomovectví?

- Není možno
- Prevence (závislostí, práce s odsouzenými, domy napůl cesty)
- Vytváření pracovních příležitostí
- Dostatek sociálního bydlení
- Dostatek terénních pracovníků
- Jiné.....

13) Jste

- Muž
- Žena

14) Váš věk je v rozpětí mezi:

- Do 20ti let
- 20 – 30 let
- 30 – 40 let
- 40 – 50 let
- 50 – 60 let
- 60 a více

Příloha E – Vzor dotazníku pro skupinu B

15) Máte rodinu? Pokud ano, stýkáte se s nimi?

- Ne, nemám nikoho
- Mám, a stýkáme se často
- Mám, ale stýkáme se velmi zřídka
- Mám, ale nikdy se nestýkáme

16) Jaké si myslíte, že vyvoláváte pocity ve většinové společnosti?

- Žádné
- Soucit
- Strach
- Opovržení
- Odpor
- Jiné.....

17) Za vznik bezdomovectví je v největší míře zodpovědný:

- Samotný jedinec
- Společnost
- Systém
- Nedokážu vyjádřit
- Jiné.....

18) Jaká je podle vás hlavní příčina bezdomovectví?

- Závislost (alkohol, drogy...)
- Mentální postižení
- Návrat z vězení
- Rozpad rodiny
- Ztráta zaměstnání
- Jiné.....

19) Jak si zajišťujete prostředky na živobytí?

- Pobíráním sociálních dávek
- Prohledáváním kontejnerů (za supermarketů, u restaurací, na velkých sídlištích...)
- Prodejem surovin do sběrně
- Žebráním
- Trestnou činností (drobné krádeže z hladu)
- Jiné.....

20) Jaký si myslíte, že ve vás většinová společnost spatřuje problém?

- Zdravotní riziko (přenášení infekčních chorob)
- Znečišťování veřejného prostoru
- Přežívání na úkor společnosti (například žebrání...)
- Kriminalita (drobné krádeže z hladu, obavy z možného přepadení...)
- Jiné.....

21) Čím si myslíte, že nejvíce obtěžujete většinovou společnost?

- Neobtěžuji je
- Nedostatkem hygieny
- Popíjením alkoholu na veřejnosti
- Žebráním
- Hrubým chováním
- Jakýkoliv kontaktem
- Jiné.....

22) Myslíte si, že je mezi bezdomovci větší procento závislých na alkoholu a drogách?

- Ano
- Ne
- Nedokážu posoudit

23) Kdo by podle vás měl řešit problém bezdomovectví?

- Charitativní organizace
- Stát
- Policie
- Samotní bezdomovci
- Jiné.....

24) Je podle vás v ČR dostatek organizací pomáhajících bezdomovcům?

- Ano
- Ne
- Nedokážu posoudit

25) Žebráte? A když ano, jste úspěšný?

- Ne, nikdy nežebřám
- Občas, ale je to slabota
- Ano, a lidé mi často přispívají
- Ano, ale nikdy jsem nic nedostal
- Jiné.....

26) Lze podle vás odstranit z naší společnosti bezdomovectví?

- Není možno
- Prevencí (závislostí, práce s odsouzenými, domy napůl cesty)
- Vytváření pracovních příležitostí
- Dostatek sociálního bydlení
- Dostatek terénních pracovníků
- Jiné.....

27) Jste

- Muž
- Žena

28) Váš věk je v rozpětí mezi:

- Do 20ti let
- 20 – 30 let
- 30 – 40 let
- 40 – 50 let
- 50 – 60 let
- 60 a více

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lenka Kyselová

Obor: Speciální pedagogika - učitelství

Forma studia: kombinované

Název práce: Mentální postižení jako jedna z příčin bezdomovectví

Rok: 2011 - 2013

Počet stran textu bez příloh: 83

Celkový počet stran příloh: 21

Počet titulů české literatury a pramenů: 19

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 16

Vedoucí práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.